T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
ÖZEL HUKUK BİLİM DALI

ASGARİ ÜCRETİN VERGİLENDİRİLMESİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

BERRİN KILIÇ

KOCAELİ 2016

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
ÖZEL HUKUK BİLİM DALI

ASGARİ ÜCRETİN VERGİLENDİRİLMESİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

BERRİN KILIÇ

PROF. DR. ZEHRA GÖNÜL BALKIR

KOCAELİ 2016

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ASGARİ ÜCRETİN VERGİLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Berrin KILIÇ
Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 13.01.2016/02

Prof. Dr.	Doç. Dr.	Yrd. Doç. Dr.
Zehra Gönül BALKIR	Mehmet ŞENGÜL	Ayhan Selçuk ÖZGENÇ

KOCAELİ-2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET vii
ABSTRACT viii
KISALTAMALAR ix
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 3
TÜRK HUKUK SİSTEMİNDE ASGARİ ÜCRET 3
1 ASGARİ ÜCRETİN HUKUKİ ÇERÇEVESİ 3
1.1 Asgari Ücret Kavramı Ve Gelişimi 3
1.2 Asgari Ücretin Tanımı 4
1.3 Tarihsel Gelişim Sürecinde Asgari Ücret 7
1.3.1 Klasik Liberal İktisada Göre Asgari Ücret 8
1.3.2 Sosyalistlere Göre Asgari Ücret 10
1.3.3 Keynesyen İktisatta Asgari Ücret 12
1.3.4 Neo-liberal İktisada Göre Asgari Ücret 14
2 ASGARİ ÜCRETİN ÖNEMİ 15
3 ASGARİ ÜCRETİN KAPSAMI 16
3.1 Asgari Ücretin Genel Kapsam Esasına Göre Belirlenmesi 16
3.2 Asgari Ücretin Farklı Kapsam Esaslarına Göre Belirlenmesi 18
3.2.1 Bölgesel Farklılık Esasına Göre Belirlenmesi 19
3.2.2 Asgari Ücretin Kapsamında Özel Durumlar 20
4 ASGARİ ÜCRET UYGULAMASINA İLİŞKİN GENEL İLKELER 21
4.1 Asgari Ücretin Tespitinde Ele Alınan Kriterler 21
4.1.1 Sosyal Öncelik İçeren Kriterler 21
4.1.1.1 İhtiyaç Ölçütü 21
4.1.1.2 Hayat Pahalılığı Ölçütü 22
4.1.1.3 Karşılaştırılabilir Ücret ve Gelirler Ölçütü 23
4.1.2 Ekonomik İçerikli Kriterler 23
4.1.2.1 Ödeme Kapasitesi Ölçütü 24
4.1.2.2 Ekonomik Kalkınma Gerekliliği Ölçütü 24
4.2 Asgari Ücretin Tespitinde Yöntemler 25
4.2.1 Müdahaleci Yöntemler 25
4.2.1.1 Asgari Ücretin Yasa İle Belirlenmesi 25

4.2.2 Organik Yöntemler 27
4.2.2.1 Asgari Ücretlerin Yargı Kararı ile Belirlenmesi 27
4.2.2.2 Asgari Ücretlerin Yönetsel Organlar Tarafından Belirlenmesi 28
5 TÜRK HUKUK SİSTEMİNDE ASGARİ ÜCRET 29
5.1 Türk Hukukunda Asgari Ücret Uygulamasının Hukuki Dayanakları 30
5.1.1 Asgari Ücret İle İlgili Uluslararası Düzenlemeler 30
5.1.2 İç Hukuktaki Düzenlemeler 31
5.2 Asgari Ücretin Tespitine İlişkin Düzenlemeler 33
5.2.1 Asgari Ücret Tespit Yetkisi 33
5.2.1.1 Asgari Ücreti Tespit Komisyonu 33
5.2.1.1.1 Komisyonun Oluşumu 33
5.2.1.1.2 Asgari Ücretin Tespitinde Usul 34
İKİNCİ BÖLÜM 38
ASGARİ ÜCRETİN VERGİLENDİRİLMESİNDE ANAYASAL TEMELLENDİRME: KAVRAM, AMAÇ ve İLKELER 38
1 VERGİ KAVRAMI, GELİŞİMİ VE VERGİ YÜKÜ 39
1.1 Vergi Kavramı 39
1.2 Verginin Tarihsel Gelişimi 40
1.2.1 Verginin Teoride Gelişimi 41
1.2.1.1 İstifade Teorisi 41
1.2.1.2 İktidar Teorisi 42
1.3 Vergi Yükü 42
2 VERGİLEMENİN AMAÇLARI 43
2.1 Mali Amaç 44
2.2 Mali Olmayan Amaçlar 45
2.2.1 Adil Gelir Dağılımı Amacı 47
2.2.2 Ekonomik İstikrarın Sağlanması Amacı 47
2.2.3 İktisadi Büyümenin ve Kalkınmanın Gerçekleştirilmesi Amacı 48
2.2.4 Sosyo-Ekonomik Amaçlar 49
3 ASGARİ ÜCRETE İLİŞKİN ANAYASAL İLKELER 50
3.1 Anayasanın Başlangıç İlkeleri 50
3.2 Cumhuriyet'in Nitelikleri 52
3.2.1 İnsan Haklarına Saygılı Devlet 52

3.2.2 Sosyal Hukuk Devleti 54
3.3 Temel Hak ve Ödevler: Ölçülülük İlkesi 54
4 SOSYAL DEVLET'DE ASGARİ ÜCRET 56
4.1 Sosyal Devletin Doğuşu 56
4.2 Sosyal Devlet Kavramı 58
4.3 Sosyal Adalete Erişimde Asgari Ücretin Rolü 60
4.3.1 Gelir Dağılımında Adalet ve Fakirliğin Önlenmesi 60
4.3.2 Ücret Farklılıklarının Azaltılması 61
4.3.3 Olağanüstü Dönemlerin En Az Zararla Atlatılması 62
4.3.4 Eşitlikçi Rekabet Ortamının Sağlanması 63
5 BİR SOSYAL VE EKONOMİK HAK OLARAK ASGARİ ÜCRET 63
6 ASGARİ ÜCRETE İLİŞKİN ANAYASAL VERGİLENDİRME İLKELERİ 65
6.1.1 Vergilerin Yasallığı İlkesi 66
6.1.1.1 Birey Açısından Kanunilik İlkesi 69
6.1.1.2 Devlet Açısından Kanunilik İlkesi 70
6.1.2 Vergilerin Genelliği İlkesi 72
6.1.3 Eşitlik İlkesi 73
6.1.4 Kamu Giderlerinin Karşılığı Olması 75
6.1.5 Ödeme Gücü ve Ölçülülük İlkesi 76
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 80
7 TÜRKİYE'DE ASGARİ ÜCRETTEN YAPILAN KESİNTİLER 80
7.1 Asgari Ücretten Yapılan Çeşitli Kesintiler 80
7.1.1 Doğrudan (Kaynaktan) Yapılan Kesintiler 80
7.1.2 Dolaylı Yapılan Kesintiler 81
7.2 Vergi Ödeme Gücüne Ulaşma Açısından Uygulanan Yöntemler 81
7.2.1 Ayırma İlkesi 81
7.2.2 En Az Geçim İndirimi 82
7.2.3 Vergi Tarifesi 84
7.2.4 İndirim, Muafiyet ve İstisnalar 84
8 ASGARİ ÜCRETİN VERGİLENDİRİLMESİNİN ETKİLERİ 86
9 ASGARİ ÜCRETİN VERGİ DIŞI BIRAKILMASININ ETKİLERİ 88
9.1 Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılmasının Mali Etkileri 88
9.2 Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılmasının Sosyal Etkileri 89

9.3 Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılmasının Ekonomik Etkileri 89
9.4 Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılmasının Sosyal Taraflar Üzerindeki Etkileri 90
SONUÇ 92
KAYNAKÇA 94

ÖZET

Asgari ücret, çalışanların ve ailelerinin zorunlu ihtiyaçlarını en alt seviyede karşılamak amacıyla ortaya çıkan ve anayasada düzenlenen temel insan hakları kapsamında garanti altına alınan bir sosyal politika uygulamasıdır. Asgari ücreti belirleyerek devlet, üstlendiği ekonomik ve sosyal görevler nedeniyle piyasaya müdahale etme imkânı bulmaktadır. Öte yandan asgari ücret uygulamasıyla emek istismarının önlenmesi, ücretin korunması, adil gelir dağılımının sağlanması, işçiler ile işverenler arasındaki haksız rekabetin önlenmesi amaçlanmıştır.

Asgari ücret, çalışanların zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak için emekleri karşılığında belirlenen en az miktar olarak tanımlanmaktadır. Asgari ücret vergilendirilmektedir. İşçilere emekleri karşılığı ücret olarak verilen asgari ücretten vergi alınması, Anayasa yer alan çalışanlardan maddi güçlerine göre vergi alınması ilkesi olan mali güç Anayasanın sosyal devlet ilkesine aykırılık oluşturmaktadır. Asgari ücretle çalışan kesim düşük gelir grubu içerisinde yer aldığı için, asgari ücretin vergilendirilmesi durumunda, işçiler gelir ve ikame etkileriyle hareket etmeyecek ve verginin emek arzını etkilemeyecektir.

Asgari ücret, vergi dışı bırakıldığında devlet önemli ölçüde gelir kaybına uğrayacak; net ücret ile brüt ücret arasında fark ortadan kalkacaktır. Böylece üretim maliyetlerinde meydana gelecek azalmalar sebebiyle istihdam seviyelerinde artışlar görülecektir. Bu durum çalışanların kayıt içerisine alınmalarına katkı sağlayacağından dolayı kayıtlı ekonominin gelişmesine imkân verecek; çalışanların asgari ücret üzerinden sigortalanarak sosyal güvenceye sahip olmaları sağlanacaktır.

ABSTRACT

Minimum wage is a social policy implementation which came up for supplying vital needs of labors and their families and also it is guaranteed under basic human rights scope in the Constitution. Because of its economical and social responsibilities, State has the chance to interfere with the markets by defining minimum wage. Besides, by imposing minimum wage, it is aimed to deter abuse of labor, to protect the wages, to provide just income distribution and to stop unjust competition among employees and employers.

Minimum wage is defined as the minimum amount to supply needs of employees in return to their labor. Minimum wage is subject to tax. Receiving tax from the minimum wage which is given to laborers in exchange for their labor; the Constitutional rule about the taxing specify according to financial power from laborers are not according with politics of taxing minimum wages in reference to Constitutional social state principle. Because of the minimum wage workers are included in group of low income, if minimum wage is taxed, laborers will not move with pulses of income and substitution; and also taxation will not effect the supply of labor.

In thecase of tax immunity for minimum wage, State loses a big amount of income and the difference between net (take-home) wage and gross wage disappears. Thus, decrease in supply cost will increase employment rate. In addition, it will contribute to the registered employment and there gistered economy and also provide social security for employees.

KISALTAMALR

AATUHK	:Amme Alacakları Tahsili Usulü Hakkında Kanunun
a.g.m.	:Adı Geçen Makale
AÜY	:Asgari Ücret Yönetmeliği
AY	:Anayasa
AYM	:Anayasa Mahkemesi
Bkz.	:Bakınız
C.	:Cilt
çev.	:Çeviren
E.	:Esas
E.T.	:Erişim Tarihi
GSMH	:Gayri Safi Milli Hâsıla
GVK	:Gelir Vergisi Kanunu
ILO	:International Labor Organization
İş K.	:İş Kanunu
K.	:Karar
K.T.	:Karar Tarihi
md.	:Madde
M.Ö.	:Milattan Önce
Sa.	:Sayı
s.	:Sayfa
SGK	:Sosyal Güvenlik Kurumu
SSK	:Sosyal Sigortalar Kurumu
KDV	:Katma Değer Vergisi
ÖTV	:Özel Tüketim Vergisi
TÜHİS	:Türk Ağır San. ve Hiz. Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası
ty	:Tarih Yok
vs.	:Vesaire
yy.	:Yüzyıl

GİRİŞ

Asgari ücret, çalışanların ve ailelerinin zorunlu ihtiyaçlarını en alt seviyede karşılamak amacıyla ortaya çıkmıştır. Asgari ücret anayasalarda düzenlenen temel insan hakları kapsamında garanti altına alınan bir sosyal politika uygulamasıdır. Hukuk devleti sınırları çerçevesinde devletin piyasalara müdahalesi sosyal devlet anlayışının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Buna göre sosyal devlet; bireylerin insan onuruna yaraşır asgari hayat standartlarını sağlamayı amaçladığı sosyal devlet anlayışıdır. Bu amaçla yapılan müdahale hem asgari ücretin adil dağılımını sağlayacak hem de piyasa şartlarına olumsuz etki etmeden sosyo-ekonomik hayata aktif katkıda bulunacaktır.

Asgari ücretin vergilendirilip vergilendirilmemesi hususu ülkemizde de uzun yıllardan beri tartışılan bir konudur. Vergilendirmenin genelliği ilkesine göre; toplumda yaşayan ve vergi yükümlüsü olan tüm bireylerin yükümlü olarak vergi ödeme zorunluluğu bulunmaktadır. Buna göre asgari ücretin vergi dışı bırakılması genellik ilkesine aykırılık teşkil etmez mi? Devletin en temel görevlerinden biri toplumdaki eşitliğin sağlanması ise; asgari ücretin veri dışı bırakılmasını eşitlik ilkesiyle nasıl okumalıyız?

Ödeme gücü ilkesi günümüzde en yaygın kullanılan vergilendirme ilkesidir. Bu ilkeye göre kişiler, kamusal mal ve hizmetlerden elde ettiği yarara göre değil, kendi ekonomik ve sosyal durumları dikkate alınarak mali güçleri oranında vergilendirilirler. Ölçülülük ilkesi kapsamında ele alındığında asgari ücretin vergilendirilmesi nasıl okunacaktır? Asgari ücretin vergilendirilmesini bu açılardan ele almaya çalışacağız.

Asgari ücretin vergilendirilmesi, sadece sosyal içerikli bir kavram olmayıp; ekonomik, mali, siyasi politikaların uygulandığı bir alanı ifade etmektedir. Asgari ücretin Türk vergi sisteminde vergilendirilmesinin sosyal, iktisadi ve mali yönlerinin yanı sıra anayasal vergilendirme ilkeleri kapsamında ortaya çıkan etkilerinin ne yönde olacağını değerlendirmeye çalışılacağız.

Bu tez çalışmasıyla, asgari ücretin vergilendirilmesinin sosyal devlet kavramı ve anayasal vergilendirme ilkeleri kapsamında değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümü asgari ücret kavramının tarihsel gelişimi, iktisadi açıdan değerlendirilmesi, amaçları, önemi, kapsamı, asgari ücretin tespitine ilişkin yöntemler ve asgari ücrete ilişkin ulusal ve uluslararası düzenlemeler değerlendirilmiştir.

İkinci bölümün ilk kısmında ele alınan sosyal devlet anlayışı kapsamında asgari ücret ile anayasal vergilendirilme ilkeleri ışığında asgari ücretin değerlendirilmesi ikinci bölümün ikinci kısmında ele alınmıştır.

Asgari ücretin vergilendirilmesi ve etkilerinin düzenlendiği üçüncü bölümde ise; asgari ücret üzerinde yapılan vergi kesintileri, vergi ödeme gücüne ulaşma açısından uygulanan yöntemler ile asgari ücretin vergilendirilmesi ve vergi dışı bırakılmasının birçok kesim üzerindeki etkileri incelenmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK HUKUK SİSTEMİNDE ASGARİ ÜCRET

1 ASGARİ ÜCRETİN HUKUKİ ÇERÇEVESİ

Ücret çok yönlü bir kavram olup; ekonomi, sosyal politika, vergi ve iş hukukuyla yakından ilgilidir. Bu kavram farklı hukuk alanlarında farklı tanımlamalarla karşı karşıyadır. Bu yüzden ücret kavramı için genel ve net bir tanım yapmak oldukça güçtür. Ancak her şeyden önce işçi, işveren, işletmeler hatta dolaylı yönden tüm toplumu ilgilendiren bir konu olan ücret; ekonomik ve sosyal açıdan ne anlama geldiğini tanımlamak zorundayız (Talas, 1997: s. 59).

Sosyal hukuk devletinde sosyal bir hak olarak kabul edilen ücret (Çubuk, 1970: s. 43), sosyal ve ekonomik hayatta işçinin emeğini karşılamaktadır. Ayrıca ücret için yapılan doğru tanımlamalar ücret politikaların başarılı bir şekilde uygulanması, bilimsel tartışmaların hedeflenen amaca ulaşması için önem taşımaktadır. Ücret ile yapılan hemen hemen tün tanımlamaların ortak noktası emek ile işçi arasındaki bağlantıdır.

Ücret, işçi ve işveren açısından farklı sonuçlar doğurmaktadır. İşverenin iş sözleşmesi kapsamındaki en önemli borcu olan ücret ödeme; işçinin bu sözleşmeye dayanarak çalışmasının temelini oluşturmaktadır. İşçi için ise ücreti emek değeri ve karşılığı ile sınırlandıramayız. Bunu yanında ücret, işçinin kendisi ve ailesinin tek geçim kaynağı kabul edilir.

1.1 Asgari Ücret Kavramı Ve Gelişimi

Çalışan kişinin onurlu bir yaşam düzeyine kavuşturulması düşüncesi beraberinde devletin işçileri korumaya ve emeklerini karşılamaya yöneltmiştir. Böylece devlet, işçi sınıfının çalıştığı koşullar için bir dizi sosyal politika önlemi almaya başlamıştır. Ve bu sosyal politikalar içinde yapılan ilk müdahale asgari ücretin belirlenmesi yönünde olmuştur.

Toplum içinde değişimlerin süreklilik göstermesi asgari ücretin tanımı için temel oluşturmuştur. Buna göre asgari ücret; tüm çalışanların kendilerinin ve

ailelerinin daha iyi bir yaşam standardına sahip olabilmeleri amacıyla ortaya çıkan ve özellikle çağımız içerisinde giderek kurumsallaşmaya başlayan bir sosyal politika uygulamasıdır.

Asgari ücret uygulamasının ortaya çıkışı ile birlikte devletin iktisadi ve toplumsal yaşam üzerindeki etkileri giderek belirgin bir hal almaya başlamıştır. Gerek toplu pazarlık kavramının gerekse de sendikaların giderek güçlenmesine paralel olarak gelişim gösteren asgari ücret kavramı, günlük hayat içerisinde vazgeçilmez bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2 Asgari Ücretin Tanımı

Ücretin gerçek satın alma gücünün, zaman zaman ortaya çıkan ekonomik dalgalanmalardan etkilenmemesi için, çok eski zamanlardan beri, en az ücret düşüncesi tartışılmakta idi. Ancak asgari ücretin, bünyesinde ihtiva ettiği sosyal, ekonomik, kültürel faktörler sebebiyle net bir tanımı bulunmayıp, soyut ve belirsiz bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşçilerin zorunlu ihtiyaçlarının yanında, işletme ve işverenlerin ödeme kapasiteleri zaman ve mekâna bağlı olarak sürekli değişim göstermektedir (Kutal, 1969: s.3). Hatta iktisadi, sosyal ve kültürel faktörler ülkeden ülkeye geçerli olan asgari ücret uygulaması için farklı sonuçlar doğurmaktadır. Dolayısıyla, asgari ücretin dayandığı ilkelerin soyut yapısı ve sürekli değişim halinde bulunması ortak bir tanıma ulaşmayı daha da güçleştirmektedir.

Bu anlamda asgari ücretin tanımının tespitinde şu 4 unsura dikkat çekilmelidir (Kutal, 1969: s. 4).

1) Asgari ücretle çalışan birey, başkasına bağlı olarak bir ücret karşılığında emeğini ortaya koyan ve elde ettiği gelir ile geçimini sağlayan "işçi" dir. Bunun yanında işçinin mesleki durumu, yaşı, cinsiyeti gibi faktörler asgari ücretin belirlenmesinde rol oynamamaktadır. Çünkü asgari ücret işçinin şahsi ve mesleki durumuna göre ile değişen ücret olmayıp, işçinin sadece "insan" olmasından ötürü asgari yaşam seviyesine ulaşması için getirilen bir politikadır.

2) Asgari ücret ile amaçlanmak istenen, işçiye sosyal bakımdan uygun bir asgari yaşam seviyesi sağlanıp, bu "sosyal bakımdan uygun"luk yaklaşımı işçinin

zorunlu ihtiyaçları ile sınırlandırmamayı gerektirmektedir. Çünkü zorunlu ihtiyaç kavramı daha çok bireyin fizyolojik ihtiyaçları olarak ele alınıp, işçinin manevi ve kültürel gereksinimlerini karşılamamaktadır.

Nasıl ki asgari ücret için net bir tanım yapamıyorsak aynı şekilde "ihtiyaç" kavramı içinde belirli ve somut bir tanım yapamayız. Çünkü ihtiyaç kavramı ülkenin ekonomi, sosyal, kültürel, politik durumlarına göre farklılık arz etmektedir.

3) Asgari ücret her ne kadar "ücret" başlığı altında ifade edilse de; diğer ücret çeşitlerinden ayrılmaktadır. Ücretin tespitinde dikkat edilen verimlilik, zaman, parça ve iş değerlendirilmesi gibi temel faktörler ele alınmakta iken; asgari ücrette ise işçinin, insan olarak yaşamını sürdürebilmesi için gereken asgari koşulların sağlanması esas alınmıştır. Yani işçinin emeği değil de kişiliği ön plandadır.

4) Asgari ücret, hem işçiler hem de işverenler için bir zorunluluk oluşturmaktadır. Asgari ücret altında bir ücretle işçi çalıştırmak isteyen işverenler ile asgari ücretten daha düşük bir ücretle çalışmayı kabul eden işçilerin talepleri hukuki açıdan sınırlandırılmıştır.

Kutal, bu çerçevede asgari ücreti şu şekilde tanımlamaktadır (Kutal, 1969: s.4);

Asgari ücret, bir yandan (işçiye) insan hüviyeti sebebiyle sosyal bakımdan uygun asgari bir yaşam seviyesi sağlamaya elverişli olan; öte yandan da işverenleri daha düşük ücret ödemekten men eden, mecburi karaktere sahip bir ücrettir".

Talas, asgari ücret yerine "en az ücret" terimini kullanarak şu şekilde açıklamıştır: En az ücret, işçiyle birlikte ailesinin de yaşadığı toplumda kabul görülen bir hayat seviyesi sağlayan ücrettir. Tanımdan da anlaşıldığı üzere asgari ücretin sosyal içeriği bireyle sınırlandırılmaması gerekir (Talas, 1997: s.60).

Doktrindeki başka bir yazar (Zaim, 1992: s.217) ise asgari ücreti sosyal siyaset yönünden ikiye ayırarak sosyal kavram olan "ihtiyaca göre ücret"i; toplumun temelini teşkil eden insani ihtiyaçların esas alındığı bir ücret olarak değerlendirmiştir. Ayrıca ihtiyaca göre ücret, üretime dâhil olan emeğin karşılığı değildir.

Artık birçok ülkede işçiye ve ailesine insanca yaşamasını sağlayan ve insanlık onuruyla bağdaşacak bir ücret ödeme zorunluluğu getirmesi, temel ilkelerden biri

haline gelmiştir. Batı ülkelerin çoğunda bu ücret "kutsal ücret" olarak adlandırılmaktadır. Bu sebeple asgari ücret diğer bir deyişle kutsal ücret, ekonomik kriterlerin ötesinde sosyal bir ücret olarak kabul edilmektedir (Topalhan, 2010: s. 57).

Doktrindeki bu tanımlara bakıldığında asgari ücretin sosyal devlet ilkesi üzerinde temellendiğini söyleyebiliriz.

İç hukukumuzda asgari ücret birçok mevzuatta tanımlanmıştır. 1961 Anayasası'nın 45.maddesinde "devlet, çalışanların, yaptıkları işe uygun ve insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlamalarına elverişli, adaletli bir ücret elde etmeleri için gerekli tedbirleri alır" hükmü, madde metninin sosyal yönüne ağırlık verildiğini göstermektedir. Ancak 1982 Anayasası'nın 55.maddesinde "devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alır; asgari ücretin tespitinde ülkenin ekonomik ve sosyal durumu göz önünde bulundurulur." denilerek asgari ücretin belirlenmesinde sosyal gerekliliklerin yanında ekonomik koşulların da ne denli gerekli olduğu belirtilmiştir.

İç hukuktaki diğer bir mevzuatta asgari ücrete ilişkin mevcut tanımlama 01.08.2004 tarih ve 25540 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Asgari Ücret Yönetmeliği'nin 4.maddesinin d bendindedir. Buna göre; asgari ücret "işçilere normal bir çalışma günü karşılığı olarak ödenen ve işçinin gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım ve kültür gibi zorunlu ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden asgari düzeyde karşılamaya yetecek ücret" tir.

Ulusal düzenlemelerin yanı sıra asgari ücret uluslararası imzalanan birçok sözleşmede de tanımlanmıştır. Bu sözleşmelerde hiç şüphesiz en önemlisi Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)dür. Bu sözleşme metnine göre "*asgari ücret, işçiye uygun yaşama normları sağlayacak bir ücretin garanti edilmesidir*". Ayrıca işçinin ve ailesinin yalnızca geçimini temin eden ücretin insanca yaşamaya yeterli bir ücret olmadığı ve bundan dolayı işçinin insanca yaşaması için yeterli ücrete sahip olması gerektiği vurgulanmıştır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 23.maddesinin 3.fıkrasında ise; "her çalışanın insan haysiyetine uygun olarak kendisi ve ailesinin ihtiyaçlarını

karşılayacak bir geliri elde etmesi" temel bir insan hakkı olarak görülmektedir. Avrupa Sosyal Şartı'nın 4.maddesinin 1.fıkrasında ise; "çalışanların kendilerine ve ailelerine saygın bir yaşam düzeyi sağlayacak ücret hakkına sahip oldukları" belirtilerek, asgari ücretin amacına yönelik vurgu yapılmıştır.

1.3 Tarihsel Gelişim Sürecinde Asgari Ücret

Modern anlamıyla asgari ücret kavramının geçmişi çok eskilere dayanmamaktadır. İşçi sınıfı diye adlandırılan grubun henüz belli bir zümre karşısında korunmaya muhtaç olmadığından ötürü asgari ücretin gerekliliğine ihtiyaç duyulmamıştır (Kutal, 1969: s.17). Ancak ücretlerin alt sınırına müdahale anlayışı, düşünce olarak Yunan filozof Platon'a, uygulama açısından ise; M.Ö. 2000'li yıllardaki Babil Devleti'nin Hammurabi Kanunlarına kadar dayanır. Ortaçağda ise; asgari ücret olgusu, adil fiyat ve adil ücret anlayışları içerisinde kendisine yer edinmiştir. Sanayi devrimi öncesinde yaygın olan lonca sistemi içerisinde yer alan her şeyin fiyatının "lonca teşkilatı" tarafından belirleniyor oluşu, doğal olarak ücret mekanizmasının da lonca teşkilatı tarafından belirlenmesini sağlamıştır. Bu sistemdeki temel düşünce, üretim standardizasyonunun sağlanması ve esnaf arasında haksız rekabetin önlenmesi olmakla birlikte (Kutal, 1969: s.17), aynı zamanda emeğin de uygun bir standartla fiyatlandırılması olduğundan; bu sistem yapısı içerisinde adil ücret düşüncesi uygulama alanı bulabilmiştir (Savaş, 2007: s.119). Bununla birlikte iktisat biliminde ücretin oluşumu ve sınırının belirlenmesi fikri tartışılmıştır.

Tarihsel süreç boyunca ücretin serbest oluşumunu savunan görüşlerin (liberaller) yanında, üretimin en önemli unsurunun emek olduğundan yola çıkarak, gelir dağılımında en büyük payın emek unsuru olduğunu savunan (sosyalistler) görüşler bulunmaktadır. Liberal ve sosyalistler dışında; iktisadi alanda serbestliği savunan anlayış ile müdahaleci anlayışı temsil eden iktisadi düşünceler de mevcuttur.

Asgari ücretin tarihsel gelişimi toplumların sosyal devlet anlayışı ile sınırlı olmayıp, ekonomik düşünce alanlarından bağımsız tutmak neredeyse imkânsızdır. Bu bağlamda asgari ücretin tarihsel gelişim süreçleri, klasik iktisadi dönem, sosyalist düşünce, keynesyen düşünce ve neo-liberal düşünce içerisinde incelenecektir.

1.3.1 Klasik Liberal İktisada Göre Asgari Ücret

Klasik liberaller, fizyokratların izinde Laisserfaire ideolojisini sürdürüp bunu destekler nitelikteki iktisat teorisini kurmuşlardır. Aynı zamanda geliştirilen tahlil araçları ile Kapitalist sisteme karşı olan iktisatçıları ve beraberinde gelişen İngiliz sosyalistlerini etkisi altına almıştır (Adaçay ve İslatince, 2009: s.49).

18. yüzyılın ikinci yarısı, Sanayi devrimi, Amerika'nın Bağımsızlık Beyannamesi ve Fransız İhtilali'ne sahne olmuştur. Hiç şüphesiz bunlar arasında tüm dünyayı ekonomik ve sosyal açıdan etkisi altına alan Sanayi devrimidir(Adaçay ve İslatince, 2009: s.50).

Sanayi Devrimi 18.yüzyılın sonlarında İngiltere'de başlayıp Avrupa'ya hızla yayılmıştır. Yeni ekonomik sistemin düşünsel temelleri de bu dönemde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönem aynı şekilde klasik iktisat okulunun doğumuna yol açmış ve Adam Smith'in fikirleri doğrultusunda şekillenmiştir. Özellikle Adam Smith'in 1723- 1790 yılları arasında yayınlanan "Milletlerin Zenginliği" adlı eseri iktisadın, pozitif ve normatif içerikli bir bilim olarak kabul edilmesine önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Ayrıca diğer klasik iktisatçılarda ortaya konulan fikirleri daha da ileri bir noktaya taşımıştır.

A. Smith'e göre, emek, servetin gerçek kaynağı, bir ulusun ihtiyaçlarını karşılamak için her yıl tükettiği malların yıllık çalışmasıdır. Ayrıca malların gerçek değeri, ücret, kar, ve getirim (rant) unsurlarından oluşmaktadır. Smith "geçim ücreti" olarak ifade ettiği bu ücreti, işçinin ailesiyle birlikte geçimini sürdürebileceği en alt seviye olarak değerlendirmiştir (Smith, 1997: s.65).Geçim ücretine göre, arzı ve talebine göre belirlenen ücrette müdahale söz konusu değildir. Ona göre; ücret, işverene bağlı olarak, üretim sonucuna bakılmaksızın emeğini arz eden işçi ile işveren arasındaki pazarlık sonucu oluşmaktadır. İşte bu pazarlık sürecinden işçinin uğrayabileceği olası riskler ve işverenlerin, işçilere oranla daha kazançlı çıkma ihtimallerine karşı, işçinin ücretinin en alt seviyede oluşması gerektiği vurgulanmaktadır. Söz konusu bu en alt seviye, ücretin belirlenen seviyeden daha aşağıya inemeyeceğini ifade etmektedir (Smith, 1997: s.65).

Adam Smith'in görüşleri çerçevesinde ücrete yapılan herhangi bir müdahale olumlu karşılanmayacak ve en az ücret düzenlemeleri bir anlam ifade etmeyecektir.

Ayrıca Smith'e göre, geçim ücreti düşüncesi, ücretlerin asgari seviyesinin müdahale ile belirlenmesi olmayıp, piyasada ücretlere ilişkin bir öngörü ve düşünce sistemi için zorunluluktur (Korkmaz, 2003: s. 8).

Klasik İktisadi düşüncenin bir diğer önemli ismi olan David Ricardo'ya göre, ücretler asgari yaşama seviyesinin üzerine çıktığında işçi nüfusu hızla artacak ve iş piyasasında emek arzı çoğalacaktır. Emek arzının artması ise, ücretlerin tekrar asgari yaşama seviyesine düşecektir (Kutal, 1969: s.18). Ayrıca Ricardo; ücreti, emeğin doğal ve piyasa fiyatı olarak iki farklı fiyatı (ücreti) olduğunu belirtmiştir. Doğal ücret, işçilerin kendi nesillerini devam ettirmek için ihtiyaç duyulan ücretken; piyasa ücreti; emek arz ve talebine göre oluşan ücret olarak betimlenmiştir. Ekonomide ilerlemeler ve gelişim gösteren bu dönemlerde emeğin doğal ücreti, piyasa ücretinin üzerine çıkar. Bu durum bireylerin aile kurmalarına ve birden fazla çocuk sahibi olmalarına sebep olur. Bu da beraberinde kısa zamanda emek arzının artmasına yol açar. Emek arzında oluşan artışlar ise, bir domino taşı etkisi gibi, piyasa ücretini yeniden doğal ücret düzeyine indirir. Ekonominin daralma dönemlerinde bu durum tam tersine etki göstererek, piyasa ücreti doğal ücretin altına düşecek ve emek arzında daralma görülecektir. Emek arzının daralması ise; piyasa ücretinin yeniden doğal ücret düzeyine çıkmasıdır. Bu döngü, doğal ücret düzeyine çıkmakla son bulacaktır (Savaş, 2007: s.323). Doğal ücretin, işçilerin eline geçebilecek en yüksek ücreti temsil edip, işçinin ve ailesinin asgari geçimlerini sağlamaya yönelik olduğu belirtilmiştir. Piyasa ücretinin tekrardan doğal düzeyine çıkması, Alman iktisatçı Ferdinand Laselle tarafından "Ücretin Tunç Kanunu" ilkesi olarak adlandırılmıştır (Akyıldız, 2011: s.25).

Diğer taraftan klasik iktisatçı Thomas Robert Malthus "nüfus yasası" ile nüfusun ahlaki birtakım sınırlamalarla kontrol altına alınması gerektiği üzerinde durmuştur. Aksi takdirde, reel ücretlerin geçimlik düzeye düşecektir.

Malthus'un kötümser nüfus artışı görüşü, O'nu klasik iktisadi görüşlerden ayırmıştır. Ama Malthus'un ücretlere ilişkin temel görüşleri kendisinden önceki klasik iktisatçılarla uyum halinde olup, serbest ticareti savunmakta ve devlet müdahalesinin karşısında yer almıştır (Barber, 1997: s.97). İngiltere'de çıkarılan Yoksulluk Yasası'na yönelik sert eleştirilerde bulunan Malthus, devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıkmıştır. Ayrıca ücretlere müdahale edilmemesi gerektiğini

savunup, bu yasaların maddede belirtilen yiyecek arzına herhangi bir katkı sağlamayacağını ifade etmiştir. Bu düşünceler ışığında Malthus'un ücretlerin alt sınırı olan asgari ücrete karşı olduğunu söyleyebiliriz (Korkmaz, 2003: s10).

Klasik iktisadın bölüşüm ve müdahale alanındaki genel kabullerine yönelik olarak yapılan ilk ciddi eleştiri, klasik iktisat düşünürlerinden biri olan John Stuart Mill'dir. Mill' göre, gelir dağılımının insanlar tarafından yönlendirilebileceği ve bu doğrultuda daha iyimser yaklaşım sergileyerek, işçi sınıfına yönelik yapıcı politikaların oluşmasını sağlamıştır. Ayrıca Malthus'un işçi sınıfının fakirlikten kurtulamayacağını ifade eden nüfus teorisi düşüncesine karşı çıkmıştır (Barber, 1997: s.160). Mill'in bu düşünceleri işçi ve işveren ilişkilerinde "kurumsallaşma" sürecinin temeli olarak kabul edilmiştir (Kök, 1999: s.160). Tüm bunlar Mill'in klasik iktisadın temel fikirlerini sorgulaması, klasik okulun ücretlere müdahale edilmesi konusundaki düşünceleri sarsılmıştır. Onun, gelir dağılımı piyasasını olumsuz şartlarına bırakılmaması gerektiği düşüncesi asgari ücret düzenlemeleri için fikri bir dayanak oluşturmuştur (Korkmaz, 2003: s10).

1.3.2 Sosyalistlere Göre Asgari Ücret

19. yüzyılda liberal kapitalizmin karşılaştığı bazı sorunlar bu sisteme karşı bazı eleştirilere sebep olmuştur. Özellikle de bu eleştiriler kapitalist sistemin kurumlarına karşı yapılmıştır. Liberalizm ve Kapitalizme karşı yapılan eleştiriler bağımsız bir yapı gösteren Sosyalizmi doğurmuştur. Bu fikrin doğuşunda iktisat teorisi olarak oldukça yetersiz olan sosyalizm, Marx ile birlikte yeterliliğe erişmiştir (Adaçay ve İslatince, 2009: s.76).

Sosyalizm, üretim araçlarında özel mülkiyeti reddederek, toplumsal mülkiyetin gerekliliğini savunur ve insanlar arasında sömürüye karşı çıkmayı amaçlar. Üretim, kârdan ziyade, toplumsal ihtiyaçların karşılanabilmesi için bir düzen halinde yerine getirilmelidir. Bu da ekonomik düzeni sağlayan toplumun çıkarı dikkate alınarak gerçekleştirilecektir. Eğer toplumun çıkarları ön planda tutulursa her bir birey kendi ölçüsüne göre çalışır ve toplumda sınıf farklılıkları ortadan kalkar.

Sosyalizm, temelde eşitsizliğe karşı çıkarak bireyler arasında ayrımcılığın ortadan kalkmasını amaçlarlar. Ve bunu da akıl yoluyla yapılması gerektiğini vurgular. Ayrıca sosyalist düşünce temelde, kapitalist iktisadi düzen içerisinde

işçilerin emeklerinin istismar edildiği fikri üzerinde durmuşlardır. 19.yüzyılda sanayileşme süreciyle birlikte işçi sınıfı kötü çalışma ve yaşam koşullarıyla karşı karşıya bırakılmıştır. Bunların temel sebebi insan emeği yerine makineleşme ve emek piyasasında işçi-işveren arası rekabettir (Kutal, 1969: s.19). Bu düşünce, geçmişten günümüze farklı ülkelerde; ütopik sosyalizm, devlet sosyalizmi, demokratik sosyalizm ve bilimsel sosyalizm olarak farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. Bu sistemlerin ortak noktası dünya üzerinde yer alan eşit olmayan yaşam koşullarına dayalı mutsuzluğa, adaletsizliğe ve bireyler arasındaki rekabetçi bir piyasa düzenine karşı oluşlarıdır. Ayrıca bu kötü şartların toplumda yol açtığı fakirlik, eşitsizlik ve güvensizlik ortamına karşı bir tepkidir (Savaş, 2007: s.429).

Sosyalist düşüncenin en önemli temsilcisi hiç şüphesiz Karl Marx'tır. Onun düşüncesinin temeli, sanayi devrimi sonunda meydana gelen "Makineli Üretim" sisteminin kolektif bir şekilde yapılmasına karşılık "mülkiyet" kavramının "bireysel" karakterini korumasıdır. Böylece çelişkiler yumağı olan liberal sistemin artık işlevselliğini yitirmiş olmasıdır. Marks'a göre üretim tekniği toplumların alt yapısını oluşturur ve bu da var olan düzen değişmesini zorunlu kılar. Ve Marks'a göre de bu değişiklik muhakkak olacaktır (Adaçay ve İslatince, 2009: s.104). Ayrıca Marks değer, fiyat ve kâr gibi ekonomik olayları ele almıştır ve değer, ücret ve kar kavramlarıyla geliştirdiği tümden gelimli mantık düzenine dağınık tüme varımlı bilgileri ile modern ekonomiyi akıllara getirmektedir.

Marks,emeği insan ihtiyaçlarını karşılamak için kullanım değeri olan eşyaları ve malları üretmek için ifade eder ve ona göre emek, "vasıflı işçi, vasıfsız işçi emeği ve zihni emek" olan bütün mallar için tek ortak unsurdur ve önemli olan nitelik, emeğin miktarıdır. Ortaya çıkan sonuç ise, bir mala ne kadar değer harcanmış ise; değeri de o nispette olacaktır.

Marks, emeğin bütün refahın kaynağı olduğunu savunmuştur. Ayrıca emek sahibi olan işçilerin asgari bir yaşama seviyesi olan bu koşullara zorlandığının altında yatan sebebi sorgulamıştır. Nihayet bu zıtlığın asıl sebebinin kapitalist düzenin işleyiş yapısından kaynaklandığı fikri üzerinde durulmuştur1 (Topalhan, 2010: s.70). Üretim sürecine katkısı bulunmayan kapitalist sistem, sahip olduğu sermaye ile

[1] TOPALHAN, s.70

üretim araçlarını, emeği satın alarak sistemin temel mekanizmasını oluşturur. Oluşan bu sistemde üretim kâra dönüşmekte ve kârın yeniden yatırım aracıyla üretime dönüşmesi hedeflenmiştir. Ancak unutulmamalıdır ki; kâr, yeniden üretim haline gelebilmesi için yatırımda kullanılacak ilk miktardan daha fazlasının elde edilmesi gerekir. Elde edilen bu fazlalık, emekten elde edilen artık değer olarak adlandırılmaktadır. Bu değerin kaynağı, işçilerin belli bir dönemde üretebildikleri malların değeri ile üretim işlemi için gereken değerin kapitalistte sattıkları emek faktörü arasındaki farktır. Yani işçinin dayatılan koşullardan dolayı sermaye malları toplamaya imkânı olmadığı için kendi emek gücünü kullanamayıp, işçinin emek gücünü işverene satmaya zorlamaktadır. Böylece, işçinin değeri, geçimini sağlayabilmek için zorunlu malların değeriyle sınırlandırılmaktadır (Marx 2011: s.167).

Marx'ın ortaya koyduğu görüşler, içinde yaşadığı toplumdaki problemlerden kaynaklandığı açıktır. Marks, klasik iktisadi görüşe ait ücretlerin asgari geçim seviyesine mahkûm olduğu düşüncesini kabul etmektedir. Bunun nedenini kapitalist sistemin kendi içerisinden kaynaklandığını savunmaktadır. Marx'ın ortaya koyduğu bu düşünceler, 19.yüzyıl iktisadi gerçekliklerle ve o dönemin tekstil sanayindeki çalışma koşullarında karşılaşılan duruma uygun düşmektedir. Fakat bu durum, klasik iktisadi düşünürlerine göre bilimsel açıdan yetersiz olduğu ileri sürülüp, eleştirilmektedir (Kutal, 1969: s.22). Tüm bunlara rağmen, Marx'ın sosyalist sisteme ilişkin düşünceleri, işçi sınıflarının bilinçlenmesine, topluluk halinde hareket edip örgütlenilmesine, sendikaların gelişimine ve devletin geleneksel rolünün değişip tarafsız davranılması olgusuna oldukça fayda sağlamıştır. 19.yüzyılın sonları ve 20.yüzyılın başlarında sosyal ve ekonomik sistem üzerinde oldukça önemli etki gösteren sosyalist düşünce; devletlerin, iş hukukuna yönelik koruyucu düzenlemelerin yapılmasına ve işçilerin yaşamlarını asgari düzeyde sağlayabilmeleri için en az ücret hakkının tanınması için düzenlemelerin getirilmesine olanak sağlamıştır (Kutal, 1969: s.23).

1.3.3 Keynesyen İktisatta Asgari Ücret

I. Dünya savaşından sonra II. Dünya savaşına kadar olan dönemde iktisat tarihinin bilinen en büyük krizlerinden biri olan 1929 Büyük Buhranı' nın yaşanmasıyla birlikte, gelişmiş ülkelerin çoğunda; işsizlik kavramı geniş kesimlerce

dile getirilmeye başlandı. Bu süreçle birlikte Marx'ın "kapitalizmin geleceğine yönelik fikirleri" yeniden önem kazanmıştır (Barber, 1997: s.302). Fakat klasik iktisatçıların görüşleri sorunları çözmeye yeterli değildi. Diğer taraftan Neo-klasik iktisatçılar ise, ekonominin normal işleyişine müdahale edilmemesini savunup, tam istihdamın zamanla oluşacağı ve buna bağlı olarak da tam istihdamdan kaynaklanacak sapmaların bir değer ifade etmeyeceği yönünde fikir beyan etmişlerdir. Ancak Marx' ın fikirleri ve getirdiği çözüm önerileri dışında hiçbirisi kriz sürecinde oluşan durgunluk durumunu ve yüksek seviyedeki işsizlik problemine somut bir çare olmamıştır (Korkmaz, 2003: s.12).

Birçok açıdan gelişmelerin yaşandığı bu dönemde John Maynard Keynes "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" kitabını 1936 yılında yayınlayarak, iktisadi politika araçlarının neler olduğu konusu üzerinde yoğunlaşarak, klasik iktisada devlet eliyle müdahale yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca diğer iktisadi düşünürlerden farklı olarak, bilinçli bütçe açıklarının verilmesi gerektiği ve bunun içinde hükümetlerin denk bütçeler oluşturmak yerine toplam talebi arttırmak gerektiği vurgulanmıştır.

Keynes'e göre, işçi sendikaları meşru pazarlık temsilcileridir. Bu sebeple işçi sendikaları, ücretlere belirlenmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Atfedilen bu değer, iktisadi yapıdaki dengesizliğin, temelde işçi sendikalarının ücretlerin asgari ücret düzeyinin altına inmesini engellediği düşüncesiyle çelişmektedir. Bu yüzden, ücretlerde indirime gidilmesi herhangi bir iyileşmeyle sonuçlanmayacağı işaret edilmiştir (Barber, 1997: s.336). Ayrıca Keynes, işçilerin ücretlerindeki azalmalara, ne pahasına olursa olsun razı gelmeyeceklerini gözlemlemiştir(Savaş, 2007: s.756.

Keynes, ekonomik durgunluk dönemlerinde istihdamın arttırılmasına engel olan toplam talebi, tam istihdam seviyesinde tutmaya çalışmak olduğunu ve bu nedenle parasal ücretlere ve belirlenmiş asgari ücret seviyelerine müdahale edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Keynes, ekonominin durgunluktan kurtuluşun, devletin kamu harcamaları ile toplam talebi arttırmak olduğunu düşünmektedir. Böylece asgari ücret artışları tüketim eğilimi olan varlıklı kesimlerin gelirlerini ve buna bağlı olarak da toplam talebi arttıracaktır. Bu da ekonomiyi durgunluktan kurtaracak en önemli uygulama olarak kabul edilmiştir(Korkmaz, 2003: s.13).

1.3.4 Neo-liberal İktisada Göre Asgari Ücret

İktisadi teşebbüslerin üzerindeki devlet etkisinin yeniden düzenlenmesi gerektiğini savunan ve temelde Ortodoks iktisat düşüncesine sahip iktisatçılar neo-liberal düşünce sistemini kurmuşlardır. Devletin iktisadi hayata müdahale girişimleri ve koruyucu iş hukuku düzenlemelerine karşı olumsuz görüş beyanında bulunmuşlardır.

1929 Büyük Buhranı, klasik iktisadın düşünce sisteminin sorunlar karşısında ne kadar yetersiz olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Ve bir türlü çözüm getirilemeyen sorunlar, bu düşünce sistemini derinden etkilemiş, devletin ekonomik hayata müdahale etme düşüncesi Keynesyen ekonomik sistemini doğurmuştur. 1970'li yıllarda yaşanan ve stagflâsyondan kaynaklanan ve bazı kesimlerce Petrol Krizi olarak da adlandırılan bu kriz, enflasyon için daha az işsizliğin tercih edilmesi düşüncesine sebep olmuş ve bazı iktisatçılar devletin ekonomiye müdahale etmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Buna karşın devletin görev ve fonksiyonları yeniden tanımlanarak, ekonomik sistemde devlet müdahalesinin en aza indirilmesi gerektiğini savunan yeni bir anlayış ortaya çıkmıştır (Kalmbach, 1987: s.24). Devlet müdahalesi anlayışına yönelik gelen eleştiriler ve piyasa lehine yapılan "daha çok piyasa, daha az devlet" anlayışına yönelik kampanyalar, İngiltere ve Amerika'da sadece ekonomik değil, aynı zamanda siyasal alanda da etki oluşturmuştur.

Neo-liberal sistemde asgari ücrete ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir. Asgari ücretle ilgili yapılan yasalar ve düzenlemeler, piyasalara olumsuz etki ederek, piyasaların genel yapısını bozar. İşçi sınıfı bu düzenlemelerden zarar görür ve buna bağlı olarak da asgari ücret, işsizliğe neden olur (Kalmbach, 1987: s.42). Bu yüzden asgari ücret ve sendikal kuruluşlar, piyasalar üzerinde monopol (tekel) etki oluşturur ve bu durum da doğal işsizlik oranını artırır. Ayrıca bu uygulamalar emek akışını engelleyerek verimliliğin azalmasına neden olur (Standing, 1991: s.23).

Neo-liberal iktisatçıların asgari ücretle ilgili yaptığı eleştiriler, sosyal ve ekonomik açıdan tatminsizliğe yol açmıştır. Bu sitemdeki düşünürler, yapılan düzenlemelerin ücretlerin rekabetçi dengenin üstüne çıkmasını ve işsizlik oranının artmasına sebep olduğunu belirtmişlerdir. Böylece asgari ücrete ilişkin yasanın etkilediği işçiler arasında oldukça büyük ekonomik farklar ortaya çıkmıştır (Seyidoğlu, 2006: s.331).

2ASGARİ ÜCRETİN ÖNEMİ

Tarih boyunca ele alınan asgari ücret, sadece işçileri değil aynı zamanda işverenleri ve kamu organlarını da ilgilendirmektedir. Ücret, sadece işçi açısından değerlendirildiğinde, işçinin emeği karşılığında talep edebildiği tek geçim kaynağı olduğunu söyleyebiliriz. Ancak ücret çok taraflı bir karakter taşıdığından çeşitli yönleri ile işçileri olduğu kadar işverenleri ve kamu organlarını ilgilendirmektedir. Ayrıca asgari ücret, sosyal yönü itibariyle ülkelerin gelişmişlik düzeyleri açısından farklı etki ve sonuçlar doğurmaktadır.

Arz talep dengesine dayanan ücretler, geri kalmış ülkeler ile gelişmiş ülkelerde önem açısından farklılık arz etmektedir. Gelişmiş ülkelerde asgari ücret tespiti arzın kıtlığından ötürü ücret seviyesini arttırmakta ve asgari ücret anlamını yitirmektedir. Ancak bu durum gelişmekte olan ülkeler ile geri kalmış ülkelerde tam tersine büyük öneme sahiptir. Hem işletmelerin küçüklüğü hem de fazla sermaye birikimi olmadığından, işverenler uzun vadeli çıkarlarından ziyade günlük kârını düşünmektedirler. İçerisinde oldukları durum işverenleri emeklerinin çok altında bir ücretle işçi çalıştırmaya itmektedir. Bunun yanında işçilerin geçim zorlukları, üstlendikleri sorumluluklar, bakmakla yükümlü oldukları kişilerin mevcudiyeti işçilerin çok düşük ücretler karşılığında çalışmaya zorlamaktadır.

Asgari ücret, diğer ücretler gibi emek faktöründen bağımsız düşünülemez. Ancak ücret gelirinin işçi açısından oluşturduğu elverişsiz durum, emeğin sahibi tarafından stok edilmeyişi beraberinde birçok sorunu da getirmektedir. Çalışma gücünün normal iş süreleri içinde kullanılmadığı her gün, işçi açısından telafisi olmayan bir kayba neden olmaktadır (Kutal, 1969: s. 7).

Ücretin önemi emeğin niteliksel yönüyle birlikte niceliğini de sorgulamaktadır. Şöyle ki; kalabalık bir toplumda, özellikle sanayileşmiş ülkelerde, çalışanlar, ücret geliriyle yaşamlarını sağlamaktadırlar. Böylece bir ülkede sanayileşme oranı, ücret geliriyle geçimini sağlayan işçilerle doğru orantılıdır. Bu durum gelişmekte olan ülkeler için ileride sorun teşkil edebilir. Çünkü sanayileşme çabaları az gelişmiş ülkelerde etkisini hızla gösterip, kalabalık nüfusla birlikte ücretle çalışan kitle de artacaktır. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı birçok toplumu ilgilendiren ücret, dünya var oldukça tartışılmaya devam edecektir. Bunun yanında emek dışı üretim faktörü

kendince riskler taşısa da doktrinde bazı yazarlara (Rakıcı ve Vural, 2011: s.59)göre çok daha avantajlı olduğunu söyleyebiliriz.

Asgari ücret, işçiler açısından taşıdığı değerin yanında, işverenler için de ne kadar önemli olduğu üzerinde durulması gereken bir konudur. Çünkü ücret, sadece işçinin emeği ve üretim faaliyetleri karşılında ödenen bir meblağ olmamakta; işveren ve işletmenin bir üyesi adı altında uygun bir oranda faydalanmasına olanak tanımaktadır. Kolektif ücret de denilen bu ücret hem işletme idarecisini hem de işvereni ilgilendirmektedir (Kutal, 1969: s.7).

Asgari ücret, emeğini arz eden bir işçinin, her şeyden önce insan olmanın gerektirdiği onurlu bir hayat seviyesinde yaşamını sürdürecek bir gelir elde etmesini temin eden bir kavramdır. İktisadi açıdan ücret-verim dengesinden bağımsız olarak iktisadi açıdan ücret yapısına etki eden sadece ekonomik bir unsur değil, toplumun birçok kesiminde önem teşkil eden yaşamsal bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır (Korkmaz, 2003: s.30).

3ASGARİ ÜCRETİN KAPSAMI

Asgari ücretin kapsamının belirlenmesinde, işçi grupları üzerinde hangi asgari ücretin uygulanacağı esası dikkate alınmaktadır. Asgari ücret uygulamasını ulusal düzeyde ele aldığımızda karşımıza sorunlar çıkmaktadır. Yani tek bir asgari ücretten, her bir meslek grubu için belirlenen ücret oranları farklılık arz etmektedir. Böylece asgari ücret uygulaması oldukça geniş ve karmaşık uygulamalara neden olmaktadır. Asgari ücret düzenlemeleri bölgesel, endüstri, işkolları ve meslek kapsamında değerlendirilmektedir. Ancak asgari ücreti öncelikle genel kapsamda ele alıp; bölge, endüstri, iş kolu, meslek ayrımlarını kapsayan farklı önceliklere daha sonra değineceğiz.

3.1 Asgari Ücretin Genel Kapsam Esasına Göre Belirlenmesi

Asgari ücretin genel kapsam esasına göre belirlenmesi tek bir ülkede veya eyalette geçerliliğini korumasından öte hemen hemen bütün ülkelerde aynı ölçütlere dayalı olarak uygulanması anlamına gelmektedir. Bu sistemin temelinde "genellik niteliği" bulunmakla birlikte bu "genel nitelik" kavramı asgari ücret uygulamalarının bire bir aynı oranda uygulanması değildir. Tarım-tarım dışı, genç-yetişkin gibi

farklılıklar bazı istisnai durumlara göre değişmekte (Starr, 1993: s40), fakat bu durum sistemin genel yapısını bozmamaktadır. Her ne kadar tüm ülkeler için tek tiplik şartını arasak da; ülkelerin sosyal ve ekonomik yapısı kendi içerisinde farlı durumları barındırır. Bu yüzden asgari ücretin "genellik" kavramı geniş anlamda değerlendirilmektedir.(Kutal, 1969: s.47).

Ülkelerin genel nitelikteki asgari ücret uygulamalarını tercih etmelerinin birçok nedenleri vardır. Kutal'a göre; genel asgari ücret sistemi, genellikle asgari ücret politikaların nedenleri ile bağlantılıdır. Yani çalışan ve emeği karşılığı geçimini sağlayan her işçiye asgari bir yaşam seviyesi sağlamak amaçlanıyorsa; genel asgari ücret sistemini tercih etmek gerekir (Kutal, 1969: s.47).

Ülkelerin genel kapsamlı asgari ücret uygulamalarını tercih etmelerini şöyle ifade edebiliriz:

a) Asgari ücret diğer ücretler arasında tekliği ifade eder. Ve ülke genelinde bir ücret tabanı sağlayarak iş imkânları açısından bölgesel farklılıkları en aza indirir. Ayrıca çeşitli iş kolları arasında oluşabilecek farklılıkların önüne geçmeye çalışılacaktır (ILO, 1968: s.79). Bunun yanında işçiler ile işverenler arasındaki ücret uyuşmazlıkları azalarak, farklı sektörler ve iş kolları arasındaki emek akışını engelleyebilecektir (Kutal, 1969: s. 47).

b) Asgari ücret için genel kapsam esasına göre uygulandığında, bu konu hakkında uygulanan sistem, denetim ve koordinasyon açısından kolaylıklar sağlamaktadır. Bu yüzden, uygulanan sistem asgari ücret mekanizmasının işleyişini kontrol altına almakta ve ortaya çıkması muhtemel sorunların giderilebilmesi için, karar alma süreçlerinde büyük kolaylıklar sağlanmaktadır (Korkmaz, 2003: s.74).

c) Asgari ücreti genel kapsam esasına göre ele aldığımızda, kalkınma politikalarının uyumlaştırılmasını kolaylaştırmaktadır. Bunun yanında, asgari ücret uygulaması, makro ekonomik hedeflere ulaşmaya yardımcı olmakla birlikte hedeflenen bu amaçların yerine getirilmesinde büyük rol oynar (Starr, 1993: s.47). Tüm bunların gerçekleşmesi için sorumlu tutulan yasal organlar; enflasyonla mücadele, ödemeler dengesi, gelir dağılımında adaletin sağlanması, eşit işe eşit ücret ilkesinin gerçekleştirilmesi, emek mobilizasyonu gibi sosyal ve ekonomik amaçlara ulaşılması konusunda daha rahat imkân bulmaktadır.

Genel kapsamlı asgari ücret anlayışının bulunduğu ülkelerde, hükümetler, asgari ücret oranları ile sosyal güvenlik harcamaları arasında yasal bir bağ kurup; sosyal güvenlik sistemlerinin daha rahat işlenebilirliğini sağlamaktadırlar (Starr, 1993: s.54). Ancak sosyal güvenlik ödemelerinde asgari ücret temel alınarak, hükümetlerin sosyal ve ekonomik politikalarından biri olan; sosyal güvenliğin içerisinde meydana gelen açıkları kapatmak için asgari ücret artışlarının üzerinde baskı uygulamaktadır. Bu durum asgari ücretlerin reel değerlerinin aşınmasına sebep olmaktadır (Korkmaz, 2003: s.75).

d) Genel kapsamlı asgari ücret uygulamasının ücret politikaları üzerinde de faydası olmaktadır. Bölgesel ücret farklılıklarının azaltılmasına katkı sağlamakta; bu ücret farklılıklarından kaynaklanan emek göçlerinin önlenmesi, büyük kentlerde ortaya çıkabilecek yoğunlaşmaların ve gecekondu şeklindeki yapılaşmaların önüne geçilebilmesi sağlanabilecektir. Ancak göç olgusu, ücret farklılıklarına yol açmasından ziyade, istihdam sorununa sebep olmaktadır. Bu da asgari ücretlerde uygulanan genel niteliğin iç göçü önleme hacmini daraltmaktadır (Korkmaz, 2003: s.75).

e) Asgari ücretin genel kapsam esasına göre belirlenmesi, işverenler açısından da sonuç doğurmakta; işverenlere ücret yönetimi açısından önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Ayrıca olası muhtemel çeşitli sıkıntıları engellemektedir (Korkmaz, 2003: s.75).

Genel kapsam esasına dayanan asgari ücret uygulaması ABD başta olmak üzere Latin Amerika ülkelerinden Arjantin, Brezilya, Şili, Paraguay ve Uruguay'da uygulanmaktadır. Türkiye'de ise diğer ülkelerdeki gibi genel kapsamlı asgari ücret uygulaması geçerli olmaktadır.

3.2 Asgari Ücretin Farklı Kapsam Esaslarına Göre Belirlenmesi

Farklı kapsam seviyelerini esas alan asgari ücret, uygulamada sağladığı kolaylıklara rağmen tüm işçileri kapsamadığından birçok sorunu bünyesinde barındırır. Sosyal ve ekonomik açıdan bu sistemin tercih edilmesinin birçok sebebi vardır. Örneğin gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkelerde bölgesel veya bir işkolunda belirlenen ücretlerin düşük olması işverenler açısından fayda sağlayıp; fazlasıyla kârlar elde edeceklerdir. Bu durumun önüne geçmek isteyen kanun

koyucular düşük ücretlerin uygulandığı işkolları ve bölgeler için farklı kapsam seviyeleri içeren asgari ücret uygulamalarını tercih etmektedirler. Fakat bu durum sadece gelişmemiş ülkeler için sonuç doğurmaz. Gelişmiş ülkeler için de bu sistem oldukça önemlidir. Sendikalaşma faaliyetlerinin yeterli olmadığı ve dolayısıyla toplu iş sözleşmelerinin yapılmadığı bazı işkollarında işçilerin düşük ücretlerle çalışmalarının önüne geçmek için de farklı kapsam esasları içeren asgari ücret uygulama alanı bulmaktadır (Kutal, 1969: s.49).

Farklı kapsam esas alınarak uygulanan asgari ücretlerin ekonomik yönden tercih edilmesi birçok ülke için önem arz etmektedir. Şöyle ki; işverenlerin asgari ücret ödeme kapasiteleri ülkelerin gelişmişlik düzeylerine, bölgelere ve işkollarına göre değişmektedir. Hem bölgesel hem de işkolları açısından bazı sanayi kollarını koruması ve genel istihdam olanaklarını engellememek amacıyla faklı kapsam esaslı asgari ücret uygulaması tercih edilir (Kutal, 1969: s.50).

3.2.1 Bölgesel Farklılık Esasına Göre Belirlenmesi

Her ülkenin bölgeleri arasında ekonomik ve sosyal şartlar bakımından farklar bulunmaktadır. Asgari ücretin tespiti de her şeyden önce, işçinin geçim şartları ve ihtiyaçları doğrultusunda belirlendiği için bir bölgede geçerli olan asgari ücret başka bir bölgede işçinin ihtiyaçlarını karşılayamayabilir. Dolayısıyla asgari ücret politikaları düzenlenirken bölgelerin özellikleri dikkate alınmalıdır. Ayrıca hükümetler, genel uygulamanın yetersiz kaldığı ya da toplu pazarlık kapsamının dışında kalan bölge ya da mahalleler için de farklı seviyede asgari ücret seviyesi belirleyebilirler. Bu politika uygulanması durumunda, asgari ücretin tespit süreci ve koordine edilmesi bakımından sorunlar ortaya çıksa da; bu uygulama genel kapsamlı asgari ücret uygulamasının sonucu olarak ortaya çıkan aksaklıkları gidermekte ve ülkelerin kalkınma hedeflerine önemli derecede katkı sağlamaktadır (Korkmaz, 2003: s.77).

3.2.2. İşkolu Esasına Göre Belirlenmesi

İşkolu esasına göre asgari ücretin belirlenmesi farklı şekillerde ortaya çıkabilir. İşkolunu, geniş ve dar anlamda iktisadi faaliyet olarak ele alabiliriz. Örneğin tarımda ve sanayi de düşük seviyedeki asgari ücretle çalışan işçiler için bu politika uygulanabilir.

Dar anlamıyla işkolu esasına göre asgari ücretlerin tespiti ise tarım ve endüstri sektörlerine bağlı işkollarında karşımıza çıkmaktadır. Burada sınırlı bir asgari ücret politikası uygulanmakta; iktisadi önceliklere yer verilmektedir. Ayrıca, iş kollarının ücret seviyeleri ve işletmelerin ödeme kapasiteleri için olumlu etkiler doğurması bu yöntemin tercih edilme sebepleri arasındadır (Korkmaz, 2003: s.78).

Asgari ücret, farklı mesleklere göre de belirlenmekte ve bu mesleklerde çalışan işler açısından farklı seviyelerde asgari ücret belirlenmektedir. Ülkelerin iç yapısı ve ya sosyal, ekonomik ve iktisadi şartları beraberinde sorunları da getirmektedir. Ancak buradaki temel düşünce, diğer asgari ücret uygulamalarının kapsamı dışında kalan çeşitli mesleki kollardaki işçileri, ücret koruması altına almaktır. Yani bu sistem, ekonomik birim ya da işkolundan öte, sadece meslek ile sınırlandırılmalıdır (Korkmaz, 2003: s.79).

3.2.2 Asgari Ücretin Kapsamında Özel Durumlar

Asgari ücret uygulamalarında, genel ya da farklı kapsam içeren politikaların asıl amacı tüm işçilerin asgari ücret korumasından faydalanmalarını sağlamaktır. Bazı işçi grupları için hem istihdam hem de verimlilik temel alınarak asgari ücretin normal seviyesinden daha aşağı bir seviyede belirlenmesi gündeme gelecektir. Asgari ücretin kapsamındaki özel gruplar ise sakatlar, yaşlılar, çocuklar, öğrenciler, çıraklar ve gençlerdir.

Adı geçen bu çalışan kesimlerden çıraklar ve sakat işçiler diğerlerine nazaran daha farklı durumlara sahiptir. Çırak ve sakat işçiler, çalışmaları esnasında işe yaptığı katkı ve işten kaynaklanan sorumluluklar sınırlı olduğundan dolayı diğer asgari ücretle çalışan işçilere göre daha düşük bir seviyede asgari ücret alacaklardır. Teori de ise, genç işçilerin asgari ücret seviyelerinin farklılaştırılması, asgari ücretin istihdam üzerindeki muhtemel olumsuz etkilerinin azaltılması amacıyla tercih edilmektedir. Bu yüzden işverenler ve bu yöndeki örgütler, genç işçilerin asgari ücret seviyelerini aşağı doğru daha fazla farklılaştırılmasını talep etmektedir(Korkmaz, 2003: s.79).

4 ASGARİ ÜCRET UYGULAMASINA İLİŞKİN GENEL İLKELER

4.1 Asgari Ücretin Tespitinde Ele Alınan Kriterler

Asgari ücret oranlarının belirlenebilmesi için bu oranlara etki eden faktörlerin varlığı, asgari ücret politikalarının uygulanması açısından önem teşkil etmektedir. Şöyle ki asgari ücret, toplumun farklı kesimleri için farklı anlamlar ifade etmektedir. Çünkü asgari ücret, işçiler açısından bir gelir kaynağı, işverenler açısından gider kalemi ve toplumun geneli için gelirin yeniden dağılımına etki eden önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla asgari ücret seviyesinin tespiti için gereken unsurlar zaman zaman birbirleriyle çatışmaktadır. Böylece asgari ücretin belirlenebilmesi için gerekli olan somut yöntemlerin oluşumunu zorlaştırmaktadır. Bundan dolayı bu yöntemleri birbirinden bağımsız ele almak değil bir bütün olarak değerlendirmek gerekecektir (Gökdere, 1997: s.11). Ancak unutulmamalıdır ki; her ülkede asgari ücret için gereken kriterler farklılık arz edecektir.

4.1.1 Sosyal Öncelik İçeren Kriterler

Sosyal ihtiyaçlar bağlamında ele alınacak ölçütler, asgari ücretin belirlenmesi sonucunda işçilerin ihtiyaçlarının karşılanması, satın alma güçlerinin en azından korunması ve ekonomik büyümelerden daha fazla pay almalarını sağlamaya yönelik oluşturulmuş ölçütlerdir (Korkmaz, 2003: s.38). Sosyal faktörler, asgari ücrete sahip her ülkede temel alınan temel ölçütlerdendir (Akgeyik, 2007: s.81).

4.1.1.1 İhtiyaç Ölçütü

Asgari ücretin temelinde yatan sosyal gerekçe, işçinin insan onuru ile bağdaşır (Korkmaz vd. 2013: s.199) bir yaşam sürmesi olanağını sağlayabilecek bir ücret olmasıdır. (Türk-İş, 1978: s.123). Asgari ücretin ortaya çıkışı ve uygulanması sırasında sosyal niteliği her zaman daha ön planda tutulmuştur. Bu yönüyle asgari ücret, işçilerin bakmakla yükümlü oldukları ailelerinin ihtiyaçlarını temin etmek ve geçimlerini sağlayabilmeleri için belirlenmektedir. Bu belirleme ise, bütün ekonomik unsurlardan bağımsız sosyal bir kavramdır.

Asgari ücretin belirlenmesinde bazı sorunlar çıkmaktadır:

Sorunlardan ilki; asgari ücretin belirlenmesinde ihtiyaçların neler olacağıdır. İhtiyaç kavramının geniş olması, asgari ücretin belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Geçmiş dönemlerde sadece gıdadan ibaret olan zorunlu ihtiyaç kavramının, günümüzde sağlık, kültür faaliyetleri, geleceğin garantisi gibi beslenme dışı faaliyetlere doğru ilerlemiş olduğu görülmektedir (Kutal, 1969: s.41). İhtiyaçların nelerden oluşacağı hususu, asgari ücretin niteliği noktasında, geçimlik ücreti ve yaşayan ücreti ortaya çıkarmıştır. Geçimlik ücret, temel olarak işçilerin fiziki ve biyolojik ihtiyaçlarını içine alan bir ücrettir. Yaşayan ücret ise, işçilerin ihtiyaçlarının artırılması suretiyle, geçimlik ücretine sağlık, eğitim, kültür ve eğlenme ihtiyaçlarının karşılığı olan ücretin eklenmesiyle oluşan ücrettir. Asgari ücretin nihai hedefi, yaşaya ücret seviyesini yakalamaktır (Korkmaz, 2003: s.39). Zira asgari ücretleri tespitle görevli kurulların sadece fizyolojik unsurları değil, işçinin sosyo-kültürel asgari ihtiyaçlarını da hesaba katmaları gerekmektedir (Kutal, 1969: s.41).

Sorunlardan ikincisi, belirlenen ihtiyaçların işçiyi tek başına mı yoksa ailesiyle birlikte mi kapsaması gerektiği ile ilgilidir. Gelişmiş birçok ülkede sosyal yardımlar ve aile ödenekleri gibi yardımlar etkin bir şekilde kullanılır. Buna bağlı olarak asgari ücret belirlenirken, işçilerin şahısları dikkate alınır. Ancak gelişmekte olan ülkeler için aynı şeyleri söyleyemeyiz (Korkmaz, 2003: s.40). Bu ölçütleri uygulamaya koyduğumuzda, geliri düşük olan ailelerin sayıca büyük olduğu gerçeği (Akgeyik, 2007: s.81), söz konusu ailelerin gelirleri ve ortalama ücretleri, gelir dağılımları, harcama stilleri, sosyal güvenlik ve diğer sosyal haklardan yararlanabilmeleri ile ilgili veriler dikkate alınmalıdır. Asgari ücretin reel bir değer taşıyabilmesi için, işçilerin medeni durumu göz önünde bulundurulmalı, bakmakla yükümlü olduğu aile fertlerinin sayısı dikkate alınmalı (Kutal, 1969: s.42) ve muhtaçlık durumu en aza indirgenmelidir (Korkmaz vd. 2013: s.200).

4.1.1.2 Hayat Pahalılığı Ölçütü

Genel itibariyle enflasyonun yüksek olduğu ülkelerde, ücretlerin reel değerlerini korumak amacıyla "hayat pahalılığı" ölçütüne önem verilir. Anglo-sakson literatüründe ücretlerin hayat pahalılığına göre düzenlenmesi "coast of living adjusment" tabiri ile ifade edilmektedir (Zaim, 1992: s.385). Bu doğrultuda asgari ücretlerin satın alma gücünü korumak için fiyat artışlarına göre sabitlenmesi, adil bir yöntem olarak ilgi görmektedir. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken nokta,

asgari ücretlerin satın alma güçlerinin (Türk-İş, 1978: s.12) fiyat artışlarına sabitlenerek korunması hususu sadece geçmişe dönük bir koruma sağlamaktadır. Dolayısıyla refah artışlarından pay almak için bu yöntem başarılı olmayabilir. Hayat pahalılığı ölçütü tek başına bir ölçüt olmamakla birlikte, uygulama bakımdan kolaylık sağladığından dolayı, özellikle enflasyonla mücadele programları çerçevesinde başvurulan bir yöntemdir (Korkmaz, 2003: s40).

4.1.1.3 Karşılaştırılabilir Ücret ve Gelirler Ölçütü

Karşılaştırılabilir ücret ve gelirler ölçütü, benzer işler için diğer işverenlerce ödenen ücret düzeyleri ve diğer gelir gruplarının hayat standartlarının birlikte ele alınması esasına dayanan bir ölçüttür (Akgeyik, 2007: s.81).

Toplumun bütün kesimleri ile bütün gelir gruplarının hayat düzeyleri arasında yapılan karşılaştırmanın sosyal adaleti sağlayacağı temeline dayanan bir ölçüttür. Örneğin tarım ve tarım dışı yaşama koşullarının farklı olmasından(Türk-İş, 1978: s.12)dolayı sanayi işlerinde asgari ücretlerin daha yüksek belirlenmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu durum ise, niteliksiz emeğin sanayi işletmelerinin daha yoğun olduğu bölgelere doğru kitlesel bir harekete yol açabilmektedir. Tarım işlerinde, "gizli işsiz" konumunda olan işçi, sanayinin yoğun olduğu bölgelerde "açık işsiz" konumuna düşebilmektedir (Korkmaz, 2003: s.41).

4.1.2 Ekonomik İçerikli Kriterler

Asgari ücretin belirlenmesi hususunda, ölçütler ne kadar mükemmel olurlarsa olsunlar, bu ücreti ödeyecek işletmelerin kapasiteleri dikkate alınmazsa çalışmalardan verim alınamayacaktır (Kutal, 1969: s.44). Ekonomik gereklilikler ölçütü, asgari ücretin oluşturulması ve belirlenmesinde, asgari ücreti ödeyecek olanların ekonomik önceliklerini dikkate alarak bir değerlendirme yapar. Bu ölçütün çıkış noktasını asgari ücretlerin olumsuz olduğu düşünülen ekonomik etkiler oluşturmaktadır. İşverenler açısından asgari ücret uygulamasının işçilik maliyetlerine doğrudan etkiye sahip olmasından dolayı asgari ücretin istihdam ve enflasyon ile ilişkisinin de göz önünde bulundurulması gerektiği hususu doktrince savunulmaktadır (Çoban ve Korkmaz, 2006: s.17). Ekonomik gerçeklerin göz ardı edilmesi suretiyle oluşturulacak asgari ücret, işverenin rekabet edebilirliğini azaltacak, işverenin ödeme kapasitesi üzerinde olumsuz bir etki bırakacaktır. Devamında istihdamda daralmalar yaşanabilecektir. Bu bağlamda, bütün bu

gerekçeler işvereni kayıt dışı istihdama yöneltecektir. Bu durum ise iş dünyası ve ekonomide ciddi kayıplara yol açabilecektir (Korkmaz, 2003: s.42).

4.1.2.1 Ödeme Kapasitesi Ölçütü

Ödeme kapasitesi ölçütü, asgari ücretin belirlenmesinin odak noktası, işçi ve işçinin ihtiyaçları doğrultusunda mikro düzlemde işverende olmalı, makro düzlemde ise bütün ekonomi sorumlu tutulmalıdır. Asgari ücret belirlenirken ülke ekonomisinin, istihdamın, ödemeler dengesinin ve fiyat düzeylerinin mutlaka dikkate alınması gerekmektedir (Türk-İş, 1978: s.13). Yoksa asgari ücretin işçinin ihtiyaçları dikkate alınarak belirlenmiş olması, adil ve isabetli bir asgari ücretin belirlendiği sonucuyla karşılaşılmaktadır. Zira asgari ücreti ödeyecek olan birimin ödeme kapasitesi ve mali durumunu da dikkate almak gerekecektir. Ödemeyi yapacak birimin ödeme kapasitesi yeterli değilse, ekonomide istihdam daralması, ekonomi küçülmesi ve fiyatların artması gibi çeşitli sorunların oluşması ihtimaller dâhilindedir. O halde, ödeme kapasitesi ölçütü göz önünde bulundurularak, asgari ücret belirlenmelidir (Kutal, 1969: s.44). Ayrıca bu ölçütü uygulamaya koyarken gayri safî milli hâsıla, üretimin sektörel dağılımı, sanayi üretimi, işletmelerin rekabet güçleri ve ortalama ücretler gibi verilerin de dikkate alınması gerekmektedir.

4.1.2.2 Ekonomik Kalkınma Gerekliliği Ölçütü

Ekonomik kalkınma gerekliliği ölçütünün temelinde, asgari ücretin ekonomik kalkınma hedefleriyle ekonomik göstergelerle uyumlu olması gerektiği düşüncesi vardır (Türk-İş, 1978: s.123). Bu ölçüt ile ekonomik dengelerin olumsuz etkilerini önlemek ve sosyo-ekonomik gelişme düzeyinin düşmemesi hedeflenmektedir. (Akgeyik, 2007: s.82). ILO ölçütleri de ekonomik faktörlerin göz önünde bulundurulması gerektiği hususunu vurgulamaktadır (Demir ve Küçükbayrak, 2012: s.6). Ülkemizde 1961 ve 1982 Anayasaları da bu ölçütlerin göz önünde tutulması gerektiğini söylemektedir.

Bu ölçüt, uygulamaya koyulurken eğitim düzeyi, okula devam eden öğrenci sayısı, kişi başına düşen okul ve hastane sayısı, işsizlik ve istihdamın sektörel dağılımına ilişkin veriler dikkate alınmaktadır (Korkmaz, 2003: s44). Planlı kalkınan ülkelerde, ekonomik kalkınma ölçütüne değer verilmekte ve dikkate alınmaktadır (Kutal, 1969: s.45).

4.2 Asgari Ücretin Tespitinde Yöntemler

Asgari ücretin belirlenmesi hususunda çeşitli yöntemler uygulanmaktadır(ILO, 2014: s.69). ILO'nun 135 sayılı Tavsiye Kararı'nda tek bir yöntem üzerinde durulmamıştır. Asgari ücretin tespiti hususunda yöntem olarak asgari ücretin yasalarca belirlenmesi, yürütme organları tarafından belirlenmesi, ücret kurulları ve ücret komisyonları tarafından belirlenmesi, iş mahkemesi kararınca belirlenmesi, hakem kararıyla belirlenmesi ve toplu pazarlık yapmak suretiyle belirlenmesi gibi çeşit çeşit belirleme yöntemlerine izin verilmiştir (Shaheed, 1994: s.49-51). Hangi sistem kabul edilirse edilsin, sosyal ihtiyaç ölçütleri ile ekonomik gereklilikler ölçütü göz ardı edilmemelidir (Kutal, 1969: s.46).

4.2.1 Müdahaleci Yöntemler

Asgari ücretin niteliği gereği, özü itibarıyla müdahaleci yönü ağır basmaktadır (Nguyen, ty: 584). Özellikle gelişmekte olan ülkelerin örgütlenme düzeyleri, gelişmişlik düzeyleri ve toplu pazarlık sistemlerinin yeterli düzeyde ilerleyememiş olmasına, gelişmekte olan ülkelerde hâkim sınıfın tarıma dayanmasına ve tarımsal iş piyasalarındaki emekçi kütlelerin birbiri ile rekabet ederek iş bulmaya çalıştıkları göz önüne alındığında (Freeman, 1994: s.14), buralarda çalışan işçilerin düşük ücretlere razı olmaları kaçınılmaz olmaktadır (Kutal, 1969: s.68). İşçilerin aleyhine oluşan bu sorunun çözüme kavuşturulması adına asgari ücretin kamu otoriteleri tarafından belirlenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş sanayi ülkelerinin bir kısmında toplu pazarlık sistemleriyle asgari ücret belirlenirken, diğer kısım ülkelerde kamu otoritesi ekonomik etkileri kontrol edebilmek için, asgari ücreti belirleme yetkisini ellerinde tutmaktadır (Korkmaz, 2003: s.51).

4.2.1.1 Asgari Ücretin Yasa İle Belirlenmesi

Asgari ücretin yasayla belirlenmesi ile yasal asgari ücret kavramları birbirinden farklıdır. Asgari ücretin yasal olmasından kasıt, asgari ücret sisteminin temelini yasalardan almasıdır. Asgari ücretin yasa ile belirlenmesi, asgari ücretin tespiti hususunun, yasama organına tevdi edilmesini ve asgari ücret mekanizmasının aynı organ tarafından yürütüldüğünü ifade etmektedir.

Asgari ücrete müdahale etme ve belirlemede, yasama yolundan yararlanma, dünyanın pek çok yerinde yaygın şekilde uygulanmaktadır (Kutal, 1969: s.46). Ancak asgari ücretin yasa ile belirlenmesine getirilen eleştirilerden biri, siyasi

çıkarlara alet olma durumudur (Nguyen, ty: 584). Bir diğer eleştiri ise, asgari ücretin ekonomik ve sosyal olaylar ile sürekli güncellenmesi gerektiğinden hareketle, yasa ile asgari ücretin belirlemenin çok ağır ve katı bir şekilde sistemin işleyeceğine ilişkindir (Korkmaz, 2003: s.52). Bu durum ise asgari ücretten faydalanan kesimi olumsuz yönde etkilemektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde yasa ile asgari ücret belirleme en yaygın şekilde kullanılmaktadır (Whitaker vd. 2012: s.626). ABD dışında ise istisnai birkaç ülke dışında pek uygulanan bir sistem değildir (Kutal, 1969: s.76). ABD'de federal düzeyde asgari ücretler ilk defa 1938 yılında FLSA (FairLabor Standart Act) (Sen vd. 2011: s.36) ile başlamış, her bir tespit için ayrı ayrı kanun çıkarılmış[2] ve günümüze kadar bu uygulama devam etmiştir[3]. Ayrıca, ABD'de her eyalet federal asgari ücret düzeyinden bağımsız olarak kendi eyaleti için asgari ücret belirleme yetkisine ve hakkına sahiptir (Sabia vd. 2012: s.350). ABD'de asgari ücreti belirlemede ekonomik önceliklere bakıldığı için (Carden, 2010. s.66), asgari ücret kararlarının oluşturulmasında takip edilmesi gereken politikaların en üst seviyede politik kararlarla (Kaufman, 2010: s.427) ve derin incelemeler ve genel bir fikir birliği sağlanarak belirlenmesi gerektiği görüşü baskındır (Korkmaz, 2003: s.52).

Asgari ücreti, ABD dışında Mısır ve Nijerya'da yasa ile belirlerken, İsrail'de asgari ücretlerin ortalama ücretlerin %45'ine tekabül etmesini yasal olarak zorunlu tutmuştur. Jamaika'da asgari ücretler, ilgili bakanın önermesi ve Temsilciler Meclisi'nin onaylaması ile oluşturulmaktadır. Brezilya'da asgari ücret yasa ile ulusal düzeyde belirlenmekte, ancak gerekmesi halinde daha alt düzeylerde de yasa ile düzenlenebilmektedir. Kanada'da asgari ücret çeşitli usullerle belirlenmekte (Sen vd. 2011: s. 36), federal düzeyde faaliyette bulunan ve yahut federal düzeydeki işlerle bağlantılı olan işyerlerinde uygulanacak olan asgari ücretler yasa yolu ile belirlenmektedir[4].

[2]"Minimum wage over wiev Provisions of the Fair Labor Standarts Act", http://www.CongressionalDigest.com, (Erişim Tarihi, 27.10.2015)

[3]"Minimum Wage Workers-Characteristics of Those Employed at or Below the Minimum Wage", http://www.CongressionalDigest.com, (Erişim Tarihi, 27.10.2015)

[4]"Minimum Wage Workers-Characteristics of Those Employed at or Below the Minimum Wage", http://www.CongressionalDigest.com, (Erişim Tarihi, 27.10.2015)

4.2.2 Organik Yöntemler

4.2.2.1 Asgari Ücretlerin Yargı Kararı ile Belirlenmesi

İşçi ile işveren arasındaki toplu iş uyuşmazlıklarının çözüme ulaştırılmasında, ücret sorununa ilişkin ya doğrudan ya da dolayısıyla değinilmektedir (Kutal, 1969: s. 69). Çalışma hayatında çekişme ve çatışmaların istenmediği toplumlarda, ortaya çıkan sorunların çözümü için, hakem, mahkeme, arabuluculuk gibi mekanizmaların kullanıldığı görülmektedir. Çalışma hayatını düzenleyen mekanizmaların büyük ölçüde merkezileştiği ülkelerde asgari ücretin belirlenmesi hususunda, mahkeme ve zorunlu uzlaşma yöntemleri tercih edilmektedir. Genellikle toplu iş uyuşmazlıklarının çözümü için oluşturulmuş olan bu mekanizmaların kuruluş, işleyiş amaçları ve imkânları bakımından asgari ücretin tespitine yarayan bütün bilgileri toplamak ve değerlendirmek imkânından yoksun olduğu düşünülmektedir (Neumark ve Wascher, 2011: s.713). Zira asgari ücretin belirlenmesi, sadece bazı anlaşmazlık noktalarının çözüme kavuşturulmasıyla değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel göstergelerin titizlikle işlendiği (Dickens vd. 1998: s.110), süreklilik arz eden katılımcı bir yapıyla olmalıdır (Korkmaz, 2003: s.56).

Avustralya, yargı kararlarıyla asgari ücreti belirleme noktasında dünya ölçeğinde en yaygın ülkedir. Avustralya Endüstri İlişkileri Komisyonu, ülke içindeki hem sendikalı hem de sendikasız sektörler için asgari ücret belirleme işlemlerinden federal düzeyde sorumlu olup, kararları merkezi bir süreç sonunda almaktadır. Komisyon, bütün ekonomide uygulanacak asgari ücretleri, arabuluculuk ve tahkim yolu ile belirlemektedir. Bu sistem, Avustralya Endüstri İlişkileri Komisyonu'nun başkanlığında, işçi ve işveren temsilcilerinin katılımıyla temel ücret kararlarını verdikleri bir sistemdir. Taraflar, bir oran üzerinde anlaşırlarsa bir rapor hazırlarlar ve komisyonun onayına sunarlar. Fakat taraflar anlaşamaz ise, Komisyon asgari ücretleri tahkim yoluyla belirleyebileceği gibi sorunun çözümünü yerel kurullara da devredebilir. Komisyon'un vermiş olduğu asgari ücret kararları eyalet yasaları, düzenlemeler veya aynı hususta eyalet yetkililerinin vermiş oldukları kararların üzerindedir. Avustralya'da eyalet düzeyindeki asgari ücret kararlarını çoğunlukla mahkemeler vermektedir. Bu yöntemle asgari ücret belirlenmesi çok yaygın olmamakla birlikte, Hindistan, Sri Lanka, Yeni Zelanda, Kolombiya gibi ülkelerde de görülmektedir (Belser, Rani, 2010: s.7). Hindistan ve Sri Lanka'da bazı

kategorilerdeki işçiler açısından asgari ücretlerin yargı kararları ile belirlenmesini düzenlemiştir[5]. Yeni Zelanda'da asgari ücretler idari makamlar tarafından belirlenebildiği gibi (Pacheco, 2009: s.530), hakem kararlarıyla da belirlenebilmektedir (Pacheco, 2011: s.588). Kolombiya Çalışma Kodu da asgari ücretlerin hakem kararı ile belirlenebileceğini düzenleme altına almıştır (Korkmaz, 2003: s.58).

4.2.2.2 Asgari Ücretlerin Yönetsel Organlar Tarafından Belirlenmesi

Kanun koyucu asgari ücret düzeylerini, bizzat tayin ve tespit edebileceği gibi, bu yetkiyi ehil kurumlara devretmek suretiyle de düzenleyebilir (Kutal, 1969: s.75). Bu belirleme yönteminin uygulamasında genellikle üç farklı uygulama görülmektedir. İlki; asgari ücretlerin oluşturulmasında hükümetler veya ilgili bakanlık tek yetkilidir. İkincisi; asgari ücret kararlarını oluştururken hükümet veya ilgili bakanlık sosyal tarafların meydana getirdiği komisyon, konsey veya kurulların görüşlerini almaktadır. Üçüncüsünde ise; sosyal tarafların etkinliği çok daha belirgin olarak kendisini göstermekte, hükümet veya ilgili bakanlık tarafların aldığı kararlara çoğunlukla uymaktadır (Korkmaz, 2003: s58).

Asgari ücretlerin hükümetler tarafından doğrudan belirlenmesi yönteminde; hükümetin veya ilgili bakanlığın herhangi bir organa danışma zorunluluğu yoktur (Wang ve Gunderson, 2012: s.860). Bu yöntemde kanun koyucu asgari ücretleri bizzat tayin tespit etmek suretiyle yetkili organların görevini üstlenmektedir (Kutal, 1969: s.76). Afrika ülkeleri ve Çin dışında yaygın olarak uygulanmamakla birlikte, diğer belirleme yöntemleri ile birlikte korunması gereken bazı işçilerin asgari ücret koruması elde etmeleri için kullanılmaktadır.

Asgari ücretlerin belirlenmesinde hükümetlerin danışması yönteminde; asgari ücretin belirlenmesi hususunda hükümet nihai merci olmakla birlikte, sosyal tarafları oluşturmuş olduğu komisyon, konsey veya kurullara danışmak ve onların düşüncelerini almak zorundadır. Üçlü yapının etkinliği ülkelerin gelişmişliği ile ilgilidir. Örneğin gelişmiş ülkelerde (Hollanda, İspanya, Fransa ve Portekiz) üçlü yapının etkinliği yüksek iken, az gelişmiş ülkelerde (Benin, Ruanda, Gine) üçlü yapı daha düşük bir etkinliğe sahiptir (Korkmaz, 2003: s.59). Etkin tavsiye gücüne sahip

[5]"Understanding Minimum Wage in India", www.humancapitalonline.com , (Erişim Tarihi, 28.10.2015)

kurullarca asgari ücretin belirlenmesi yönteminde; hükümetler asgari ücretin oluşturulmasındaki yetkilerini büyük ölçüde, çeşitli usullerle oluşturulmuş üçlü yapıdaki mekanizmalara devretmektedir. Demokratik rejimlerde (Marginean ve Chenic, 2013 s.97) yönetim mekanizması tarafından oluşturulan bu komisyonlarda, işçi ve işveren temsilcileri eşit sayıda ve eşit haklara sahip olarak bulunurlar (Kutal, 1969: s.76). Böylece hükümetin asgari ücret kararları üzerindeki etkisi azaltılmış olmaktadır. Bu yöntemin uygulandığı ülkelerde, asgari ücretin belirlenmesi hususunda, farklı usullerle oluşturulmuş ve etkin bir güce sahip kurul, komisyon, konsey gibi organlar yer almaktadır. Hindistan, Güney Kore, Japonya, Kolombiya, Sri Lanka, Ekvator, Panama ve Malta'da, söz konusu organlarca asgari ücretlerin belirlendiği görülmektedir[6]. Hükümet olağan üstü bir durum olmadıkça, organların asgari ücret hususunda almış olduğu kararlara uymaktadır (Korkmaz, 2003: s.65).

5 TÜRK HUKUK SİSTEMİNDE ASGARİ ÜCRET

Asgari ücretler gelişmekte olan ülkeler için iki nedenden farklı bir öneme sahiptir. Sanayileşme seviyeleri gelişmemiş olan ülkelerde genelde ücretler düşüktür. Alt bir sınır belirleme zorunluluğu tüm toplum için oldukça önem ifade edecek; sosyal ve iktisadi unsurlar asgari ücretin tespitini zorunlu kılacaktır. Bu ücretten faydalanan kesim oranının fazlalığı asgari ücretin politik yönünü de ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca mesleki kuruluşların yetersizliği ülkenin sanayileşmesini olumsuz etkileyecek; toplu iş sözleşmesi imkanlarını sınırlandıracaktır[7]. Ülkemizin gelişmişlik seviyesi göz önünde bulundurulursa bu sebebin ülkemiz için ne kadar önem ifade ettiği anlaşılacaktır.

Türk asgari ücret sistemi anayasal güvenceye sahip, ulusal düzenlemeler ve uluslararası sözleşmeler olmakla birlikte; uygulamada da ayrı bir yönetmeliğe sahip bulunmaktadır. Söz konusu düzenlemeler ve sözleşmeler asgari ücret uygulamasının hukuki dayanakları iç hukuk ve uluslararası hukuk kapsamında inceleme alanı bulmaktadır.

[6] "Minimum Wage Workers-Characteristics of Those Employed at or Belowthe Minimum Wage", http://www.CongressionalDigest.com, (Erişim Tarihi, 27.10.2015)
[7] KUTAL, s. 127

5.1 Türk Hukukunda Asgari Ücret Uygulamasının Hukuki Dayanakları

5.1.1 Asgari Ücret İle İlgili Uluslararası Düzenlemeler

Anayasanın 90. Maddesinde belirtildiği gibi "…usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmaların kanun hükmünde olduğu ve bunlar hakkında Anayasa'ya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamayacağı" hükmü çok açık bir dille ifade edilmiştir.

Asgari ücrete ilişin en önemli kuruluş olan Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labor Organization (ILO), aynı zamanda çalışma hayatına ilişkin düzenlemeleri ve uygulama alanlarıyla faaliyetlerde bulunmaktadır. 1919 yılında imzalanan Versailles Barış Anlaşması ile kurulan ILO; ulusal devletlerin sosyal adaletin kurulması ve yoksulluğun giderilmesi, önlenmesi amacıyla kurulmuş olan bir örgüttür (Arpar, 1999: s.219). ILO'nun imzalamış olduğu 'sözleşme' ve ' tavsiye' kararları ve diğer denetim mekanizmalarıyla ilgili ülkelerin hem mevzuatlarını hem de uygulamalarını şekillendirmektedirler.

ILO, asgari ücret ile ilgili olarak, üç sözleşme ve tavsiye kararı imzalamış olup, uluslararası konferanslarla da asgari ücrete ilişkin çalışmaları bulunmaktadır. Bu örgütün sosyal koruma sistemi ILO Anayasası ve Sözleşme ve Tavsiyelerdeki insan haklarına ilişkin düzenlemelerdir. Ayrıca Örgüt denetimlerini rapor incelemesi ve şikâyet mekanizmaları şeklinde yapar.

Türkiye' de asgari ücrete ilişkin uluslararası çalışmalardan ILO'nun imzalanmış olduğu üç sözleşmeden 26[8] ve 99[9] sayılı sözleşmeleri onaylamıştır. Ancak 131[10]sayılı sözleşmeyi ise henüz imzalamamıştır.

ILO'nun yanında evrensel ve bölgesel nitelik taşıyan belgelerde asgari ücret konusunda çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. 1948 yılında onaylanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile "çalışan herkesin adil ve kendisi ve ailesinin insanlık

[8]ILO'nun 11. Çalışma Konferansında, sanayi sektöründe çalışan işçilerin korunmasına yönelik olarak "Asgari Ücret Belirleme Yöntemi" hakkında sözleşme

[9]1951 Yılında 34. Çalışma Konferansında Kabul Edilen "Tarımda Asgari Ücret Tespit Mekanizması" Hakkında Sözleşme

[10]1970 Yılında Kabul Edilen "Gelişmekte Olan Ülkelerde Asgari Ücret" Tespitine İlişkin Tavsiye

geçimini sürdürmesine yetecek bir ücret alma hakkına sahip" olduğu konusu üzerinde durulmuştur (İHEB m.23). Ve böylece devlete, işçinin kendisinin ve ailesinin insanlık onuruna uygun bir yaşam standardına göre bir ücret elde etme konusunda gerekli önlemleri alma görevi yüklenmiştir.

Uluslararası düzenlemelerden bir diğeri, Avrupa Konseyi tarafından 1961 yılında kabul edilmiş olan Avrupa Sosyal Şartı'nı Türkiye 1989 yılında onaylamıştır ve 14 Ekim 1989 tarihinde resmi gazetede yayınlanmıştır. Bu şarta göre 'tüm çalışanların kendilerine ve ailelerine yeterli bir yaşam düzeyi sağlamak için adil bir ücret alma hakkı' (bölüm 1, md. 4) güvence altına alınmaktadır. Bu şartı imzalayan devletin de 'çalışanların kendilerine ve ailelerine saygın bir hayat düzeyi sağlayacak ücret hakkına sahip olduklarını tanımayı garanti ettiği' düzenlenmektedir (Bölüm 2, md. 4/ 1). Fakat Türkiye söz konusu şartın asgari ücreti düzenleyen 4. maddesinin 1.fıkrasını onaylamamıştır. Bunun nedeni, ülkemizde asgari ücret tespitinde sadece işçinin kendisinin ihtiyaçlarının dikkate alınıp, işçi ailesinin ihtiyaçlarının göz ardı edilmesidir(Kutal, Avrupa Sosyal Şartı, ty. : s.501).

Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ve yürürlükteki yasal düzenlemelerle, çalışanların kendilerine ve ailelerine onurlu bir yaşam standardının sağlanması temel bir hak olarak ele alınmıştır. Bu yönde de devlete çeşitli görevler verilmiştir (Korkmaz ve Avsallı, 2012: s.152).

5.1.2 İç Hukuktaki Düzenlemeler

Asgari ücret uygulamasının iç hukuka ilişkin dayanakların başında 1982 Anayasası gelmektedir. Anayasanın 2, 49 ve 55. maddeleri bu konuya ilişkin düzenlemelerdir. Ayrıca 4857 sayılı İş Kanunun 39. maddesi ve bu madde gereğince çıkarılan 01.08.2004 tarihli Asgari Ücret Yönetmeliği`dir.

1982 Anayasasının 2.maddesinde 'sosyal devlet' ilkesinin cumhuriyetin temel niteliklerinden birisi olarak kabul edilmiştir. Kanun maddesine göre; 'Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, millî demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir. Bu madde gereğince, kişilerin insan onuruna yaraşır bir gelir elde etmeleri amacıyla devletin, ücretlerin en alt düzeyine müdahale etmesi sosyal devlet anlayışının gereğidir. Bunun yanında Anayasanın 49.maddesinde ise, "Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir. Devlet, çalışanların hayat

seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları ve işsizleri korumak, çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak ve çalışma barışını sağlamak için gerekli tedbirleri alır." Bir bireyin çalışma hakkının var olmasının yanında, devletin çalışanların hayat standartlarını yükseltme, çalışanlar için uygun ortam hazırlamak, onları korumak ve desteklemek gibi görevleri bulunmaktadır.

Ayrıca Anayasanın 55. maddesinin 1.fıkrasına göre, "ücret emeğin karşılığıdır." Yani birey çalıştığı süre boyunca, şartları ve koşulları dikkate alınarak; emeğinin karşılığında dengeli ve adaletli bir ücretin yanında diğer sosyal yardımlardan yararlanmaya hak kazanacaktır. Aynı maddenin ikici fıkrasına göre, "devletin çalışanlara emekleri karşılığında adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan istifade etmeleri için gerekli önlemleri alma görevi bulunmaktadır." Bu maddeden anlaşıldığı üzere; devlete asgari ücreti belirleme görevi verilmiştir. Ancak bu görevi yerine getirirken ülkenin ekonomik ve sosyal durumunun dikkate alınması gerekmektedir. Burada ele alınacak sorun, bu görevi yerine getirirken ülkenin ekonomik ve sosyal durumunun hangi çerçevede olacağıdır. Bunun için yukarıda da belirttiğimiz gibi sosyal ve ekonomik durum itibariyle insan onuruna yaraşır bir hayat seviyesi ilkesinin birlikte ele alınmasıdır.

Anayasanın 55. Maddesinin son fıkrasında 03.10.2001 tarihinde bir değişiklik yapılmıştır. Buna değişikliğe göre, 'çalışanların geçim şartları' göz önünde tutulacaktır. Böylece asgari ücret belirlenirken işçilere asgari geçim koşullarının sağlanması anayasal bir ilke olarak ele alınmıştır (Süzek, 2006: s.209).

Özel düzenlemelere bakacak olursak, asgari ücretin amacı 4857 sayılı İş Kanunu'nun 39.maddesinde düzenlenmiştir. Bu madde metnine göre, 'iş sözleşmesi ile çalışan ve bu kanunun kapsamında olan veya olmayan her türlü işçinin ekonomik ve sosyal durumlarının…'ifadesiyle asgari ücretin amacı işçilerin ekonomik ve sosyal durumlarının düzenlenmesi olarak belirtilmiştir. 01.08.2004 tarihli 25540 sayılı İş Kanunu Yönetmeliği'nde asgari ücretin kapsamı (md.2), asgari ücretin belirlenmesinde uyulacak ilke ve esaslar (md.5-7), komisyonun kuruluşu, görev, yetki ve sorumluluğu (md.8-10), işverenin sorumluluğu (md.12) hususları düzenlenmiştir.

5.2 Asgari Ücretin Tespitine İlişkin Düzenlemeler

Türk hukuk sisteminde asgari ücreti tespit etmek için öngörülen sistem Asgari Ücret Tespit komisyonu çalışmalarını temel almaktadır. Yani asgari ücret kararları üç bağımsız yapıdan oluşan komisyonca alınıp, asgari ücret tespit sürecinin işletilmesi görevi ise Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na verilmiştir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na verilen bu görev idari bir nitelik taşımaktadır.

5.2.1 Asgari Ücret Tespit Yetkisi

4857 Sayılı İş Kanununun 39/I' e göre asgari ücretin tespiti, "Çalışma Bakanlığı'nca Asgari Ücret Tespit Komisyonu aracılığı ile" yapılacaktır. Buna göre, hukuk sistemimize göre asgari ücreti tespit yetkisi Çalışma Bakanlığı'nda toplanan "Asgari Ücret Tespit Komisyonu"na aittir (Centel, 1987: s.212).

İş Kanununun 39. maddesinden anlaşıldığı üzere "merkezi komisyon aracılığı ile asgari ücretin tespiti" sistemi mevcuttur. Bu düzenleme 3008 S. İş K. Dönemindeki mahalli asgari ücret komisyonları uygulaması ve Çalışma Bakanlığı bünyesinde bulunan asgari ücret itiraz tetkik kurulunun kaldırılıp merkezi komisyon halinde faaliyet gösterdiğini düzenleyen 1475 sayılı İş Kanunu'nun 33. maddesi hükmüyle örtüşmektedir (Centel, 1987: s.212).

5.2.1.1 Asgari Ücreti Tespit Komisyonu

5.2.1.1.1 Komisyonun Oluşumu

4857 sayılı İş Kanunu 39/ 2 hükmüne göre, "Asgari Ücret Tespit Komisyonu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının tespit edeceği üyelerden birinin başkanlığında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürü veya yardımcısı, İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürü veya yardımcısı, Devlet İstatistik Enstitüsü Ekonomik İstatistikler Dairesi Başkanı veya yardımcısı, Hazine Müsteşarlığı temsilcisi, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığından konu ile ilgili dairenin başkanı veya yetki vereceği bir görevli ile bünyesinde en çok işçiyi bulunduran en üst işçi kuruluşundan değişik işkolları için seçecekleri beş, bünyesinde en çok işvereni bulunduran işveren kuruluşundan değişik işkolları için seçeceği beş temsilciden kurulur."

İş K.'nın bu maddesi dışında İş K'nın geç. md. 2 ve Asgari Ücret Yönetmeliği md. 15/2'de " *Tarım işçilerinin asgari ücretlerinin tespiti sırasında ise bu*

komisyona, Tarım, Orman ve Köy İşleri Bakanlıkları ile T. Ziraat Odaları Birliği ve tarım ve orman işkollarında kurulu en çok üyesi bulunan işçi sendikalarından da birer temsilcinin" katılması öngörülmüştür.

Düzenlenen madde metinlerinden de anlaşıldığı üzere, asgari ücretin belirlenmesi için üçlü yapı adı verilen merkezi komisyon dediğimiz işçi, işveren ve hükmet temsilcilerinin varlığı gerekmektedir (Kutal, ty: s.103).

Asgari ücretin tespiti konusunda komisyonun sahip olduğu hem "üçlü yapı" niteliği, hem de "eşit temsil" ilkesi, uygulama ve uluslararası normlar bakımından olumludur. Çünkü ILO, Türkiye'nin de onaylamış bulunduğu 26 sayılı sözleşmenin 3.maddesinin/bent 2 f.2'ye göre, "işçi ve işverenlerin eşit sayıda ve koşullarda asgari ücret tespit mekanizmalarına katılmaları" gerekmektedir. Ancak şunu söyleyebiliriz ki, kamunun aynı zamanda bir işveren olduğu ve işveren sayısındaki fazlalık bu komisyonun bağımsızlığı konusunda şüpheler doğurmaktadır. Yani devletin tutumuna göre asgari ücretin tutarının ne olacağı belirlenecektir (Korkmaz ve Avsallı, 2012: s.157).

Türk hukuk sistemine göre asgari ücret tespit komisyonuna katılacak devlet temsilcilerinin üyelerinin kimlerden seçilebileceği belirtilmiştir. Ancak işçi ve işveren temsilcileri için ayrıca ilgili meslek kuruluşlarınca seçilmesi esası getirilmiştir. İş K. m. 39/2 ve AÜY m. 8'e göre, "*komisyona katılacak olan işçi ve işveren temsilcileri bünyesinde en çok işçiyi bulunduran en üst işçi kuruluşu ile bünyesinde en çok işvereni bulunduran en üst işveren kuruluşunca değişik işkollarından oluşacaktır*". Bunun yanında AÜY m. 14'te "*asıl temsilcilerin görevlerini yapmalarına geçici veya sürekli bir engelin ortaya çıkması halinde komisyona katılmak üzere, her bir temsilci için bir de yedek temsilci üye seçilecektir*" hükmü yer almaktadır.

5.2.1.1.2Asgari Ücretin Tespitinde Usul

Yukarıda belirttiğimiz asgari ücret tespit komisyonunda usul; komisyonun toplanması, çalışması, kararların alınması şeklinde ele alınır. Asgari Ücret Tespit Komisyonu, "*Çalıma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının çağrısı üzerine toplanır ve bakanlıkça hazırlanan gündeme göre çalışır*"(AÜY Md.8).

Buna göre Asgari Ücret Tespit Komisyonu'nun toplanabilmesi için bakanlığın çağrı şartı gerekmektedir. Eğer böyle bir çağrı olmaz ise, komisyonun toplanabilmesi söz konusu değildir (Centel, 1987: s.196). Fakat Bakanlığın sahip olduğu "çağrı serbestisi" iki yılla sınırlandırılmıştır (İş K. md.39). Bu süre içinde yeni çağrı yapılmadığı takdirde, eski tespit edilen asgari ücret uygulanmaya devam eder. Böylece iki yıllık sürenin geçmesinden itibaren toplanan komisyon, geçmişe dönük bir tespit yapması mümkün olmayacaktır. Bu hükmün dayanağı AÜY m. 11 olup, "komisyonun tespit ettiği asgari ücret Resmi Gazete'de yayınlanmakta ve yayınlandığı tarihi izleyen aybaşında yürürlüğe" gireceği hükmü oldukça açıktır. Söz konusu Komisyon, asgari ücretleri belirlerken ülkenin çeşitli ekonomik ve sosyal değerleri dikkate almalıdır. AÜY' nin 7. maddesine göre; "komisyon, ücretin belirlenmesinde; ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik durumu, ücretliler geçinme indekslerini bu indeksler yoksa geçinme endeksleri, fiilen ödenmekte olan ücretlerin genel durumu ve geçim şartlarını göz önünde bulundurur."

AÜY m. 9'da komisyonun görev, yetki ve sorumluluğu konuları düzenlenmiştir. Komisyonun, asgari ücretin saptanmasındaki çalışmaları için ilgili bütün kamu kuruluşları ve fakülte ve akademilerle ile işbirliği yapabileceği belirtilmiştir. Ayrıca işçi ve işveren kuruluşlarının bu konu üzerindeki öneri ve görüşlerinin alınıp, gerektiğinde uzman kişilerin bilgisine başvurabileceği yine kanun metninde ifade edilmiştir.

AÜY m. 9/2'e göre "komisyondaki görüşmeler ve alınan kararlar, asgari ücretin tespitine ilişkin karar Resmi Gazetede yayınlanıncaya kadar gizlidir. Komisyon üyeleri görevleri sırasında ve görevleri dolayısıyla öğrendikleri her türlü bilgileri saklamakla yükümlüdürler." Kutal, bu hükmü 'asgari ücretin tespiti sırasında, çeşitli çıkar gruplarının kamuoyunu harekete geçirerek, bu grupların komisyon üzerinde etkili olmasının önlenmesini hedeflediğini' söylemiştir (Kutal, 1969: s.166). Ayrıca madde devamında komisyon üyelerinin de öğrendikleri bilgileri saklama yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu yükümlülüğünü yerine getirmeyerek, komisyon çalışmalarının gizliği esasına aykırı davranışta bulunan üyeler hakkında, Türk Ceza Kanunu hükümlerine göre cezalandırılmaları söz konusu olabilecektir. Komisyonun sekretarya hizmetleri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Genel Müdürlüğü tarafından yerine getirilir (İş K. m.39, AÜY m. 10).

Asgari Ücret Tespit Komisyonunun sekretarya hizmetleri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yerine getirilir. Komisyon Karar Süreci üç aşamadan oluşmaktadır:

1.Karar Yeter Sayısı: Komisyon, kararları üye oylarının çoğunluğu ile almaktadır. Ancak oyların eşitliği durumunda ise başkanın oyunun bulunduğu taraf çoğunluk sağlamaktadır (İş K. m.39/2 ve AÜY m.8/3). Ancak düzenlemede belirtilen "oy çoğunluğu" ifadesi konusunda açıklık bulunmamakta; komisyona katılan üyelerin oy çoğunluğu mu yoksa üye tam sayısının çoğunluğu mu olduğu sorusuyla karşılaşılmaktadır. Doktrinde farklı görüşler bulunup, toplantıya katılanların çoğunluğu (hafifletilmiş çoğunluk) ile değil üye tam sayısının çoğunluğu ile karar almak daha uygun olacağı belirtilmiştir (İnce, 1990: s.157). Asgari ücret sosyal yönü itibariyle işçileri koruma ve sosyal devlet ilkesi ile örtüşmektedir.

2.Kararın Niteliği: Asgari Ücret Tespit Komisyonunun vereceği kararlar kesindir ve kararlar Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girer (İş K. m.39/3). Komisyon kararı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın onayına tabi olmamakla, bu karar aleyhine bakanlığa itiraz yapılamaz (Reisoğlu, 1975: s.383). Fakat bu ifadenin Anayasa'nın 125 maddesi olan "*idarenin her türlü eylem ve işlemine karşı yargı yolunun açık*" hükmüyle çelişmediğinin altını çizmekte fayda olacağını düşünmekteyiz. Bunun yanında komisyon kararlarına karşı Danıştay'a başvuru yapmak mümkündür (Danıştay Kanunu m.24/ 1- d).

Asgari ücret tespit kararı, Resmi Gazetede yayınlandıktan sonra komisyonca değiştirilemez. Ancak kararın değiştirilebilmesi için bakanlığın yeni bir çağrısı yapması gerekir.

3.Asgari Ücret Tespit Kararının Aleni Olması: Aleni Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre "Açık, ortada, meydanda, herkesin içinde yapılan" demektir. Ancak Asgari Ücret Tespit Komisyonunda yapılan görüşmelerin gizli olduğunu yukarıda ifade etmiştik. Bununla beraber kamuoyunu aydınlatmak ve işçilerin haklarını korumak için alınan kararın resmi gazetede yayınlanarak aleniyet kazandırılması gerekir. Asgari Ücret Tespit Komisyonu tarafından belirlenen kararın işçiyi koruma düşüncesinden dolayı kamuoyuna bildirmesi gerekmektedir. Bu düşünce Türkiye'nin de onaylamış olduğu 26 sayılı ILO sözleşmesi hükümlerine dayanmaktadır. Bu

sözleşmenin 4. maddesine göre, "*sözleşmeyi onaylayan üye ülkelere işçilerin ve işverenlerin asgari ücretten haberdar olabilmesi için gerekli tedbirleri almakla yükümlü*" tutmuştur. Asgari ücret miktarının aleniyet kazanması ile birlikte işçiler ve işverenler bu miktarı öğrenecekler ve bu miktarın altında yapılan ödenmelere karşı işçiler yasal haklarına başvurabileceklerdir. Bunun için kararların aleniyet kazanması önemlidir. Ülkemizde, komisyonun aldığı kararların hakla duyurulması yöntemi; resmi gazetede yayınlanmasıdır. Kararlar bu tarihi takip eden aybaşından itibaren geçerli olur ve resmi gazetede yayınlandıktan sonra değiştirilemez.

İKİNCİ BÖLÜM

ASGARİ ÜCRETİN VERGİLENDİRİLMESİNDE ANAYASAL TEMELLENDİRME: KAVRAM, AMAÇ ve İLKELER

Anayasa'nın 2. maddesine göre "*Türkiye Cumhuriyeti, ... sosyal bir hukuk devletidir*". Pek çok ülke de olduğu gibi ülkemizde de "sosyal devlet" kavramı oldukça geniş yer bulmuş ve uzun zamandan beri varlığını korumaktadır. Bu ilkeye göre, devletin, adaleti, refahı ve güvenliği sağlamak için yerine getirmesi gereken bir takım görevler vardır. Bu görevlerin yerine getirilmesi için vergileme yetkisini kullanması gerekmektedir. Devletin vergileme yetkisi, dar ve sabit gelirli kesimin lehine uygulanan gelirin yeniden dağılımının sağlanmasıdır. Böylece devlet, gruplar arasındaki fırsat eşitliğini sağlayarak sosyal devletin temeli olan adaletin yerine getirilmesine katkıda bulunur. Bu bakımdan vergileme ilkelerinden biri olan ödeme gücü ilkesiyle uyum halinde olur.

Asgari ücret üzerinden vergilendirme yapılıp yapılmaması hususu uzun yıllardan beri tartışılan bir konudur. Vergilendirme her ne kadar ekonomik ve iktisadi bir alanı ilgilendirse de asgari ücretin vergi dışında bırakılması daha çok sosyal yönü ağır basan bir konudur. Çünkü asgari ücret işçinin ve ailesinin geçimini sağlamak için gerekli olan temel ihtiyaçlar çerçevesinde belirlenmektedir. Ülkenin sosyal ve ekonomik yapısına göre belirlenen bu ücret için yapılan vergilendirme, işçiyi ve ailesinin geçimini sağlayacak miktarın altına inmemesini gerektirmektedir. Bu yüzden asgari ücretin vergi dışı bırakılması sosyal devlet anlayışının bir gereğidir**.**

1 VERGİ KAVRAMI, GELİŞİMİ VE VERGİ YÜKÜ

1.1 Vergi Kavramı

Değişken bir özellik gösteren toplumsal yapı sürekli bir gelişim içinde olmuştur (Ay ve Talaşlı, 2008: s.154). Teknolojik gelişmeler, ekonomik ve sosyal şartlar, insanların refah anlayışlarına bağlı olarak da bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar gelişim göstermektedir. Bireylerin refah seviyelerinin artırılması ve bu ihtiyaçların karşılanması için en uygun ortam ve şartların oluşturulması oldukça önemlidir. Birlikte yaşamanın doğal bir sonucu olarak, ortak ihtiyaçların karşılanması gereksinimi doğmuştur. Bu konuda devletin mali, ekonomik ve sosyal alanlarda yerine getirmesi gereken yükümlülükleri vardır. Günümüz devlet sistemlerinde, özellikle sosyal devlet anlayışının hâkim olduğu ülkelerde, devlet birçok kamusal ihtiyaçları karşılama görevlerini üstlenmiştir. Devletin bu görevleri yerine getirebilmesi ve bunun için gerekli olan finansmanı sağlamak amacıyla vergi uygulamalarına başvurmuştur (Akdoğan, 2001: s.1). Vergi gelirleri, kamuya sunulan hizmet masraflarının yine kamu tarafından karşılanmasıdır. Başka bir deyişle kamusal faaliyetlerin giderlerinin yine kamuya yükletilmesidir (Devrim, 1998: s.192).

Vergi kavramının birçok tanımı yapılmıştır. Bu kavram zaman içerisinde farklı aşamalar geçirerek günümüze kadar gelmiştir. Ayrıca sosyal yaşantımızdaki birçok alanda örneğin, ekonomik, mali, siyasi, hukuksal alanlarda kendisine temel bulmuş bir kavramdır.

Vergi Türkçe kökenli bir kelimedir. Türkçede vergi, "vermek" kökünden gelmektedir. Türk Dil Kurumu Genel Türkçe Sözlüğe göre vergi; "Kamu hizmetlerine harcanmak için hükümetin, yerel yönetimlerin yasalara göre doğrudan doğruya veya bazı malların fiyatlarının üstüne koyarak dolaylı yoldan herkesten topladığı paradır"[11].

İktisat Terimleri Sözlüğüne göre vergi; "Kamu giderlerini karşılamak amacıyla devletin veya devletin yetkilendirdiği diğer kamu tüzel kişilerinin, hukuki zorunluluk

[11] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.567576856bba27.67264090, Erişim Tarihi: 19.12.2015

altında, yasayla belirtilen kurallara göre ve karşılıksız olarak gerçek ve tüzel kişilerin gelir ve malları üzerinden nakdi ya da aynî olarak aldıkları paydır."

Dünyadaki gelişmeler ışığında güncel manada vergiyi tanımlayan maliyecilerden biri olan Gaston Jaze'e göre vergi, günümüz devletlerinde, kişilerden, toplumsal ihtiyaçları karşılamak üzere ve vergi vermekle yükümlü olan bireylerin örgütlenmiş bir siyasi topluluğa bağlı olmaları nedeniyle ödemekle yükümlü oldukları parasal değerlerdir. (Eker ve Tüğmen, 1995: s.153).

Başka bir Fransız maliyeci Lucian Mehl'e göre ise vergi, devletin, yerel yönetimlerin veya kamu otoritelerinin, kamusal masrafları karşılamak için, gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinden ödeme güçlerine göre zorunlu olarak ve belirli bir karşılığı olmadan topladıkları paralardır (Eker, 1996: s.123).

Nihat Sayar'a göre vergi, kamunun, bireylerin masraflarının karşılamak üzere, vergi vermekle yükümlü olanlardan yani mükelleflerden, ölçülü ve karşılıksız olarak, belirli kurallar çerçevesinde kanuni ve zorunlu olarak aldığı hissedir.

Türk hukukunda ise vergi bir ödev olarak Anayasa'da düzenlenmiştir. Ancak burada tam anlamıyla bir tanım yoktur. Herkesin mali gücüne göre, kamu giderlerini karşılamak amacıyla vergi ödemekle yükümlü olduğu ifade edilmiştir.

Tüm bu tanımlamalar çerçevesinde günümüzde vergi, devletin veya devletin yetkilendirdiği kamu tüzel kişilerinin, kamusal faaliyetlerin gereklerini yerine getirmek amacıyla ve kanuna uyarak hukuki zorlamayla, özel bir karşılığı olmaksızın gerçek veya tüzel kişilerden aldıkları paradır (Bıyık ve Kıratlı, 2000: s.4).

1.2 Verginin Tarihsel Gelişimi

Verginin kökeni insanlık tarihi kadar eskidir. Vergi, önceleri kabile reislerine veya devlet başkanlarına, miktarı ve türü verenin iradesine kalmış hediyelerdi. Devlet yapısı tam oluşmadığından ve kamusal harcamaların az olması nedeniyle bu gönüllü hediyelerle kamusal ihtiyaçlar karşılanabiliyorken; devletlerin hizmetlerinin artması, küçük kabilelerin yerini de büyük toplumsal oluşumların almasıyla bu gelirler yetersiz kalmaya başladı. Böylece gönüllü olan hediyeler zamanla yerini cebri vergilere bırakmıştır. (Erginay, 1997: s.31). Burada devletlerin kamusal

ihtiyaçların karşılanmasının yanı sıra bir takım sosyal hedeflerin gerçekleştirilme amaçları da etkili olmuştur.

Geniş olarak verginin tarihsel gelişimine bakacak olursak; vergi teorilerindeki gelişim ve verginin tarih çağlarındaki gelişimi olmak üzere ikiye ayırarak incelenmesi daha doğru olacaktır.

1.2.1 Verginin Teoride Gelişimi

Vergi teorileri daha çok verginin usulünü açıklamak için kullanılır. Yani "vergi kimlerden, hangi oranla, hangi yöntemle ve neden alınır" gibi soruları cevaplamak için çalışan bilimsel disiplinlerdir (Eker, 1997: s.125). Bu teoriler daha çok vergilerin dayanağını açıklamaya çalışmışlardır. Burada iki önemli teori dikkat çekmektedir.

1.2.1.1 İstifade Teorisi

Bu teorinin temelinde devlet ve bireyin, birbirlerinden karşılıklı olarak faydalanmasını amaçlanmıştır. Bu teoriye göre devletin ve bireylerin bazı görevleri vardır. Örneğin devlet kişilerin can ve mal güvenliğini temin edecek, bireyler ise bu hizmetler karşılığında devlete bir bedel ödeyecektir. Başka bir deyişle devletin vazifesi kişilerin mal ve canlarını korumak iken, kişilerin görevi ise, devletin bunun için yaptığı masraflara katılmasıdır.[12] İstifade teorisi farklı biçimlerde ele alınmıştır. Bazılarına göre devlet, herkesin farklı paylara sahip olduğu bir ticaret veya sanayi kuruluşu iken; vergi ise bu paylara göre ödenmesidir. Bazıları devleti bir sigorta şirketine benzeterek, devleti bireyleri çeşitli risklerden koruyacaktır. Vergi de bireylerin, bu risklere orantılı olarak ödedikleri bir prim olduğu ifade edilmektedir.

İstifade teorisinde temel fikir, vergilerin bir istifade karşılığı, belirli bir fayda elde etme mukabilinde ödenmesidir. 18.yy da hâkim olan bu düşünce zamanla itibar kaybetmiştir. Bunun sebebi devletin sağladığı menfaatin kişiler tarafından ölçülmesinin mümkün olmamasıdır. Örneğin emniyet, adalet, sağlık gibi devletin bölünemez nitelikteki hizmetlerden, vergisini ödemeyen vatandaşı mahrum etmek veya ödedikleri vergi oranında bu hizmetlerden faydalandırmak mümkün değildir. Bu durum çağımızın ihtiyaçlarına cevap veremez duruma gelmiştir.

[12] http://www.iktisatsozlugu.com/nedir-2060-VERG%C4%B0LEMEDE%20%C4%B0ST%C4%B0FADE%20TEOR%C4%B0S%C4%B0#.VnaBnfmLTIU, Erişim Tarihi: 20.12.2015

1.2.1.2 İktidar Teorisi

İktidar teorisi, kamu ve piyasa sektörleri arasında en uygun dağılımı sağlayarak; vergi yükünün toplumda adaletli bir şekilde bölünmesi için ortaya atılıp geliştirilmiş olan bir teoridir. Bu teoriye göre, kamu hizmetlerinden yararlanma ile vergi verilmesi arasında doğrudan bir bağlantı yoktur. Kişiler kamu masraflarına aldıkları hizmetten bağımsız olarak katılmak zorundadırlar. Ancak bu katılma kişilerin ekonomik gücü oranında yani iktidarı oranında olmalıdır. Ekonomik güç belirlenirken de kişilerin geliri, serveti ve yaptıkları harcamalar dikkate alınmaktadır. Bu teoriye göre devlet egemenlik hakkına dayanarak vergi koyabilir ancak vergi adaletini sağlamakla yükümlüdür. Bu teori günümüzün de yaklaşımı olarak kabul edilmektedir.

1.3 Vergi Yükü

1982 Anayasası'nın İkinci Kısım, Dördüncü Bölüm, Vergi Ödevi başlıklı 73. maddesinde vergi ve vergi yükü kavramları tanımlanmıştır. Buna göre, "*Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür*" ifadesi vergiye, yine aynı maddenin ikinci fıkrası ise; "*vergi yükünün dengeli ve adaletli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır.*" hükmü ile vergi yüküne gönderme de bulunmuştur. Düzenlenen bu hüküm ile kamu otoritesinin, vergi yükünün dağılımında adaletli olması gerektiği ifade edilmektedir.

Vergi yükü, devlet ile toplum arasındaki ilişkinin en önemli mali değişkenlerinden biri olan maliye politikasının temeli olarak kabul edilmektedir. Ayrıca vergi yükünün doğru kavranması, oldukça önemli olup, ülkenin büyüme hızını, milli gelir düzeyini, yapılacak yatırımları ve istihdam gibi birçok kesimi ilgilendiren alanlarda belirleyici olacaktır (Akalın, 2008: s.89).

Vergi yükü, mikro açıdan değerlendirildiğinde vergi mükellefinin ödediği toplam verginin, mükellef gelirlerine oranını ifade etmekte iken; makro açıdan ele alındığında; toplam ödenen vergilerin, GSMH'ye oranı vergi yükünü bizlere vermektedir. Bu değerlendirmelere göre, vergi yükü, toplam vergi ödemelerinin toplam gelirine oranıdır (Rakıcı ve Vural, 2011: s.63). Böylece, belirlenen oranla

yılın belli bir döneminde elde edilen gelirin devlete giden kısmı tespit edilmektedir (Yılmaz Gülay, Türkiye'de Vergi Yükü, 2006: s.1330).

Vergi ödenmesi, kişiler için gelirlerinde azalmayı meydana getirdiğinden dolayı yük olarak düşünülmektedir. Ancak devlet harcamalarından yararlanan kişilerin refah seviyesi, vergi ödeyenlerin toplam refah seviyesinden fazla ise vergi yükünün kişiler üzerinde yükten ziyade fayda sağladığı söylenebilecektir.

Vergi yükü açıklanırken "gelir" unsuruyla arasındaki bağlantı büyük önem kazanacaktır. Çünkü vergi yükü, ödenen vergi ile elde edilen gelir olgularının temelini oluşturmaktadır. Vergi yükü, ödenen vergi ile doğru orantılı iken; gelirle ters orantılıdır. Yani ödenen vergi ne oranda artıyorsa vergi yükü de o oranda artacak; gelirin artması durumunda ise vergi yükü azalacaktır (Arsan, 1968: s.9).

2 VERGİLEMENİN AMAÇLARI

Günümüzde verginin niteliği oldukça farklılık ve çeşitlilik arz etmektedir. Vergiyi bir araç olarak kabul edersek; vergilemenin amaçları, ülkeden ülkeye, zamana ve mekâna göre değişiklik göstermektedir (Karakoç, Sosyal Maliye, 1995: s.68). Ancak vergilerin en temel görevi, devletlerin ihtiyacı olan gelirin teminidir. Verginin bu özelliği her zaman geçerliliğini korumaktadır (Erdem, 1996: s.131, Turhan, 1998: s.25).

Günümüzde kamu gelirleri, ülkeden ülkeye değişiklik göstermekle birlikte milli gelirin ortalama %30'na denk gelmektedir. Bir ülkedeki kamu gelirlerinin milli gelirdeki payı o ülkenin milli ekonomideki yerini göstermektedir. Ayrıca bu oran, vergi politikasının bir ülke için ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir (Eker, 2004: s.119).

Vergi, 19.yüzyılın sonlarından itibaren devletler için oldukça önemli bir noktaya ulaşmıştır. Çünkü eski zamanlardan beri vergi, sadece devletler için kamu harcamalarını karşılayan bir politika aracını ifade etmekteyken; şuan devletler için ekonomik, sosyal ve politik hayata müdahale aracı olarak görülmektedir (Nadaroğlu, 1998: s.220; Eker, 2004: s.119).

Vergilendirme için mevzuatlarda ve düzenlemelerde birçok vergilendirme ilkeleri mevcuttur. Bu vergilendirme ilkelerine değinmeden önce devletlerin, gelir elde etmek için sosyal ve ekonomik amaçlarla vergilendirmeye gitmesine verginin müdahale ilkesi denir. Mükelleflerin vergileme yoluyla karar ve davranışlarını etki altında bırakmasına dar anlamlı verginin müdahale ilkesi; devletin vergilerle, toplumun ekonomik ve sosyal yaşantısına etki ederek, istediği değişikliği sağlamaya çalışmasına ise geniş anlamda verginin müdahale ilkesi denilmektedir (Tüzün Çelik, 2001: s.67 / Aliefendioğlu, 2003: s.67). Ancak doktrinde verginin amaçlarını ifade etmek için mali amaç ve mali olmayan amaç ayrımını dikkate alacağız (Karakoç, 1996: s.69; Nadaroğlu, 1998:s.217).

2.1 Mali Amaç

Verginin geçmişi çok eski tarihlere dayanır. Fakat ilk olarak ne zaman, nerede ve nasıl ortaya çıktığı bilinmemektedir. "Vergi" kavramından önce " haraç, hediye, rica, yardım, fedakârlık, cebri ve iştirak" gibi isimlerle kamu giderleri temin edilmiştir.

Verginin ifade ettiği değer zaman içinde değişiklik göstermekle birlikte, kamusal giderlerin teminini sağlama anlayışı, verginin en önemli amaçlarından biri olan "mali amaç" olgusunu ortaya çıkarmıştır. Bu amacın varlığı her dönem aranmakta, toplumun ekonomik ve sosyal yapısına göre değişim ve gelişim göstermektedir.

Adalet, savunma, ulaşım, eğitim, sağlık gibi temel kamu hizmetlerinin gerçekleştirilebilmesi için devletlerin mali açıdan desteğe ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacın giderilmesi de verginin temin edilmesiyle sağlanmaktadır (Akdoğan, 2005: s.118; Pehlivan, 2005: s.105; İlkmen, 1970: s.127). Bu yüzden bir ülkede geçerli olan vergi sisteminde bulunması gereken en temel unsur, kamu giderlerinin finansmanı için gerekli olan gelirlerin temin edilmesidir (Turhan, 1998: s.32, Oktar, 2009: s.109, Mutluer vd. 2007: s.229).Bu kamu finansmanı, ülkenin bir takım gelir kaynaklarının oluşturduğu bütünü teşkil eder. Uygulamada ise bu sisteme, gelir sistemi denilmektedir.

Gelir sistemi ülkelerin bağımsızlıkları, ekonomik, iktisadi, sosyal hatta politik yapısıyla uyum içinde olup; bu düzlemde gelişim göstermektedir. Tüm bu unsurlar kapsamında ihtiyaç duyulan gelirin temin edilebilmesi verginin yapısıyla doğrudan bağlantılıdır (Turhan, 1998: s.33, Tüzün Çelik, 2001: s.48). Bu yapının düzenli bir şekilde işletilmesi ve bu sistemden verim alınabilmesi için bazı koşulların varlığı aranmaktadır (Oktar, 2009: s.10):

a. Gelişmekte olan ülkelerin vergi sistemlerinde milli gelir üzerindeki artış, vergi gelirlerine olumlu yönde etki edecek bir esnekliğine sahip olmalıdır.

b. Vergi sisteminin mali kaynak ihtiyacından doğan hızlı ve ani artışlara yön verebilecek bir esnekliğe sahip olması gerekmektedir. Ancak bu şartın yerine getirilebilmesi kişi başına düşen gelir seviyesi, gelir bölüşümü, ekonominin parasallaşma seviyesi, vergi zihniyeti ve vergi ahlakı gibi verginin kapsamını belirleyen öznel ve nesnel faktörlere ihtiyaç vardır.

c. Vergi mükelleflerin katlanacakları sübjektif özveri en düşük seviyeye indirilmesi gerekir. Dolayısıyla vergi yükü, mükellefler arasında olabildiğince adil ve dengeli dağıtılabilecektir (Turhan, 1998: s.33, Nemli, 1996: s.115).

d. Özellikle gelişmiş ülkelerin vergi yapısı, piyasanın işleyişine müdahale etmeksizin, fonksiyonlarını yerine getirmektedir. Bu durum tarafsızlık ilkesiyle bağdaşmayan etkilerin önüne geçmektedir (Aksoy, 1998: s.171, Turhan, 1998: s.34). Bu koşul klasik iktisatçılar tarafından savunulmakta ve tarafsız verginin, bireyleri daha özgür kılacağı düşünülmektedir (Nadaroğlu, 1998: s.218; Aksoy, 1998: s.171).

Bu bilgiler ışığında vergilemenin mali amacı, devletin kamu giderlerini karşılamak için herkesin mali gücüne nispetinde, rekabet koşullarını ve piyasa mekanizmasını engellemeden seri bir şekilde vergi hâsılatını asgari düzeyde tarh ve tahsil işlemi yaparak elde etmesidir (Turhan, 1998: s.34).

2.2 Mali Olmayan Amaçlar

Vergi, modern kamu gider sisteminin en önemli finansman araçlarından biri olmakla (Siverekli, 2003: s.113) beraber ülkenin sadece kamu giderlerinin temini için kullanılmamaktadır. Ayrıca toplumların vermekle yükümlü oldukları vergi

yükünün sosyal ve ekonomik unsurlar göz önünde bulundurularak adil bir şekilde dağıtılması amaçlanmıştır (Eker, 2004: s.140).

Verginin toplum üzerinde oldukça büyük etkisi vardır. Bunlardan en önemlisi sosyal açıdan kendini göstermektedir. Şöyle ki, vergi, sadece gelir elde etme amacıyla ortaya çıksa bile birçok sosyal sonuçlar doğurmaktadır.

Vergilendirmenin asıl amacı, kamu harcamalarını karşılamaktır. Fakat bu amacın dışında, ülkedeki gelir dağılımı adaletsizliğini önleme, farklı bölgelerde yapılan yatırımların dengeli dağılımı ve dış borç bilançosunun denklemini sağlama gibi amaçlarla vergilendirme yapılmaktadır (Can, 2010: s.69).

Vergilerin toplum üzerindeki ekonomik ve sosyal etkileri, kanun koyucu tarafından belirlenebileceği gibi kendiliğinden de gelişebilmektedir (Değirmendereli, 2009: s.212). Örneğin I. Dünya Savaşında yapılan kamu harcamalarının inanılmaz bir şekilde artması ve 1929 yılında başlayan ve uzun süre etkisini gösteren ekonomik buhranın ortaya çıkması vergi politikaları için bir dönüm noktası olarak kabul edilir. O dönemde etkili olan klasik liberal iktisat düşünürlerinin "tarafsız vergi politikası" yavaş yavaş önemini yitirmiş, bunun yerine müdahaleci iktisadi düşünceler ve maliye politikaları etkili olmaya başlamıştır. Böylece vergi sadece gelir sağlama aracı olmaktan çıkarak, ekonomik ve sosyal hayata yönelik yapılan düzenlemeler için bir politika haline gelmiştir (Turhan, 1998: s.28, Aksoy, 1998: s.172, Tüzün Çelik, 2001: s.27).

Modern toplumlarda vergilendirme, ekonomik istikrarsızlığın önüne geçme, istihdam seviyesini artırma, gelir dağılımında adaleti ve iktisadi kalkınmayı sağlanma gibi ekonomik ve sosyal amaçlar hedeflenerek yapılmaktadır (Tüzün Çelik, 2001: s.28, Mutluer vd. 2007: s.230). Bunun yanında uygulamada yönlendirici-düzenleyici vergilerle istenilen amacı gerçekleştirmek için muafiyet, istisna ve indirim gibi vergisel avantajlarla, ilave vergisel yükler ya da özel mali yükümlülükler yerine getirildiği görülmektedir (Değirmendereli, 2009: s.213).

2.2.1 Adil Gelir Dağılımı Amacı

Maliye politikası, ülkenin milli gelirini adil bir şekilde dağılımını gerçekleştirmeyi amaçlar (Tüzün Çelik, 2001: s.30). Milli gelirin adil ve dengeli dağılımı ise sosyal devlet anlayışının bir gereğidir (Mutluer, 2007: s.231). Anayasa'nın 2. maddesine göre; "*Türkiye Cumhuriyeti, ...sosyal bir hukuk devletidir*". Bu düzenlemeyle birlikte 73. maddenin 2. Fıkrasındaki "*Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır*" biçimindeki düzenleme, verginin devlet üzerindeki yaptırımını anayasal bir düzlemde garanti altına almaktadır (Mutluer, 2007: s.231). Böylece devlet, vergileme yoluyla temin ettiği gelirlerin bir bölümünü çeşitli kamu harcamaları şeklinde düşük gelirli gruplara ayırmaktadır. Bu durum bazen de hiç geliri olmayan kesime transfer harcamaları şeklinde aktarımla olmaktadır. Ayrıca finansmanı vergi gelirleriyle sağlanan mal ve hizmetleri, bedelinin altında satarak gelir dağılımda adaleti sağlamaya çalışmaktadır (Aksoy, 1998: s.174). Tüm bunlar yapılırken gereken önlemlerin alınması dikkat edilmesi gereken bir husustur. Bu durum ise verginin sosyal amacını ilgilendirmektedir.

2.2.2 Ekonomik İstikrarın Sağlanması Amacı

Maliye politikaları uygulanırken sadece gelirin adil dağılımı amaçlanmaz. Bunun yanında bir ülkenin ekonomik istikrarı sağlanıp, bu istikrarın devamı için maliye politikaları bir araç olarak kullanılmaktadır (İlkmen, 1970: s. 129).

Değişen şartlara göre ekonomi de dalgalanmalar olmakta ve bu durum istikrasızlığa yol açmaktadır. İstikrarsızlığın sebep olduğu olumsuz etkileri gidermek amacıyla da vergilendirmeler yapılmaktadır (Turhan, 1998: s.35, Aksoy, 1998: s.176). Ayrıca ekonomik amacın yerine getirilebilmesi, tam istihdam, fiyat istikrarı ve dış ekonomik dengenin bir arada olmasıyla mümkündür (Turhan, 1998: s.36).

Klasik bütçe teorisine göre, ekonomi bakımından karmaşık olan bir dönemde, vergi gelirlerinde meydana gelen bir azalmayla karşılaşıldığında, vergi oranlarının arttırılması ya da yeni vergilerin konulması gerekmektedir. Fakat tam tersi bir durum olan ekonomik refah döneminde ise vergi gelirleri kendiliğinden artar. Eğer bu

durum bütçe fazlalığına neden olursa, dolaylı olarak vergi yükü de azalacaktır (Turhan, 1998: s.36, Aksoy, 1998: s.176).

Modern bütçe kuramına göre vergi politikası, konjonktürel dalgalanmaların kuvvetlenmesine neden olur. Bu dönemlerde vergi yükünü azaltmak, zaten yüksek olan yatırım ve tüketim eğilimini tırmandırarak, enflasyonun yükselmesine yol açar. Ayrıca buhran dönemlerinde de vergi yükünün ağırlaştırılması yatırım ve tüketim harcamaları üzerindeki kötü etkilerin artmasına sebep olur (Turhan, 1998: s.36, Oktar, 2009: s.13). Bu yüzden, modern maliye teorisi, ekonomik konjonktürel dalgalanmaları gidermek veya azaltmak için günümüzün değişen iktisadi şartlarına göre uyumlu hale gelmesini sağlayacak esnek bir vergi politikasının öngörmektedir (Aksoy, 1998: s.177).

2.2.3 İktisadi Büyümenin ve Kalkınmanın Gerçekleştirilmesi Amacı

Ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması tüm ülkeler için büyük önem arz etmektedir. Özellikle de gelişmekte olan ülkeler için iktisadi büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi ekonomi için temel amaçlardan birisidir (Siverekli, 2003: s.97, Aksoy, 1998: s.177).

Ekonomik büyüme, kişi başına düşen gerçek gelirdeki artışı ifade etmektedir. Bu tanımdaki ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi, hem iktisat hem de maliye politikasının amaçlarını temsil eder. Ülkenin ekonomik, sosyal, siyasi yapılarının zaman içinde değişiklik göstererek; insan yaşamının birçok alanda gelişmesi ve toplumsal refahın artmasına ekonomik kalkınma denilmektedir. Bu yönde yapılan ölçümler ve GSMH' deki ani artışla saptanan ekonomik büyüme aynı zamanda sosyal ve ekonomik değişimleri de içermektedir (Siverekli, 2003: s.98).

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ekonomiye müdahalenin yapılıp yapılmadığını da göstermektedir. Yani gelişmiş ülkelerde ekonominin büyümesi, devletin çok fazla bir müdahalesiyle değil, ekonomi sisteminin iç dinamiği ile yapılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise devlet bu durumu, kamu gelir ve gider kalemleriyle ekonomiye müdahalesi ile yapmakta; ülkelerdeki sosyal ve ekonomik yapının devlet eliyle bilinçli bir şekilde değiştirilmesi yoluna gidilmektedir (Aksoy, 1998: s. 177).

Vergilemenin ekonomik büyüme ve kalkınmayla ilişkisini şu şekilde özetleyebiliriz:

a. Gelir üzerinden tahsil edilen gelir vergilerinde yapılan vergi indirimleri ile yatırımlar arasında olan ilişki ekonomik büyümeyle yakın ilişki içerisindedir (Siverekli, 2003: s.105).

b. Vergi kayıp ve kaçakların ekonomik büyüme üzerinde olumsuz yönde etkisi bulunmaktadır. Bu olumsuzluğu gidermek için vergi yükünün azaltılması yoluna gidilmelidir. Bu durumda ise yapılacak vergi indirimleri, vergi kayıp ve kaçaklarının engellenmesiyle milli gelir artışına yol açacaktır (Gökmen, 2001: s.35).

c. Dolaysız vergiler üzerinden alınan vergilerin ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde olumlu etki oluşturabilmesi için etkin bir vergi sistemi gerekir. Ekonomik büyüme ve kalkınma için vergi oranları maliye politikasının önemli araçlarından biri olmakla birlikte vergi uygulamalarının verimli bir şekilde yerine getirilebilmesi de vergi sistemiyle doğrudan bağlantılıdır(Mutluer vd. 2007: s.231, Siverekli, 2003: s.106).

Bunların dışında doğal kaynakları işleyecek temel sanayi kuruluşlarına kaynak aktaranlara kolaylık sağlanması ekonomik kalkınmanın hızlanmasına katkı sağlayacaktır (Tüzün Çelik, 2001: s.32).

Bölgesel farklılıklar sebebiyle ortaya çıkan olumsuz etkilerin giderilebilmesi için bölgeler arası farklı vergilendirmeler uygulanarak ekonomik büyüme ve kalkınmaya olumlu yönde fayda sağlayacaktır (Siverekli, 2003: s109).

2.2.4 Sosyo-Ekonomik Amaçlar

Ülkenin kendi vatandaşlarına sağlayacağı destek ve vergilemeyle ülke dışında üretilen malların ticaretini en aza indirmek ülkenin ekonomisinin kendi kedine yeterli hale gelmesini sağlar (Turhan, 1998: s.38, Aksoy, 1998: s.178). Ayrıca ülke çapında yapılan ülke nüfusunun planlaması diğer idari müdahale yollarından daha etkili bir müdahale aracı olarak kabul edilmektedir (Tüzün Çelik, 2001: s.41, Turhan, 1998: s.40).

Tabii afetler nedeniyle zarar gören bölgelerin yeniden yapılanması ve ekonomilerin canlılığa kavuşması için bu bölgelerde yaşayan insanların desteklenmesi ve çalışan insanlara yeniden iş imkânları sağlanması amacıyla yapılan vergilendirmeler sosyal devlet anlayışının bir gereğidir (Tüzün Çelik, 2001: s.43). Ayrıca yine sosyal devlet ilkesinin bir gereği olan engelli insanları korumak, başkalarına muhtaç olmadan yaşamalarını sürdürebilmeleri için çalışma olanakları sağlamak gerekir. Çalışan engelli insanların elde ettiği gelirler üzerinde yapılan vergilendirme oranlarını azaltmak bu kişilerin korunmasında en etkili yollardan birisidir (Tüzün Çelik, 2001: s.45).

İnsan ve toplum sağlığına zararlı maddelerin tüketimini azaltmak amacıyla bu maddelere birden fazla vergi uygulanabilir veya vergi oranı yükseltilebilir (Turhan, 1998: s.39, İlkmen, 1970: s.130).

Bir vergi politikası uygulanırken, daha etkin ve verimli bir şekilde istenilen faydalar ile bu faydaların elde edilmesi için ihtiyaç duyulan düzenlemelerin neler olduğu tespit edilmeli; verginin uygulanması durumunda ortaya çıkan maliyetler hesaplanmalı ve bu doğrultuda önlemlerin alınması gerekmektedir (Akdoğan, 2015: s. 100).

Yukarıda yapılan açıklamalar da gösteriyor ki; verginin gelir sağlamaktan başka birçok mali, sosyal, ekonomik, siyasi amacı da bulunmaktadır. Önemli olan bu vergi amaçlarını doğru tespit etmek ve olası çıkar çatışmasının önüne geçmektir.

3 ASGARİ ÜCRETE İLİŞKİN ANAYASAL İLKELER

3.1 Anayasanın Başlangıç İlkeleri

Anayasa'nın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin başlangıçta belirtilen ilkelere dayanan bir hukuk devleti olduğuna işaret edilerek, anayasanın başlangıç hükümlerine atıfta bulunulmuştur. Başlangıç hükümleri, anayasanın yapılış amacını, anayasanın yazılması sürecinde dayanılan temel felsefeyi edebi bir üslupla dile getirildiği bölümdür. Bu yüzden başlangıç hükümleri, genellikle hukuki bir değer taşımayıp anayasal hükümlerin yorumlanmasında yol gösterici ve ışık tutucu olarak

kabul edilir (Gözler, 2000: s.193). Ancak 1982 Anayasası'nın 176. maddesinde başlangıç ilkelerinin de anayasanın metnine dâhil olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle anayasanın diğer maddeleri gibi başlangıç hükümleri de hukuki bir değere sahiptir. Bunun sonucu olarak da kanunların anayasaya uygunluğunu denetleyen Anayasa Mahkemesi, başlangıç ilkelerine aykırı düşen bir kanunu veya maddeyi iptal edebilecektir.

Başlangıçta geçen temel ilkelerin neler olduğu tartışmalıdır. Ancak Gözler'e göre başlangıç ilkeleri şunlardır;

- Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlılık (paragraf 1, 5)

- Atatürk milliyetçiliği (p.1, 5)

- Atatürk medeniyetçiliği (p.5)

- Çağdaş medeniyet düzeyine ulaşma azmi (p.2)

- Millî egemenlik (p.3)

- Anayasanın ve hukukun üstünlüğü (p.4)

- Hürriyetçi demokrasi (p.3)

- Kuvvetler ayrılığı (p.4)

- Türk varlığının devleti ve ülkesiyle bölünmezliği (p.5)

- Kuvvetler ayrılığı (p.4)

- Lâiklik (p.5)

- Her Türk vatandaşının onurlu bir hayat sürdürme ve maddî ve manevî varlığını geliştirme hakkı (p.6)

- Türk vatandaşlarının millî varlığa karşı hak ve ödevlerde, nimet ve külfetlerde ve millet hayatının her türlü tecellisinde ortak olduğu (p.7)

Bu ilkelerin büyük bir bölümü anayasanın diğer maddelerinde somutlaştırılarak düzenlenmiştir. Ancak Anayasa'da açık bir hüküm yoksa Anayasa Mahkemesi başlangıç hükümlerini yorumlayarak somutlaştırması gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi verdiği bir kararında "*Kuvvetler ayrılığı ilkesi, Anayasa'nın Başlangıç kısmında da belirtildiği gibi, devlet organları arasında medeni bir işbölümü ve işbirliği anlamına gelip organların karşılıklı olarak birbirlerini dengelemeleri esasına dayanır. Yürütmenin yasama organına bağlı bir kurum tarafından denetlenmesi de bu ilkenin somutlaştırılması anlamına gelir. Bu nedenle Kamu Denetçiliği Kurumu'nun kurulması kuvvetler ayrılığı ilkesine aykırı değildir*." şeklinde verdiği kararıyla başlangıç hükümlerinden de faydalanarak konuyu değerlendirmiştir (AYM. 27.12.2012, E.2012/96, K.2012/206).

3.2 Cumhuriyet'in Nitelikleri

1982 Anayasasının 1. maddesinde Türkiye Devletinin bir Cumhuriyet olduğunu kabul edildikten sonra 2. maddede Cumhuriyet'in nitelikleri sayılmıştır. Buna göre; Türkiye Cumhuriyeti toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir (İzgi ve Gören, 2002: s.27).

3.2.1 İnsan Haklarına Saygılı Devlet

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra insan haklarının ve insan haklarının kaynağı olan insan onurunun korunması için "Birleşmiş Milletler Örgütü" kurulmuş ve 10 Aralık 1928'de "İnsan Hakları Evrensel Bildirisi" kabul edilerek insan hakları ve insan onuru uluslararası bir boyuta taşınmıştır. Türk hukuk tarihinde ise İnsan Hakları' nın ilk defa bir pozitif hukuk metninde yer alması 1876 Kanun-u Esasi ile olmuştur (İzgi ve Gören, 2002: s.30).

1961 ve 1982 Anayasalarının başlangıç kısımlarında Türk milletinin, dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip onurlu bir üyesi olduğu ve bunun bilincinde olduğu vurgusu yapılmıştır. Türk vatandaşının onurlu bir hayat sürdürme, maddi ve manevi varlığını geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu da başlangıçta ele alınmıştır. Bunun sonucu olarak da 1961 Anayasası'nda "İnsan haklarına dayalı",

1982 Anayasası'nda ise "insan haklarına saygılı devlet" vurgusu yapılarak Türkiye Cumhuriyeti'nin nitelikleri arasında insan haklarına dikkat çekilmiştir (Yanık, 2008: s.1150).

1961 Anayasası'ndaki insan haklarına dayalı devlet anlayışı, 1982 Anayasası'nda değişikliğe uğrayarak "insan haklarına saygılı" ifadesine dönüşmüştür. Bu değişim doktrinde farklı yorumlara yol açmıştır. Bazı yazarlar bu farklı ifade etme tarzının söyleyiş farklılığı olduğunu savunurken (Tanör, 1994: s.196; Soysal, 1987: s.47; Yüzbaşıoğlu, 1993: s.134)diğer bazı yazarlar ise bunun bir üslup farklılığı olmayıp insan haklarına yaklaşım farklılığı olarak düşünmektedirler (Kuzu, 1990: s.214; Gözler, 2000: s.121).

Soysal'a göre "İnsan haklarına dayanan devlet", bu temel felsefe üzerine kurulmuş, insan haklarını ve onurunu temel değer olarak kabul eden, devletin var olmasının nedenini insan haklarının korunması amacına dayandıran devlet anlayışıdır. Ancak 1982 Anayasası'nda insan haklarına dayanan devlet olmaktan ziyade, "insan haklarına saygılı" duruma gelmesi ile artık insan hakları devletin temeli olmaktan çıkmıştır (Soysal, 1987: s.47).

Kuzu'ya göre ise; "insan haklarına dayanan" veya "insan haklarına saygılı" devlet olmanın uygulamada bir yararı yoktur. Soyut ve ideal planda bir haklar listesine saygılı olmaktan öte, önemli olan iç hukuktaki somut düzenlemeleri dikkate alınmasıdır. Yani Kuzu'ya göre, Türk vatandaşı kendisini uluslararası statüde bir insan olarak değil de ulusal ölçekte devletin vatandaşı hakkında uygun gördüğü haklarda özgürlüğü araması gerekir (Kuzu, 1990: s. 214).Anayasa Mahkemesi ise verdiği kararlarda özel ve bilinçli olarak iki kavramı da birbirinin yerine kullanarak aynı anlama gelecek şekilde bu kavramları yorumlamaktadır(AYM E. 2006/144, K. 2009/87, Kt. 18.6.2009; AMK, E. 2007/9, K. 2009/4, Kt. 12.3.2009).

Anayasa Mahkemesi de birçok kararında, insan haklarını üstün kural olarak kabul etmiştir ve insan onurunu, "insanın ne durumda, hangi koşullar altında bulunursa bulunsun, sırf insan oluşunun kazandırdığı değerlerin sayılmasını ve tanınmasını anlatır" diye tanımlamıştır (İzgi ve Gören, 2002: s.32).

3.2.2 Sosyal Hukuk Devleti

Anayasanın 2. maddesindeki sosyal hukuk devleti ifadesi ile 'hukuk devleti' kavramı, aynı derece önem taşıyan 'sosyal devlet' kavramıyla birleştirilmiştir. Hukuk devletinin amacı, devlet sistemindeki bireyin özgürlüğünü, sosyal devlet toplumun refahını garanti ederken; sosyal devlet, herkesin mutluluğu ve toplumun refahı olan devlet sistemini amaçlar (Gören, 2011: s.132). Özbudun'a göre, devletin sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla sosyal ve ekonomik hayata aktif müdahalesini zorunlu ve meşru gören sosyal devlet anlayışıdır. Diğer bir ifadeyle, sosyal devlet, herkese insan onuruna yaraşır asgari bir hayat seviyesi sağlamayı amaçlayan bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır (Gözler, 2011: s.75).

Sosyal devlet ve hukuk devleti kavramları bir arada düşünüldüğünde anlaşılması daha da kolaylaşacaktır. Anayasaya göre bir devlet, sosyal devlet olarak nitelendirildiğinde ve bunun gerekliliği yerine getirildiğinde gerçek bir devletten söz edebilir (Gören, 2011: s.132).

3.3 Temel Hak ve Ödevler: Ölçülülük İlkesi

Temel hak ve hürriyetlerin kaynağı serbestlik ilkesine dayanmakla birlikte; istisnai olarak sınırlandırılabilir. Bu sınırlandırılmalar yapılırken öne çıkan en önemli ölçütlerden birisi de ölçülülük ilkesidir (Karakoç, 2014: s.1259). Ölçülülük ilkesi, bireyin temel hak ve özgürlüklerini kısıtlamaya izin vermekle beraber hakkın kaldırılması ve özüne dokunulmasını engelleyici bir hukuk ilkesidir. Öğretide Günday ölçülülük ilkesinin, bir temel hak ve özgürlüğü sınırlama ile ulaşılmak istenen amacın gerekli ve yeterli kıldığı ve gereğinden fazla sınırlanamayacağı anlamına geldiğini belirtmiştir (Günday, 2003: s.264). Sami Onar ise 'amaca erişmek için daha hafif bir tedbir ve araç yeterli iken daha ağır bir araca başvurulamaz' şeklinde ilkeyi tanımlamaya çalışmıştır (Onar, 1966: s.1510).

1982 Anayasası'nın ilk halinde ölçülülük ilkesine yer verilmemiştir. Ancak süregelen zaman içerisinde temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasını düzenleyen 13. maddenin otorite-özgürlük dengesinde otorite lehine bozulması, çağdaş toplumlarda özgürlüklerin daha ön plana çıkması sonucunda ve Avrupa Birliği uyum sürecinde temel hak ve hürriyetlerin korunması maksadıyla 1982 Anayasasında

değişikliğe gidilmiştir. 2001 yılında "Temel hak ve hürriyetle ilgili genel ve özel sınırlamalar "…öngörüldükleri amaç dışında kullanılamaz" düzenlemesi, 2001 tarihli Anayasa değişiklikleriyle kaldırılmış; "bu sınırlamalar "…ölçülülük ilkesine aykırı olamaz" esası getirilerek, ölçülülük ilkesi anayasamızda açıkça yerini almıştır.

Anayasa'nın "*Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması*" başlıklı 13'üncü maddesine göre, *"Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlandırılabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz".*

Ölçülülük ilkesiyle gerçekleştirilmek istenen, yapılan sınırlamanın istenilen amaç için elverişli, gerekli ve amaç ile aracın birbirine karşı orantılı olmasını sağlamaktır. Elverişlilik, tercih edilen sınırlama aracının amaca ulaşmadaki etkisidir. Eğer araç; etkisiz, yetersiz ama erişmeyi güçleştirici bir etkiye sahip ise; araç elverişsiz demektir. Gereklilik ise sınırlamada kullanılan aracın amacı gerçekleştirmek için zorunlu olmasıdır. Orantılılık ise, amaç ile yapılan sınırlandırmanın dengeli olmasını ifade etmektedir. Kullanılan yöntem sonucunda katlanılması zor hatta imkânsız olumsuzluklar meydana geliyorsa tedbir orantısız demektir. Bu durumda başvurulan yöntemden vazgeçilmesi gereklidir(Karakoç, 2014: s.1261).

Ölçülülük ilkesi hukukun genel ilkelerinden birisi olması sebebiyle kamu hukuku ve özel hukukta birçok dalda kendini göstermektedir. Örneğin bir ceza yargılamasında daha hafif bir önleme başvurabilecekken daha ağır bir yöntem seçmek ölçülülük ilkesine aykırılık teşkil eder. İdare hukukunda temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması, idarenin takdir yetkisi, kolluk ve disiplin hukuku gibi pek çok alanda ölçülülük ilkesinden faydalanılmaktadır (Gözler, 2000: s. 198).

4 SOSYAL DEVLET'DE ASGARİ ÜCRET

4.1 Sosyal Devletin Doğuşu

Geçmişten günümüze kadar olan süreçte; devlet sürekli değişim içerisinde olmuştur. Farklı tarihsel süreçlere göre şekil alan devlet, sosyal devlet yönünde yaşadığı değişikliği de beraberinde getirmiştir. Özellikle değişimin hangi boyutta ve hangi yönde olduğunu anlayabilmek için, geçmişi dikkate almak önem arz edecektir (Şeylan, 2003: s.28).

İlk çağlarda Eski Yunan ve Roma'da, devletin hem sosyal yapısı hem de bu anlamda sosyal adaleti sağlamaya yönelik politikaları bulunmaktadır. Ancak bu dönemde, bireysel mülkiyet hakkının korunmasına yönelik uygulamalar dikkat çekmektedir (Talas, 1991: s.93). Ortaçağ ise, sosyal devlet vurgusu yapıldığı ilk dönem olarak karşımıza çıkar. Ancak daha sonraları ortaçağın karanlık yapısından ötürü soysal devlet anlayışı etkisini yitirmiştir (Şenel, 1995: s.207).

Avrupa'da Ortaçağ'ın üretim ve yönetim biçiminde önemli bir yere sahip olan feodal yapı içerisindeki, serflik (yarı- kölelik) ve kölelik uygulamaları söz konusudur. Feodal düzende kölelerin insan onuruna yakışmayan şartlarda çalıştırılmaları, kötü yaşam koşullarında yaşamaya mecbur bırakılmaları gibi sebepler bu kitlelerin yeni arayışlar bulma çabalarına neden olmuştur. Köle diye adlandırılan sınıfın kentlere göç etmeleri yeni bir ekonomik alanı beraberinde getirmiştir. Böylece kentlerdeki ekonomik hayat ciddi anlamda canlanmaya başlamıştır (Erdem, 2006: s.37). Avrupa'da yaşanan canlanmayla beraber karşılaşılan ekonomik dönüşüm, para ekonomisinin ortaya çıkmasına ve kentlerde burjuvazi(kentsoylu) sınıfın gelişmesine sebep olmuştur. Ancak temel amacı ekonomik siyasal bütünleşmeyi sağlamak olan burjuvazinin ekonomik gücü ticarete dayanmakla birlikte siyasal bütünleşmenin sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Bu amaç doğrultusunda burjuvazi, mutlak monarşileri destekleyip dağınık halde bulunan bu yapıları tek bir siyasal birlik halinde kurulmasına yardımcı olmuşlardır. Ancak daha sonraları mutlak monarşiler de burjuvazinin çıkarlarına aykırılık teşkil etmeye başlayınca burjuvazilerin mücadelesi mutlak monarşiler karşısında kendini göstermiştir. Bu açıdan burjuvazinin eşitlik ve özgürlük fikirleri geniş halk kitlesinin

desteğini almayı başarmış ve büyük mücadeleler ile 1789 yılında Fransız devrimi gerçekleşmiştir. Fransız devriminden sonra kilisenin etkisindeki dogmatik düşünüşten rasyonel düşünüşe geçilmiştir (Şenel, 2006: s.494).

17. ve 18. yy' den itibaren tüm bu yaşananlar da ticaretin gelişmesine ve sanayi devrimine neden olmuştur. Nitekim Sanayi Devrimi önemli gelişmelerin yaşandığı üretim teknolojilerinde kendini göstermiş, burjuvazinin hâkimiyeti çok ileri noktalara ulaşmıştır.

Tüm bu gelişmelerin yanında, toplumdaki üretim güçleri, yürürlükteki feodal mülkiyet biçimi ile karşı karşıya gelmiştir. Sosyo-ekonomik yapıdaki bu değişiklikler ve bunun yanında pozitif bilimdeki gelişmeler, daha önce kilisenin baskısı altında kalan doğal hukuk öğretisinin laikleşmesine ve doğal hukukun ilahi hukuktan ayrılmasına neden olmuştur (Bulut, 2001: s.321).

Sanayileşme süreciyle birlikte değişen üretim biçimleri, özellikle sosyal ve ekonomik alanda önemli yenilikler; örneğin Almanya'da demiryolu, maden ocakları, fabrika vb. işyerlerinde meydana gelecek kaza ve ölümlere karşı işverenlerin tazminat ödemesine ilişkin yasa çıkarılmış, Avusturya'da ise iş kazaları ve hastalık sigortası ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. İngiltere ve Fransa'da da aynı yönde gelişmeler meydana gelmiştir. Bu devrim niteliğindeki gelişmeler özellikle buhar makinesinin fabrikalarda üretime uygulanması, toplumlar arasında kalmayıp bireylere kadar inen ticaretin artarak sermaye sahiplerini güçlendirmiştir. Ve bu da bireylerin sosyal ve ekonomik alanda önemli değişimler yaşayarak sosyal hukuk devletinin önemli bir devlet politikası haline getirmiştir (Şaylan, 2003: s.159).

1848 Devrimi sonrasında, devletin hiçbir şeye karışmayan tutumu eleştirilmiş, devlete sosyal ekonomik hayata müdahalelerde bulunması görevi yüklenmiştir. Böylece devletin bireylerin refah düzeyini arttırmayı amaçlayan görevlerinde bir artış meydana gelmiştir (Akın, 1980: s.333, Göze, 1995: s.362). Ayrıca bu dönemde işçi sınıfının verdiği mücadeleler, bu kesimin sosyal yöndeki taleplerinin uygulamaya geçilmesine olanak tanıyan siyasi hakların genişlemesi, devletin sosyal yöndeki görevlerini daha ileriye taşımıştır (Akın, 1980: s.333).

18. yüzyılın sonlarına doğru sosyal devlet artık siyasal belgelerde (Amerikan Bildirgeleri, Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi gibi) ve birçok devletin anayasalarında yer almaya başlamıştır[13].

1929 yılında bütün dünyada ortaya çıkan ve birçok devlet ekonomisine derinden sarsan ekonomik kriz ve yaşanan birinci ve ikinci dünya savaşlarının sebep olduğu yıkımlar da sosyal devleti vazgeçilmez devlet politikası haline getirmiştir (Gümüş, 2010: s.10).

4.2 Sosyal Devlet Kavramı

Sosyal devlet, devletin halkına şeref ve haysiyetine yaraşır maddi, medeni ve kültürel ihtiyaçları içeren asgari refah şartları sağlamayı amaçlamış, sosyal görev ve sorumluluklar üstlenmiş çağdaş devlet anlayışını dile getiren bir kavramdır.

Günümüzün sosyal devleti Montesquieu'nun "Kanunların Ruhu" adlı eserinde dile getirdiği jandarma ve gece bekçisi devlet tipi tümüyle birbirinden ayrılmakta, olayları sadece seyretmekle kalmayıp düzenleyici, yeni şekiller verici önemli roller yüklemektedir (Serter, 1994: s.31). Bu bakımdan sosyal devlet, beraberinde getirdiği sorumluluğu yüklenen devlet haline dönüşmüştür.

Sosyal devleti tanımlayacak olursak;

Bireylere, insan onuruna yaraşır asgari yaşam standartlarını sağlamayı taahhüt etmiş, bu amaçla milli gelirin daha adil dağıtılmasını ve böylelikle sosyal adaletin temin edilmesini sağlamayı hedeflemiştir. Bu bağlamda devletin, ekonomik ve sosyal hayata aktif müdahalelerde bulunmasını hedefleyen ve bireylere; kişisel ve siyasal haklar yanında, sosyal ve ekonomik hakların da tanınmasını öngören bir anlayışı ifade etmektedir (Gümüş, 2010: s.148).

Anayasa Mahkemesi'ne göre; sosyal hukuk devleti, güçsüzleri güçlüler karşısında koruyarak gerçek eşitliği, yani sosyal adaleti ve böylece toplumsal

[13]http://www.genbilim.com/content/view/1715/86/ Erişim Tarihi: 25.12.2015

dengeyi sağlamakla yükümlü devlet demektir[14]. Anayasa Mahkemesi diğer bir kararında sosyal hukuk devletini, ferdin huzur ve refahını gerçekleştiren, güvence altına alan, adaletli bir hukuk düzeni oluşturmak ve bunu devam ettirmekle kendini yükümlü sayarak kişi ile toplum arasında denge kuran devlet olarak tanımlamıştır[15].

Sosyal devlete ilişkin yapılan tanımlamadan da anlaşılacağı üzere; sosyal devletin dört temel özelliği bulunmaktadır. Bu çerçevede;

- İnsan onuruna yaraşır hayat standardının sağlanması,

- Sosyal adaletin sağlanması,

- Devletin piyasaya müdahalesi ve adil gelir dağılımının sağlanması,

- Sosyal ve ekonomik hakların sağlanmasıdır (Gümüş, 2010: s.151).

Tüm bu özellikleriyle beraber sosyal devlet düşüncesi temelde sosyal adaleti saplama düşüncesine dayanır (Talas, 1991: s.67). Sosyal adalet, toplumsal gerçekçilik, eşit haklar ve eşit bölünüş temelinde ifadesini bulan bir kuramdır. Toplumun yeniden düzenlenmesinde somut gerçeklerden hareket eder, yükleyici bir değer olarak adaletin negatif anlayışına pozitif talepler ilave eder. Hedefi birey değil, bizatihi toplumun kendisidir. Dolayısıyla, özgürlük idealiyle eşitlik ideali arasında bir denge öngörür. Sosyal sınıflar arasındaki eşitsizliklerin nedenini sorgularken, adil olmayan bir toplum düzeninin dezavantajlı toplum kesimlerinin lehine nasıl dönüştürülebileceğinin yollarını ortaya koymaktadır (Kaya, 2000: s.229). Sosyal adalet, bir toplumun üretiminin, üretime katkıda bulunanlar veya daha genel olarak o toplumun bireyleri arasında dağıtımında uygulayacağı varsayılan bir değer ölçüsüdür. Dağıtım ölçüleri ise; layık olma, ihtiyaç ve eşitliktir (Sözer, 1998: s.4).

Sosyal adaletin sağlanması açısından önem arz eden; adil gelir dağılımı ile sosyal ve ekonomik hakların temin edilmesi, aynı zamanda insan onuruna yaraşır

[14]E.1973/38,K.1975/23,KT.25.02.1975,www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K1975/K1975-023.htm, 01.01.2009; Aynı yönde bkz. E.1988/19, K.1988/33, KT. 26.10.1988, www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K1988/K1988-33.htm, 20.11.2015.

[15] AYM, 23.03.1976 E.1975/167, K.1976/19

hayat standartlarının sağlanması açısından da hayati nitelik taşımaktadırlar (Gümüş, 2010: s.203).

4.3 Sosyal Adalete Erişimde Asgari Ücretin Rolü

Sosyal devletin temel amacı, bireylere insan onuruna yaraşır asgari hayat standartlarını sağlamaktır. Sosyal devlet bu amacı gereği, bireyler arasında gelir eşitsizliklerini azaltmak suretiyle, milli gelirin adil dağılımını sağlamaya çalışmaktadır. Temel itibariyle hukuk devleti sınırları içinde kalınmak suretiyle piyasaya müdahale edilmesini öngören sosyal devleti, başka devlet türlerinden ayıran husus, söz konusu müdahalelerin sosyal amaçlar taşımasıdır. Sosyal devletin ayırt edici niteliği; devletin bireyler arasında adil gelir dağılımını sağlama amacıyla, serbest piyasa şartlarını ortadan kaldırmaksızın sosyal ve ekonomik hayata aktif birtakım müdahalelerde bulunmasıdır (Özbudun, 1995: s.123). İşte asgari ücret bu tür bir müdahale tarzıdır. Bu anlamda asgari ücret uygulamasının doğrudan sağladığı bir takım yararlar mevcuttur.

4.3.1 Gelir Dağılımında Adalet ve Fakirliğin Önlenmesi

Hükümetler, sosyal devlet anlayışının da etkisiyle hem gelir dağılımında adaleti sağlamak hem de sosyal sınıflar arasındaki huzuru temin edebilmek amacıyla birtakım politikalar uygulamaktadırlar. Bu amaçla başta sosyal güvenlik sistemi olmak üzere maliye ve ücret politikaları önemli araçlar olarak kullanılmaktadır (Kutal, 1969: s.34).

Asgari ücret, milli gelirin sabit kaldığı varsayımı altında, ücret geliri elde edenler için piyasada bir ücret tabanı oluşturması açısından gelirlerin yeniden dağılımı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından asgari ücretin bu rolü farklı anlamlar ifade etmektedir. Genel olarak, gelişmekte olan ülke ekonomilerinde, piyasalardaki rekabet koşullarının eksik ve aksak yapısı, işgücünün yeterli düzeyde örgütlenememesine ve emeğin marjinal verimliliğinin çok altında bir ücret düzeyinin oluşmasına yol açmaktadır (Şener, 1996: s.18). Bu noktadan hareketle asgari ücret uygulamalarının gelir dağılımı açısından gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelere oranla daha büyük bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Belirli bir gelişmişlik düzeyine ulaşmış ülkelerde ise;

işçilerin örgütlenme düzeylerinin yüksekliği ve vergi ile birlikte diğer gelir dağılımı politikalarının da etkin bir biçimde işlemesi gelir dağılımında adaletin sağlanmasının en önemli etkeni olmaktadır. Gelişmekte olan ve yüksek oranlı büyüme hızına sahip ülkelerde genel olarak enflasyonist etkinin yoğun olması; milli gelirin sürekli olarak düşük gelirli kesimlerin aleyhine yeniden dağılımına etki etmektedir (Korkmaz, 2003: s.31).

4.3.2 Ücret Farklılıklarının Azaltılması

Asgari ücretin ortaya çıkışı ve uygulanmasının en önemli sebeplerinden biri, emek sömürüsünün önlenmesidir. Bu sebeple, asgari ücret uygulamasının en temel araçlarından birisi, düşük ücretle çalışan işçilerin korunmasıdır (Serter, 1998, s.94). Bu amacın gerçekleştirilmesinde asgari ücret iki noktada etkili olmaktadır.

Asgari ücretin birinci etkisi; düşük ücretli emek için koruma sağlamasıdır. Örgütlenmesini tamamlamış güçlü sendikaların koruması altında grevli toplu pazarlık haklarını elde eden işçilerin istismar edilmesi kolay olmayacaktır. Ancak sendikalar, eskisine nazaran tüm dünyada güç ve üye kayıplarıyla karşı karşıya kalmış durumdadır. Özellikle düşük ücretli istihdam yapılarında, sendikaların etkisi yok denecek kadar azdır. Asgari ücretin yasalarla belirlenmesi, sendikal örgütlenmenin ve toplu pazarlığın kapsamı dışında kalmış işçi kitlelerinin piyasa koşulları ve işverenler karşısında ücret yönünden korunmasına yardımcı olmaktadır. Bu bakımdan, asgari ücret, işçinin verimliliğinden bağımsız olarak sosyal amaçlı bir ücret olarak ele alınmaktadır (Gökdere, 1997: s.8).

İkincisi ise; eşit işe eşit ücret ilkesinin en alt ücret düzeyinde gerçekleştirilmesidir. ILO'nun bu konuda 1951 tarihli ve 100 sayılı sözleşmesinin yanı sıra yine aynı tarihli tavsiye kararıyla da, tüm dünyada eşit işe eşit ücret verilmesi ve eşit ücret tedbirlerinin alınması konusunda önemli bir adım atılmıştır. Bu konuda ILO'nun ve bölgesel düzeyde de AB direktiflerinin düzenlemeleri olmakla birlikte, eşit işe eşit ücret prensibinin uygulanması için bu ilkeler yeterli olmamaktadır.

Ücretlerin asgari düzeyinin yasal yollarla belirlenmesinin bir diğer sebebi, emek piyasalarının karakteristik bir özelliği olan yüksek ücret farklarının

azaltılmasıdır. Hiç şüphesiz ücret düzeyleri arasındaki farklılıkları önlemeye çalışmak, hem imkânsız hem de ücret farklarıyla verimlilik arasındaki doğrusal ilişki nedeniyle gereksizdir. Çeşitli ücret yapıları arasındaki ücret farklılıklarının oluşmasında; işletmenin yapısı, vasıf düzeyi, coğrafi ve sektörel farklılıklar gibi iktisadi olgular etkili olmaktadır. Ancak; diğer yandan ekonomik nedenlere dayanmayan, özellikle örgütlenme düzeyindeki eksikliklerden, sosyal ve kültürel yapı farklılıklarından, piyasaların aksak işlemesinden doğan bazı farkların olduğu gerçeğini de dikkate almak gerekmektedir. Bu yüzden, ekonomik nedenleri temel almayan ücret farklarının azaltılmasında, asgari ücret uygulamalarının önemli etkisi olmaktadır (Korkmaz, 2003: s.35).

4.3.3 Olağanüstü Dönemlerin En Az Zararla Atlatılması

Serbest piyasa ekonomilerinde krizler sadece işçiyi değil, işveren ve devleti de etkilemektedir. Ancak, nicelik ve nitelik itibariyle krizlerden en çok etkilenen işçiler olmaktadır. Kriz dönemlerinde işverenlerin genel eğilimi, krizin muhtemel sonuçlarını abartmak suretiyle işçilerin bir kısmını işsiz bırakmak veya reel ücret artışlarını engellemek veya ücretlerin azaltılması seçenekleriyle baş başa bırakmaktır. Bu sebeple, devlet asgari ücret düzenlemeleri ile özellikle sendikalaşma oranının arttırılamadığı ve güçlü sendikacılığın gelişmediği ülkelerde ve sektörlerde ücretleri ani düşmelere karşı korumayı amaç edinmektedir (Kutal, 1969: s.33).

Dar manada ücretin korunması, geniş manada ise piyasalara müdahale olan asgari ücret düzenlemeleri, kriz dönemlerinde işverenlerin esnek politikalar üretmelerine mani olarak algılanmaktadır. İşi kaybedip ücretten tamamen mahrum kalmaktansa, ücretlerin düşürülmesi daha iyi bir çözüm yolu olarak önerilmektedir. Teorik olarak bu görüşlerin haklılık payı epey çok olsa bile, asgari ücretin yasal bir alt sınırının olmaması halinde kriz dönemlerinde piyasa dengesinin kontrolü tamamen işverenlerin hâkimiyetinde olacaktır ki, bu durumun işçiler aleyhine olumsuz sonuçlar doğurması kaçınılmazdır. Kriz dönemlerinde işçilerin ücretlerinin asgari yaşam seviyesinin altına düşürülmesi yerine, işbirliği ve uzlaşma sağlanması ve ücretlilerden fedakârlık istenirken, işverenlerin israf uygulamalarına ve verimsiz yönetim anlayışına da bir çözüm bulunması arzu edilmektedir. Bunun yanı sıra

devletin de, krizin atlatılması yönünde çeşitli tedbirlere başvurmak suretiyle bu sürece müdahale etmesi gerekmektedir (Korkmaz, 2003: s.34).

4.3.4 Eşitlikçi Rekabet Ortamının Sağlanması

Asgari ücret uygulamasının bir başka amacı da, emek piyasasının çeşitli düzeylerinde ortaya çıkan haksız rekabetin önlenmesidir. Emek piyasasındaki bu haksızlıklar, işçiler ve işverenler açısından farklılıklar göstermektedir. Hızlı nüfus artışına sahip, genç ve niteliksiz işgücünün bol ve işsizliğin yoğun olduğu ülkelerde işçi örgütlenmelerinin zayıf olmasına karşılık, sendikaların iyi örgütlendiği ve ücret düzeylerinin daha yüksek olduğu sektör ve işkollarında çalışan işçilerin ücretleri arasındaki farklılıktan dolayı haksız bir rekabet ortaya çıkmaktadır (Gökdere, 1997: s.35). Bu bağlamda asgari ücret uygulaması, verimlilik ve vasıf farklarına dayanmayan ücret farklılıklarının azaltılmasını sağlayarak, işçiler arasındaki haksız rekabeti önleyici bir etkide bulunmaktadır. Başka bir anlatımla, ekonomideki benzer işler için benzer yetenek ve vasıflara ödenen ücretler arasındaki farklılığın asgari ücret düzeyinde azaltılması, bu işçi kesimleri arasındaki haksız rekabetin azaltılmasına önemli katkılar sağlamaktadır. (Korkmaz, 2003: s.35).

Asgari ücretin haksız rekabeti önleme hususu, daha ziyade işveren kesimi açısından tartışılmaktadır. İşçiler açısından ortaya çıkan haksız rekabet olgusu, çok daha belirgin bir şekilde işverenlerin birim maliyetleri üzerinde etkisini göstermektedir. Bu olgu, ulusal ekonomilerdeki bölgesel ve sektörel açılardan olduğu kadar, uluslararası ticaret açısından da önemlidir. Çalışma hayatında uluslararası standartların bulunmaması halinde, sermaye ve yatırımlar, ücretin ve sosyal hakların gelişmiş düzeyde olduğu ülkelerden, bu tür hakların daha zayıf olduğu ülkelere doğru kayma eğiliminde olacaktır (Ekin, 1995: s.135).

5 BİR SOSYAL VE EKONOMİK HAK OLARAK ASGARİ ÜCRET

Sanayi devrimi ile birlikte "yoğunlaşan sosyal mücadeleler" sosyal düşüncenin gelişmesini de beraberinde getirmiştir. Nitekim Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıkan ve insanı devlet gücünün dış baskılarına karşı korunmasını amaçlayan hukuk

devleti anlayışı, sanayinin hızla gelişmesi sonucu sosyal risklere karşı çözüm üretemez hale gelmiştir. Böylece insan onurunu korumayı amaçlayan sosyal devlet-sosyal hukuk devleti anlayışı doğmuştur. Bu da sanayileşme ile birlikte tüm dünyada hızla yayılarak sosyal ve ekonomik hak kavramının çeşitli yönlerden tartışılmasına neden olmuştur. Nasıl ki hukuk devletinin yazılı belgelere geçmesinde 1789 yılında ilan edilen Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi öncü olmuş ise, sosyal devlet anlayışının da anayasal düzeyde kendini göstermesinde ilk siyasal belge 1848 tarihli Fransız Anayasası olmuştur. 1848'de başlayan işçi hareketlerinin isçi-işveren uzlaşması ile sona ermesinin ardından hazırlanan Anayasa, getirdiği düzenleme ile 19. yüzyılda ilk defa klasik hakların yanı sıra sosyal ve ekonomik haklara da yer vermiştir (Bulut, 2001: s.234).

Sosyal devlet kavramı temel haklar hiyerarşisi içinde diğer haklara nazaran birinci derecede bir önceliğe sahip bulunmaktadır. (Serter, 1998: s.33). Çalışma hakkı, sendika kurma, sendikalara serbestçe girebilme, sendikalardan serbestçe çıkabilme hakkı, adil ücret hakkı, ücretli tatil hakkı, dinlenme hakkı, yaşına, gücüne ve cinsiyetine uygun işlerde çalıştırılmayı isteme hakkı, sosyal güvenlik hakkı, eşit işe eşit ücret hakkı, kamu giderlerine mali gücü oranında katılma hakkı, sağlık hakkı, konut hakkı gibi en temel haklar sosyal ve ekonomik hak kapsamındadır. Ayrıca bu haklar anayasada düzenlenmekte, sosyal devletin amaçlarına ulaşması için bir araç niteliğindedir.

Ücret iktisadi bir kavram olmakla birlikte anayasal bir haktır. Devletin sorumluluğunda olan ücret, anayasanın 55.maddesine göre; "*Ücret emeğin karşılığıdır. Devlet çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alır*." Bu düzenleme Yargıtay'ın yerleşik kararlarında da benimsenmiştir. Ayrıca asgari ücret kamu düzeninden olduğu için aksine yapılan sözleşmeler batıldır.

6 ASGARİ ÜCRETE İLİŞKİN ANAYASAL VERGİLENDİRME İLKELERİ

Günümüz devletlerinin vergi sistemlerindeki vergilendirme ilkeleri o devletlerin ekonomik, sosyal, politik yapısının nitelik ve özelliklerin içeriğini belirlemektedir. Zaten iktisadi, sosyal ve ahlaki yönden eksik olan vergi sisteminin şekil ve teknik açıdan yeniden düzenlemek ve daha etkin bir vergi sistemini oluşturma ihtiyacı vergilendirme ilkelerini ortaya çıkarmıştır (Fritz, 1995: s.19).

Vergileme ilkeleri ile ulaşılmak istenen esaslar ve vergilemede uyulacak kurallar, vergilemenin tanımını zorunlu hale getirmektedir (Türk, 1997: s.119). Buna göre doktrinde bazı yazarlara göre vergilemenin tanımları şu şekildedir:

- Vergilere yönelik kanunların yürürlüğe konulmaları ve uygulanmaları sırasında uyulması gereken kurallardır (Tüzün Çelik, 2001: s.5).

- Vergileme ilkeleri, tek bir vergi sisteminde veya ayrı ayrı vergilerde istenilen ekonomik, sosyal ve mali fonksiyonların yerine getirilebilmesi için tekniğine ve uygulamasına dikkat edilerek bir bütün oluşturulması için ortaya çıkan temel unsur ve kurallardır (Devrim, 1996: s. 181, Nadaroğlu, 1998: s.229, Orhaner, 2007: s.1).

- Vergileme ilkeleri, vergilerin hem kapsamını hem de yapısının belirlenmesi için uyulması gereken kurallardır(Turhan, 1998: s.190).

Vergileme ilkeleri, verginin birçok açıdan değerlendirilmesine olanak tanıyan ve anayasal bir zeminde ele alınan kurallardır. Ancak bu kurallar vergileme için amaç değil, bir araç niteliğindedir(Turhan, 1998: s.291, Edizdoğan ve Çelikkaya, 2010: s.221).

Vergileme ilkeleri, zaman içerisinde ülkenin konjonktürel yapısına göre değişim gösterebilmektedir. Bu ilkeler sosyal bir olay kabul edilmeyip, sosyal bazı görüş ve inançların ifadesidir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2010: s.229, Aksoy, 1998: s.221). Bu yüzden vergilendirme ilkeleri normatif bir yapıya sahiptir (Aksoy, 1998: s.222, Turhan, 1998: s.190).

Vergi sistemlerinde yer alan kanunların vergi ilkeleriyle uyumlu olması, toplumların vergi sistemini benimsemelerini kolaylaştır ve vergilendirmeye karşı oluşabilecek tepkileri en aza indirgemesi beklenir. Böylece vergiyle anılan cebir unsuru en aza iner ve toplumda vergi ahlakı oluşur (Özer, 1997: s.58, Erdem vd. 2006: s.95). Dolayısıyla vergi sistemlerinin etkin ve sorunsuz işleyişi ülkenin ekonomik gelişimini ve kalkınmasını büyük ölçüde etkiler.

Anayasanın siyasi haklar ve ödevler bölümünün vergi ödevi başlıklı 73. maddesinde, "*Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır. Vergi, resim, harç ve benzeri mal yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır. Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar için değişiklik yapmak yetkisi Bakanlar Kuruluna verilebilir*." hükmüne yer verilmiştir. Bu hüküm, sosyal hukuk devleti ilkesine dayanarak, vergi ödevine egemen temel anayasal kurallarından oluşmaktadır (Kaneti, 1898: s.28). Bu halde 73. maddeyi okurken, hem sosyal hukuk devleti ilkesi hem de eşitlik ilkesi ekseninde değerlendirme yapılması gerektiği unutulmamalıdır.

6.1.1 Vergilerin Yasallığı İlkesi

Vergilendirme ilkelerinin normatif düzeyi olan anayasalardaki düzenlemesi, anayasanın sözü ve özü olan değerler çerçevesinde hayata geçirilmesi dayanağını oluşturmaktadır (Saban, 2014: s.61).

Günümüzde vergi alanın tarihsel süreç içerisindeki gelişimine baktığımızda, Roma'da toprak sahiplerinin devleti kurdukları ve kendilerini vergilendirme alanı dışında bıraktıkları görülürken (Somer, 2003: s.62), şuan ki süreçte mülk sahiplerinin iktidar ilişkileri ve bazı rant gelirlerinin vergi dışında bırakılması gerçeği, Türkiye'de Roma hukukundan beri çok şeyin özü itibariyle değişmediğini göstermektedir. Öte taraftan vergi afları vergiden vazgeçiş, siyasetin temsil yetkisini tüketirken, gelişmiş demokrasilerin temel yaklaşımı olan "temsilsiz vergi olmaz" ilkesinin bir örneği olarak yasalarda yer almaktadır (Saban, 2014: s.62).

Yasallık (kanunilik) ilkesi ilk defa suç ve ceza alanında ortaya çıkmış ve zamanla da tüm kamu hukuku alanına yayılmıştır (Dönmezer ve Erman, 1994: s.22). Suç ve cezalar dışında yasallık ilkesi vergi alanında düzenlenmiştir. Çünkü nasıl ki ceza kişinin özgürlüğü ve canı ile doğrudan bağlantılıysa vergi de malı, emeği ve geçimini ilgilendirmektedir (Baykara, 2015: s.1).

Vergilerin yasallığı ilkesi, kanun koyucunun sahip vergilendirme yetkisini kullanması demektir. Bu yüzden vergilendirmenin söz konusu olabilmesi için kanuna dayalı olması gerekmektedir (Karakoç, Vergi Yargılaması, 1995: s.70). Birçok demokratik ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de mali yükümlerin konulması yasama organı tarafından yerine getirilmektedir(AY. md. 73). Bu düzenleme ile vergilemede meydana gelebilecek keyfi uygulamaların önüne geçilecektir. Böylece vergilemenin keyfi uygulamaların önlenmesiyle kişinin en temel hak ve özgürlükleri güvence altına alınacaktır. Ayrıca vergilendirme yetkisinin yasama organı eliyle yapılması, demokrasinin ve hukuk devletinin bir gereği olup "halkın kendi iradesi ile kendini vergilendirmesi" anlamına gelmektedir (Kaneti, 1989: s.36).

Anayasa mahkemesi kararlarında da kişilere ya da kurumlara mali yükümlülükler yükletilemeyeceği, bu yetkinin sadece anayasada belirtilen sınırlar çerçevesinde uygulanacağı ve keyfi vergilendirilmelerin engelleneceği vurgulanmıştır[16]. Dolayısıyla siyasal iktidarlar, çıkaracağı vergi yasalarında Anayasal normlara dikkat etmeleri gerekecektir.

[16] "... verginin tarh, tahakkuk ve tahsil aşamalarını belirleyen yasal düzenlemeler hukuksal güveni sağlar. Oluşan güven, hukuk devletinin de doğal sonucudur. Devletin vergilendirme yetkisi, vergide yasallık, eşitlik, mali güç ve genellik gibi kimi anayasal ilkelerle sınırlandırılmıştır..." Anayasa Mahkemesi Kararı Esas:1992/29 Karar 1993/23 T. 24.6.1993 (www.anayasa.gov.tr., e.t. 15.11.2015)

"… devletin vergilendirme yetkisinin sınırı, aynı zamanda kişilerin hak ve özgürlüklerinin de sınırını oluşturduğundan, bu yetkinin keyfiliğe kaçacak biçimde kullanılmasının önlenmesi, hukuk devleti olmanın gerekleri arasında öncelikli bir yere sahip bulunmaktadır. Vergilendirme alanında olası keyfi uygulamalara karşı düşünülen ilk önlem, kuşkusuz yasallık ilkesidir. Ancak vergilerin yasayla getirilmesi, yalnız başına vergilendirme yetkisinin keyfi kullanılarak adaletsiz sonuçlar doğurmasını engelleyemeyeceğinden, yasallık ilkesi yanında verginin genel ve eşit olması, idare ve kişiler yönünden duraksamaya yol açmayacak belirlilik içermesi, geçmişe yürümemesi, öngörülebilir olması ve hukuk güvenliği ilkesine de uygunluğunun sağlanması gerekir…" Anayasa Mahkemesi E.2003/73 K. 2005/23 T. 24.6.1993 (www.anayasa.gov.tr., e.t. 15.11.2015)

Verginin yasallığı ilkesi uzun uğraşlar sonucu demokratik bir zeminde gelişerek bugün ki yerini almıştır. Vergi koyma sadece parlamentoya verilmiş bir yetki olup, başka bir kurum veya organa devredilmez. Vergisel konular, yazılı hukuk kuralları çerçevesinde değerlendirilirken verginin yasallığı ilkesi göz önünde bulundurulur. Eğer bu ilke dikkate alınmayıp vergilendirilmeler uygulama alanı bulursa, kişisel verilerin hukuk alanında hiçbir ehemmiyeti kalmaz.

Yasallık ilkesi Anayasa'nın 73. maddesinde düzenlenmiş olmakla birlikte hukuk devleti kavramına göndermede bulunmuştur. Her ne kadar hukuk devleti kavramı yasallık ilkesiyle yakından ilişkili olsa da düzenlemelerin mali hayata uygulamasında tek unsur değildir. Yani yasallık ilkesi mali hukuk alanında etkin bir şekilde uygulanabilmesi için, yasama ve yürütme organlarının eylem ve işlemlerinde yargı denetimine tabi olması gerekir. Ayrıca yasama ve yürütmenin ile idarenin mali sorumluluğu arasındaki yetki devrinin esasları ve sınırları ayrıntılı olarak belirlenmelidir.

Anayasa'nın 73.maddesinin 3.fıkrasında düzenlenen, "vergi, resim ve benzeri yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır" hükmü yasallık ilkesiyle sağlanmaya çalışılmıştır (Çağan, 1982: s. 100). Kural olarak yasalarla belirlenmiş olan konu ve kişilerden vergi, resim ve harç alınması gerekmektedir. Ayrıca vergide söz konusu olan yükümlü, matrah, oran, tarh, tahakkuk, tahsil, yaptırımlar ve zamanaşımı gibi konular anayasal çerçevede değerlendirilmektedir. Ancak yasa koyucu bazı durumlarda vergi kapsamında olan bir konuyu, kişiyi vergi dışında tutabilir veya tamamen vergi dışında bırakabilir. İşte bu durumun gerçekleşmesi için vergi dışı bırakılacak kişi veya konunun yasalarla belirlenmiş olması gerekmektedir. Vergi, resim ve harçlara yönelik yapılan sosyal ve ekonomik amaçlı yapılan bir takım muaflık, istisna ve indirimler yasa koyucunun takdirine bırakılmıştır.

"…"Suç ve cezalardaki yasallık ilkesi gibi, vergide yasallık ilkesinin de önemi nedeniyle yürütme organına ancak, konulan bir verginin muaflık, istisna ve indirimlerinde kanunda belirlenen aşağı ve yukarı sınırlar içinde değişiklik yapma yetkisi tanınmıştır. "Yasallık ilkesi" hukuk devletinin olmazsa olmaz koşuludur. …Vergi mükelleflerinin ne kadar vergi ödeyeceğini önceden bilmesi bunların sosyal, ekonomik ve hukuksal davranışlarına yön veren ve geleceğe ilişkin karar almalarını mümkün kılan "hukuk güvenliğinin" tartışmasız önkoşuludur. Muhtemel risklerin karşılanması, yapılan işin geleceğine ilişkin kararlar bu güvenliğin teminatı altında sağlıklı bir sonuca ulaşır." : Anayasa Mahkemesi, E. 1999/51 K. 2001/63 T. 28.03.2001 (www.anayasa.gov.tr., e.t. 15.11.2015)

Verginin yasallık ilkesi, vergilere ilişkin maddi ve şekli anlamdaki düzenlemelerin kanunla yapılmasını gerektirmektedir. Buna göre şekli anlamda kanun, anayasalarca belirlenen ve yasama organı tarafından kabul edilerek yayımlanan usule ilişkin hukuki düzenlemelerdir. Maddi anlamda kanun ise, genel bir yapı arz edip; maddi ve soyut hukuk kurallarından oluşan düzenleyici işlemlerdir. Vergilendirmenin usule ilişkin düzenlemeleri yürütme organının görev alanına girmektedir. Vergilendirmenin temel unsurları ise yasama organı tarafından yerine getirilmektedir. Ancak yürütme organlarının zaman zaman vergilendirmenin temel unsurlar üzerinde yeni kurallar koyarak düzenleme yoluna gitmesi, modern demokratik ilerleme sürecinde yasama-yürütme dengesini değiştirerek, kurumlar dengesi yürütme organı lehine bozulmuştur (Öz, Vergilemede Kanunilik İlkesi, ty:15).

6.1.1.1 Birey Açısından Kanunilik İlkesi

Birey yönünden verginin yasallığı ilkesi, temsilsiz vergi olmaz ilkesi doğrultusunda yasa ile belirlenecektir. Bu ilke ile vergi yükümlülerinin yasama organında temsil edildikleri farz edilmektedir. Halk tarafından seçilmişlerin oluşturduğu mecliste, açık görüşme ve tartışma yöntemleriyle hazırlandığı, özgürlüklerin birçok yönden ele alınarak düzenlendiği ve sınırlanmasının doğrudan doğruya kamuoyunun denetimi altında olması gerektiği anlayışı söz konusudur.

Temsilsiz vergi olmaz ilkesinin temeli demokratik anlayışa dayalıdır. Bu ilke, vatandaşlar tarafından belirlenen seçilmişlerin çıkaracağı yasayla vergilendirmenin yapılacağını da göstermektedir. Bunun yanında devletin vergilendirme yetkisini kullandığı alanı temsil etmektedir. Bu ilke diğer demokrasi ilkelerinin ve hukuk devleti anlayışının gelişmesinde büyük öneme sahiptir (Öncel vd. 2008: s.3).

Verginin yasallık ilkesiyle yakın ilişkisi bulunan verginin belirlilik ilkesi, daha çok maddesel bir özellik göstermekle birlikte, vergilemenin esaslarının kanunda kesin ve net bir şekilde belirtilmiş olmasını ifade etmektedir. Vergi sistemlerindeki temel yapı, verginin yasallığı ilkesine dayanmaktadır. Fakat vergi oranları, salınma şekilleri, vergilerin alınma zamanlarının yükümlülükleri kapsamında ele alınması verginin belirgin olmasıyla açıklanmaktadır. Buna göre, alınan vergilerin ödeme

zamanı, ödeme şekli, vergi oranı açık, net ve kesin olmalıdır. Aksi takdirde anayasal vergilendirilme ilkelerinden biri olan yasallık ilkesiyle bağdaşmayacaktır. Uygulamada ise gereksiz vergi mükelleflerinin ve kurumlarının ödevlerini yerine getirirken mali anlaşmazlıklara, vergi kaçakçılığına yol açacaktır.

6.1.1.2 Devlet Açısından Kanunilik İlkesi

Verginin yasallığı ilkesine göre, devletin vergilendirme yetkisini, yasaların çizmiş olduğu sınırlar çerçevesinde yerine getirilmesidir. Bu sınırların amacı bireyi devlete karşı korumaktır. Burada çift yönlü bir mekanizma işletilmektedir. Şöyle ki; vergi mükellefleri için belirlenen bu sınır yasalarca garanti altına alınmasını; vergi alacaklısı olan devletin de yasal düzenlemeler kapsamında bu yetkisinin kullanma imkânını ifade etmektedir. Fakat anayasanın devlete verdiği yetkiler ile sosyal devlet ilkesinin bir gereği olan kamu giderlerini karşılamak amacıyla vergi alınması, devletin bu yetkiyi aşan bir ödevden ziyade zorunlu bir görev olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü verginin alınma zorunluluğu yasaya dayanıyorsa, bu vergi toplama görevi mutlaka yerine getirilmelidir (Kumrulu, 1981: s.151).

6183 sayılı AATUHK'nın 54. maddesinde ve 1982 Anayasası'nın 10, 123 ve 125. maddelerindeki düzenlemelere göre devlet eliyle vergilerin cebren toplanması gerekmektedir. Bu düzenlemelere göre, vatandaşların eşitlik ilkesinin bir gereği olarak (Anayasa m.10), yasalarca belirlenen sorumlu kişi ve onların bulunduğu yerlere vergilerini ödemekle mükelleftirler. İdarenin vatandaşlardan cebren tahsil ettiği bu işlemlere karşı yargı yolu açıktır (AY. m.125) .

Vergilendirme yetkisi, anayasal sınırlar çerçevesinde yasama organı eliyle kullanılmakta ve bu da verginin yasallık ilkesinin kapsamını oluşturmaktadır. Verginin yasallığı ilkesine ilişkin açık bir düzenleme ilk olarak 1924 anayasasında yer almış, ancak bu düzenleme dar anlamda kabul edilmiştir. Geniş anlamda vergilendirmenin yasallığı ilkesi ise 1961 ve 1982 Anayasası'nda düzenlenmiştir.

1982 Anayasası'nın 73. maddesinin 3. fıkrasına göre, vergilerin yasallığı ilkesi, vergilerle birlikte resim, harç ve benzeri yükümlülüklerini birlikte düzenlemiş olmasına karşın, bu kavramlar vergiden ayrı değerlendirilmektedir.

Verginin yasallığı ilkesinin kapsamına göre mali yükümlüklerin yasalarla konulmasının yanında bu yasaların değiştirilmesi ve kaldırılması da yine bu ilke kapsamında olmaktadır (Güneş, 1998: 22).

Vergi kapsamında düzenlenen yasalarda değişiklik söz konusu olabilir. Bu değişiklik yeni vergilendirmeler şeklinde olabileceği gibi, mevcut vergi düzenlemelerinin yapılarındaki değişikliği içerebilir. Vergi kanunlarındaki değişikliklerle vergi dışı kalmalar, indirimler, kesintiler, ödenecek miktarlarda azalmalar ve yahut artırımlar yapılabilecektir.

Vergilendirmeler nasıl ki kanunla değiştiriliyorsa vergilerin kaldırılması da yine aynı şekilde kanunla gerçekleşecektir. Anayasa madde 73/3' göre kanunda olmayan bir ilke veya esasa dayanarak verginin kaldırılması imkânsızdır.

Yürürlükte olan vergi hükümlerinin kaldırılması iki şekilde olacaktır. Buna göre, yürürlükte olan bir yasanın, başka bir yasayla kaldırılacağı açıkça belirtmesi açık kaldırmayı; önceki ve sonraki yasa hükümleri arasında oluşan çelişmeden dolayı sonraki hükmün kaldırılması ise örtük kaldırmayı ifade etmektedir (Teziç, 2006: s.156).

Vergilerin yasayla konulması ve değiştirilmesi vergi yükümlüsünün güvenliğine açısından söz konusu olmakta iken; vergilerin kaldırılması ise sosyal devlet ilkesinin gereği olarak devletin yükümlüğe karşı yerine getirmesi zorunlu olan ödevlere yöneliktir.

Ayrıca yönetimin takdirine bırakılacak olan vergi almama imkânı vergi kanunları arasındaki uyumu bozabileceği gibi anayasal vergilendirmelerinden olan verginin mali güç ile orantılı olması ölçülülük, eşitlik ve adalet ilkelerine zarar verecektir. Ayrıca bu durum vergi toplanması zorunluluğunun dayandığı yasallık ilkesine aykırılık teşkil edecektir (Güneş, 1998: s.29).

Anayasa madde 73/4' e göre; "Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve indirilmeleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Bakanlar Kurulu'na verilebilir" şeklinde düzenlenen istisna bir yetki devridir.

Bakanlar kuruluna verilmiş olan bu yetki devrinin sınırları anayasa tarafından açık bir şekilde çizildiği için temsilsiz vergi ilkesine aykırılık oluşturmaz.

6.1.2 Vergilerin Genelliği İlkesi

Vergilendirmenin genelliği ilkesi, vergi olayına muhatap olan tüm gerçek ve tüzel kişilerden sosyal statü farklarına bakılmaksızın, vergi alınmasını amaçlayan bir ilkedir (Orhaner, 2007: s.165; Tüzün Çelik, 2001: s.15; Pehlivan, 2005: 162, İlkmen 1970: s.134; Akdoğan, 2005: s.9).Başka bir deyişle, genellik ilkesi, bir toplumda yaşayan ve vergi yükümlüsü olma bakımından müspet şartları taşıyan tüm bireylerin yükümlü olarak vergi ödeme zorunluluğunun olmasıdır. Genellik ilkesine uyan bir vergi sisteminden bahsedebilmek için, sınıf, din, dil, ırk vb. ayrımlar olmadan herkesin vergi mükellefi olarak kabul edildiği bir vergilendirme sisteminin oluşturulması gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesi'ne göre; "Genellik ilkesi, sosyal sınıf farkı gözetilmeksizin herkesin elde ettiği gelir, servet ya da harcamalar üzerinden vergi ödenmesini amaçlayan…"(AYM 23.06.2004, E.2004/14 K.2004/84) bir ilkedir.

Günümüzde devlet, elde ettiği kamu gelirleriyle topluma yönelik hizmetler yapmakta ve bu yönde yarar sağlamaktadır. Bu yüzden ister ülke vatandaşı olsun ister yabancı olsun herkesin ödeme gücüne göre kamu harcamalarının kaynaklarına iştiraki gerekmektedir (Gökbunar, ty.:s.9) Başka bir ifadeyle, bir ülke sınırları içinde yaşayan herkesin, kamu ihtiyaçlarının karşılanmasında bir araç olan vergiye katılmaları gerekir. Çünkü devletin yerine getirdiği kamu hizmetlerinin birçoğu bölünemez olup, yararları toplumun tümüne yöneliktir. (Aksoy, 1998: s. 227).

Vergilendirme de genellik ilkesi, yalnızca sosyal adaletin sağlanması açısından değil ayrıca piyasa rekabeti açısından da önem arz etmektedir. Çünkü genellik ilkesine aykırı davranarak toplumun bir kesimini vergi yükümlülüğü dışında bırakmak bu gruplara devlet eliyle ayrıcalık anlamına gelecek; diğer kişi ve ya tüzel kişilere rekabet üstünlüğü sağlanmış olacaktır. (Herekman, 1987: s.33) Vergilerde ortaya konan istisnaların ve bağışıklıkların, vergilerden yapılacak indirimlerin o verginin amacına ve anayasal ilkelere uygun olması, objektif gerekçelere dayandırılması zorunludur. Aksi takdirde ise vergi kanunları sübjektif ve somut hale

gelip kanun niteliği taşımaktan uzaklaşırlar ve belli bir kesime hitap eder hale gelir (Güneş, 1998: s.99)

Bir devlette vergilendirme sisteminin adaletli olduğunun en temel göstergesi, o devletin vergilendirilmelerinin genel nitelikte oluşudur. Teşkil ettiği önemin getirilerinden dolayı birçok Anayasa'da olduğu gibi 1982 Anayasası'nda da vergilendirme düzenlenmiştir. Anayasa'nın 73. maddesine göre "Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür." Bu ilke ile herkes mali gücü oranında vergi ödeyerek kamu giderlerine ortak olacaktır (Aksoy, 1998: s.227, Turhan, 1998: s.206, Orhaner, 2007: s.165).

Her ne kadar Anayasa'ya göre herkesin vergi ödemekle yükümlü ifade edilmiş olsa da bunun tam olarak sağlanması çok zordur. Çünkü herhangi bir geliri olmayan kişilerden vergi alınması imkânsızdır. Bunun yanında bazı yardım amaçlı dernekler, siyasi partiler, kamu yararına çalışan kuruluşlar vergilendirmeye muhatap olmazlar.

6.1.3 Eşitlik İlkesi

Anayasa'nın 10. maddesinde eşitlik ilkesi "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayrım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir." şeklinde düzenlenmiştir. Vergi yükümlülüğünün düzenlendiği Anayasa'nın 73'üncü maddesinde eşitlik ilkesine doğrudan yer verilmemiştir. Genel vergi yükünün, toplumu oluşturan kişiler arasında mükelleflerin şahsi, ailevi ve ekonomik durumlarına göre eşit bir şekilde dağıtılmasını gerekli kılmaktadır. Yani vergide eşitlik ilkesi, ilk anlamda bireylerin, genel vergi yüküne kendi mali güçleri oranında katılmalarını gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi de eşitlik ilkesini mükelleflerin mali güçleri oranında vergi ödemeleri gerekliliği şeklinde kabul etmiştir (Aliefendioğlu, 2003: s.232). Vergilendirme de mali gücü belirleyecek olan en önemli ölçüt kişilerin geliridir. Ancak kişilerin geliri üzerinde en az geçim indirimi, istisna ve muafiyetler nedeniyle gelirin tamamı vergilendirilmez (Nadaroğlu, 1998: s.311; Şener, 1996: s.220). Eşitlik ilkesine göre, vergi kanunları ile düzenlenen hallerde aynı durum içerisinde bulunan mükelleflerin tamamına aynı kanuni esaslar uygulanmalıdır (Erginay, 1997: s.47)

Kanun koyucu, vergi yükümlülerine, vergi konuları bakımından ortaya çıkan fiili eşitsizliklere göre ayrıma gidebilir ve bu kapsamda farklı düzenlemeler kanunlaştırabilir (Eginay, 1990: s.47). Yine kanun koyucu toplumsal hayatın içinde yer alan bazı ekonomik, kültürel, sosyal ve sağlık politikaları ile vergi sistematiğine uygun olarak kolaylaştırıcı nedenlerle eşitlik ilkesine istisnalar getirebilir. Bu istisnalar, anayasanın diğer kurallarıyla ilişkili ise eşitlik ilkesinden sapma olarak kabul edilmez (Öncel vd, 2002: s.41). Buna örnek olarak Anayasa'nın 166'ncı maddesinde ekonomik kalkınmayı amaçlayan yatırımların ve ihracatın teşviki için farklı düzenlemelerin yapılabileceğinin düzenlenmesi, 45'inci madde de ifade edilen tarımın ve çiftçinin korunması amacıyla getirilen düzenlemeler eşitlik ilkesine aykırılık teşkil etmez. Çünkü bu konular hakkında farklı düzenlemeler yapılması Anayasa'ya dayanmaktadır.

Vergi adaletinin sağlanması için vergilerin genel olmasının yanında, eşit durumda olanlara eşit, eşit durumda olmayanlara bu eşitsizlikleri derecesinde farklı davranılmasını gerekmektedir (Çağan, 1982: s.147). Bunun yanında kamu yararı ve hukuk politikası gereğince eşitlik ilkesine aykırı sayılmayan, vergi hukukunda kabul edilmiş olan tahakkuk ve tahsil zamanaşımı, vergi borçlarını zamanında ve düzenli ödeyen mükellefler açısından farklı durumlar meydana gelebilir. (Öncel vd. 2002: s.40). Anayasa Mahkemesi "*...birtakım yurttaşların başka kurallara bağlı tutulmaları haklı bir nedene dayanmakta ise böyle bir durumda kanun önünde eşitlik ilkesine ters düşüldüğünden söz edilemez. İnsanlar arasında yaradılış ve çalışma gücü veya sağlık bakımından veya nitelikçe buna eşit nedenler dolayısıyla pek çok ayırım bulunduğu açık bir gerçektir. Bundan dolayıdır ki, eşitliği bozan bir kuralın varlığı, ancak o kuralın kamu yararına veya başka haklı bir nedene dayanmamış olması hallerinde ileri sürülebilecektir*."(AYM 23.06.2004, E.2004/14 K.2004/84)şeklinde verdiği kararında bu tür uygulamaların anayasaya aykırılık teşkil etmeyeceği ifade edilmiştir.

Anayasada belirtilen mali güce oranla vergi verilmesi ve herkesin vergi ödemesi prensibi birlikte değerlendirildiğinde vergilemede adalet ve eşitlik ilkesine uygun bir uygulama ortaya çıkacaktır. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı bu ilkelere bağlı kalarak sağlanmış olur (Aliefendioğlu, 2003: s.233).

6.1.4 Kamu Giderlerinin Karşılığı Olması

Kamu hizmetlerinin yerine getirilebilmesi için gerekli olan giderler, kamu giderleridir. Yani kamu ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılan harcamalara kamu gideri denilmektedir. Ancak kamu giderinin ne olduğu tam olarak ifade edilememektedir. Nelerin kamu hizmeti sayılıp nelerin sayılmayacağı da zamana, yere, sosyal ihtiyaçlara ve siyasal ideolojiye göre değişiklik göstermektedir (Özbudun, 1992: s.6).

Verginin kamu giderlerinin karşılığı olması ilkesi, vergi kanunlarının temel amacını ve mali amacını ortaya koymaktadır. Kanunların yapılmasının temel amacı toplumsal düzeni sağlamak, vergi hukuku alanında da kamu yararını gerçekleştirmek ve kamu hizmetlerinin devamını sağlamaktır. Bu amaç ile verginin kamu giderlerinin karşılığı olması ilkesine dayanarak vergiler toplanmaktadır. Vergiler, bu yönüyle ele alındığında verginin mali amaçlarından kamu giderlerinin karşılanması için toplandığını söyleyebiliriz (Yılmaz Gülay, 2009: s.109;Edizdoğan, 2008: s.158, Erdem vd. 2006: s.80). Bu açıdan değerlendirilen vergiler, ceza, kamulaştırma, müsadere gibi bireylerden cebren alınan gelirlerden ayrılmaktadır. Cebren alınan gelirler daha çok bireyleri cezalandırmak, bireyi doğru yola yönlendirmek için toplanmaktadır. (Edizdoğan, 2008: s.158; Sayar, 1975: s.84).

Verginin kamu giderlerinin karşılığı olması ilkesi kamu giderlerine ihtiyaç duyulmadığı zamanlarda vergi alınmaması ve vergi olarak toplanan paraların kamu giderleri dışında kullanılmaması anlamına gelmektedir. Bu ilkenin iki önemli sonucu vardır. Bunlardan biricisi, vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler sonucunda bireylerden toplanan paralar yalnızca kamu giderlerini karşılamak için kullanılmalı ve kamu giderleri de sadece bu kaynaklardan karşılanmalıdır. AYM verdiği bir kararında, farklı bir kaynakla kamu giderlerinin karşılanmasını anayasaya aykırı bulmuştur (AYM, 29/6/1971, E.71/19, K.71/61). Bunun yanında Emekli Sandığı'nın gelir fazlasının bütçeye gelir kaydedilmesi de, kamu giderlerinin bütün gelirlerle karşılanmasının Anayasaya aykırı olacağı gerekçesiyle kabul görmemiştir (AYM, 6/6/1972, E.71/44, K.72/29).İkinci ise; toplanan vergi miktarı kamu giderlerini karşılayacak kadar olmalı, kamu hizmetleri gerektirmedikçe vergi alınmayacaktır. Anayasa'nın "*Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile*

belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir" hükmünden çıkan bir sonuca göre vergi miktarı belirlenecektir. Miktar belirlemesi bu şekilde yapıldıktan sonra, miktarı belirlenen vergilerin kimlerden ne ölçüde toplanacağı yani mali güce göre vergilendirme yapılacaktır.

6.1.5 Ödeme Gücü ve Ölçülülük İlkesi

Anayasanın 10. maddesinde eşitlik ilkesi düzenlenmiş ve daha önce üzerinde durulduğu üzere eşitlik ilkesi anayasal güvence altına alınmıştır. Yani kanunların herkese eşit şekilde uygulanması anayasal güvence altına alınmıştır. Dolayısıyla herkes yasaların yüklediği sorumluluklar ve sağladığı haklar açısından birbirleriyle eşit konumdadır (Budak, 2010: s.58). Anayasadaki bu temel ilke vergi hukukunun da esasını oluşturur. Devlet kamu gücüne dayanarak topladığı vergiler hakkındaki uygulamaları anayasadaki bu ilkeler doğrultusunda yapar.

Anayasa Mahkemesi de kanun önünde eşitlik kavramını aynı hukuksal durumda olanlara aynı kuralların, farklı durumda olanlara ise farklı kuralların uygulanması şeklinde açıklarken yine aynı durumda olanlara karşı haklı nedenlere dayanarak farklı kuralların uygulanmasını eşitlik ilkesine aykırı bulmamıştır (AYM 12.11.2015, E:2014/196, K:2015/103). Vergi kanunlarında eşitlik ilkesi ise benzer durumda olanların benzer vergi yüküne tabi olmasını ifade eder (Budak, 2010: s.60). Anayasa Mahkemesine göre vergide eşitlik ilkesi, mükelleflerin mali güçleri nazara alınarak vergilendirmenin yapılmasını öngörür (AYM 31.10.2013, E:2013/72, K.2013/126).

Günümüzde genel anlamda vergilendirmedeki eşitsizliğin önüne geçmek için mali konularda bir takım önlemler alınmıştır. Bunlardan en önemlisi birçok anayasada da kendisine yer bulan "vergi ödeme gücü" dür. Yani, ödeme gücü ilkesi vergilemede adaletin sağlanması için kabul edilen en önemli ilkelerden biridir.

Anayasa'da mali gücün ne olduğunun tanımı yapılmamıştır. Anayasa Mahkemesi de sadece mali gücün kavranmasına yönelik bir takım ölçütler belirlemiştir. Bunlar en az geçim indirimi, artan oranlılık ve ayırma ilkesi olmak üzere üç kıstas olarak belirlenmiştir. Ancak bunların içerikleri hakkında detaylı bir

değerlendirme yapmamıştır (Budak, 2010: s.62). Öğretide ise mali güç; gelir, servet ve harcama olarak belirlenen ekonomik değerler toplamı olarak kabul edilir ve aynı zamanda bu ekonomik değerler verginin konusunu da oluşturmaktadır.

Mali güce göre vergilendirme ilkesi, vergilendirme kudretinin, mükellefler üzerinde ne oranda kullanılabileceği ile ilgili vergi hukuku ilkesidir. Temelde "ölçülülük ilkesi" ile bağlantılıdır (Sonsuzoğlu, 1997: s.121). Kamusal mal ve hizmetlerin kaynağının sağlanması için ihtiyaç duyulan vergilerin adil bir şekilde belirlenebilmesi, vergiye muhatap olacak kişilerin ekonomik ve sosyal durumunun dikkate alınmasını gerektirir. Vergi gücü, bireylerin, kendilerinin ve bakmakla yükümlü oldukları ailelerinin yaşamını temel seviyede de olsa sürdürmeye yetecek kadar olan gelir kısmını ifade eder (Akdoğan, 2005: s.203, Orhaner, 2007: s.171).

Ödeme gücü ilkesi, ideal hukukta kalmayarak pozitif hukukta da kendisine yer bulmuştur. Anayasa'nın 73. maddesinin ilk fıkrasında, "*Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür*." düzenlemesi yapılarak mali güce göre vergilendirme bir anayasal ilke haline gelmiştir.

Ödeme gücü ilkesi günümüzde en yaygın kullanılan vergilendirme ilkesidir. Vergilendirmenin en önemli amacının kamusal mal veya hizmetlerin sağlanması için kişilerin bu giderlere ortak olması olduğunu ifade etmiştik. Bu ilkeye göre kişiler, kamusal mal ve hizmetlerden elde ettiği yarara göre değil, kendi ekonomik ve sosyal durumları dikkate alınarak mali güçleri oranında vergilendirilirler (Turhan, 1998: s.215, Pehlivan, 2005: s.164).

Doktrinde bazı yazarlar tarafından, Anayasanın 73. maddesinde mali gücüne göre ifadesinin yer almasını vergilendirmede bir kural olarak kabul edilmekte ve mali gücü bir ilke olarak kabul etmemektedirler (Saban, 2014: s.52; Budak, 2010: s.66). Anayasa 73'de yar alan "mali gücüne göre", ifadesi eşitlik ilkesi ile birlikte değerlendirilmelidir, mali gücü benzer olanların eşit, farklı olanların ise farklı miktarda vergi ödemesi manasındadır. Bu nedenle mali güç bağımsız bir ilke değil, eşitliği sağlamaya yarayan anayasal bir ölçüttür (Saban, 2014: s.52; Budak, 2010: s.66). Bu konuda Anayasa Mahkemesi de bu yönde bir tespit yaparak *"...Vergide eşitlik ilkesi ise mali gücü aynı olanlardan aynı, farklı olanlardan ise farklı oranda*

vergi alınması esasına dayanır…" şeklinde verdiği kararla da mali gücü eşitlik ilkesinin sağlanmasında bir araç olarak kabul etmiştir (AYM 31.10.2013, E:2013/72, K.2013/126). Bu haliyle mali güç, devletin kamu gücüne dayanarak ve yine kamu giderlerinin karşılanması için vergilendirme yetkisini kullanırken eşitlik ilkesini sağlamada bir araç olarak kabul edilir. Buna göre mali güçlerine göre vergi veren mükellefler eşittir (Ateş, 2005: s.93).

Anayasanın İkinci Kısmı Temel Hak ve Ödevler başlığı altında düzenlenmiş ve Birinci Bölüm Genel Hükümler altında düzenlenen 12 madde Temel Hak ve Hürriyetlerin Niteliği başlığını taşımaktadır.

Anayasa'nın 12. maddesi, "*Herkes, kişiliğe bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir".*

"Temel ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını ihtiva eder." düzenlemesi ile 13. madde olan " *temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplerle bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.*" hükmü ile birlikte bir okuma yaptığımızda; temel hak ve hürriyetler ile ilgili sınırlamalar olduğunu ve bu sınırlamaların da sınırlarını görmekteyiz (Saban, 2014: s.71). Bu sınırlar pozitif hukuk düzleminde anayasal düzenlemelerle oluşturulur (Kabaoğlu, 2012: s.259).

Anayasa ile yapılan sınırlamaların içerikleri ise şöyledir (Saban, 2014: s.72):

- anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olmalı,

- demokratik toplum düzeni ve laik cumhuriyetin gereklerine aykırı olamaz,

- hakkın özüne dokunulamaz[17],

[17] Hakkın özü: - her hak ve özgürlük için ayrı ayrı tanımlanması gerekmekle beraber- genel olarak; bir hak/ özgürlüğün "vazgeçilmez unsuru, dokunulduğu takdirde söz konusu özgürlüğü anlamsız kılacak olan asli çekirdeği" şeklinde açıklanabilir. Aslında "hakkın özü" kriter "demokratik toplum düzeninin …gerekleri kavramı içinde yer almaktadır…" MUMCU, Ahmet / KÜZECİ, Elif, İnsan Hakları Ve Kamu Özgürlükleri, Yenilenmiş 5. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2011, s.260

- ölçülülük ilkesine aykırı olmaz.

Yani anayasanın sınırları, öze dokunma yasağı ile ölçülülük ilkesi arasında olmalıdır. Bu ilkenin asgari ücret vergilendirmesine etkisi oldukça önem arz etmektedir. Ölçülük ilkesi kapsamında bir okuma yaptığımızda asgari ücret vergi dışı kalması gerekmektedir. Çünkü asgari ücret, insan onuruna yakışır biçimde yaşamayı sağlayacak bir gelir değildir. Bu gelirin vergilendirilmesi ölçülülük ilkesine aykırılık teşkil etmektedir (Saban, 2014: s.73). Kaldı ki açlık sınırı Kasım 2015' de 1.390.61 lira, yoksulluk sınırı ise 4.529.66[18] olarak açıklanmışken, asgari ücretin 1.000.54 lira [19] olduğu bir ülkede vergilendirmeyi tartışmak çok da mantıklı olmasa gerek.

[18] http://www.turkis.org.tr/ e.t. 17. 11. 2015
[19] www.muhasebetr.com/2015-asgari-ucret.html, e.t. 17.11.2015.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

7 TÜRKİYE'DE ASGARİ ÜCRETTEN YAPILAN KESİNTİLER

7.1 Asgari Ücretten Yapılan Çeşitli Kesintiler

Gelirlerin vergilendirilmesi hususunda iki ayrı yöntem kullanılmaktadır. Birinci yöntemde; kamu otoritesi geliri kaynağında vergilendirilmektedir. İkinci yöntemde ise; gelir harcamalara konu olması dolayısıyla vergilendirilmektedir. Türk uygulamasında, genellikle bu iki sistemin karma şekilde kullanıldığı görülmektedir. Buna mukabil, asgari ücretin mali yükü, ücret bordrosu üzerinden doğrudan yapılan kesintiler (gelir vergisi, damga vergisi, SSK primi ve fon kesintileri) ve harcamalara balı olarak dolaylı vergilerden (KDV, ÖTV vb.) oluşmaktadır.

7.1.1 Doğrudan (Kaynaktan) Yapılan Kesintiler

Doğrudan yapılan kesintiler, komisyon tarafından belirlenen brüt asgari ücret düzeyinden bordroda yapılmaktadır. Kesintiler sonucunda net asgari ücret ortaya çıkmaktadır. Net asgari ücret, işçi ve işveren bakımından farklı anlamlar taşımaktadır. Brüt asgari ücret, komisyon tarafından tespit edilen yasal bir miktardır. Brüt asgari ücret üzerinden yapılan kesintiler sonucunda işçinin net asgari ücretine ulaşılmaktadır (Tablo 1).

Asgari ücretin net değeri ile brüt değeri arasında oldukça büyük bir fark bulunmaktadır. Bu fark, asgari ücret üzerindeki vergi (gelir vergisi, damga vergisi) ve benzeri sorumluluklar (sigorta primleri) ile çeşitli adlar altında alınan fonlar (zorunlu tasarruf ve işsizlik fonu) için yapılan kesintilerdir. Bu kesintiler nedeniyle, brüt ücretin ortalama % 62-%75'i işçinin eline geçmektedir.

İşveren açısından net asgari ücret, işverenin brüt ücret üzerinden katlanmak zorunda kaldığı maliyetlerin tamamı olarak tanımlanmaktadır. Bu maliyetler, SSK primi işveren payı, SSK prim farkı, işsizlik sigorta fonu, işsizlik sigortası fonu işçi payından oluşmaktadır.

Asgari ücretin işverene maliyetini attıran unsurların başında, 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 80. maddesi gereğince, prime esas kazançların alt sınırı ile asgari ücret oranları arasındaki farkın işverene ödetilmesi gelmektedir. SSK prim tabanının asgari ücretin altında belirlenmesi durumunda Asgari Ücret Yönetmeliğinin 10/I hükümleri nedeniyle primler asgari ücret düzeyinden ödenecektir. Ancak prim tabanın asgari ücretin üzerinde belirlenmesi halinde fark işverene ödetilecektir. 01.04.2000 tarihinde uygulamaya başlanan işsizlik sigortası fonu kesintisi matrahının da SSK prime esas kazanç matrahına endekslenmesi de benzer sonucu doğurmaktadır.

7.1.2 Dolaylı Yapılan Kesintiler

Dolaylı vergilerin, asgari ücretin reel değeri üzerinde bir etkisi bulunmaktadır. Brüt olarak belirlenen asgari ücret üzerinden çeşitli vergi ve benzeri kesintilerden sonra işçinin eline geçen "net" tutar, harcamalara konu olduğu andan itibaren dolaylı vergiler (KDV, ek vergi, taşıt alım vergisi, akaryakıt tüketim vergisi vs.) aracılığı ile yeniden vergilendirilmektedir. Bu vergilerin düşük gelirlilere etkisini ele aldığımızda, düşük gelirlilerin tüketim tercihlerine uyumlu olarak belirlenmesi halinde daha az bir etki, aksi durumda ise daha fazla bir etki söz konusu olabilmektedir.

7.2 Vergi Ödeme Gücüne Ulaşma Açısından Uygulanan Yöntemler

7.2.1 Ayırma İlkesi

Bir ülkede vergi toplanması ve buna yönelik uygulamalar sadece mali açıdan değil aynı zamanda sosyal ve ekonomik amaçlarla gerçekleştirilmektedir. Bu yüzden ülkelerin sosyal ve ekonomik yapıları gereği, vergi yükünün dağılımında amaçlanan vergide adaleti sağlamalı ve bu ilkenin gerekliliğine uygun hareket edilmelidir. Bu yüzden birçok ülke sosyal, kültürel, ekonomik, mali ve idari nedenlerle bir takım koruyucu ve teşvik edici vergi önlemlerine yönelik politikaları uygulamaktadır (Akdoğan, 1996: s.35).

Ayırma ilkesi, vergi ödeme gücüne ulaşmada kullanılan yöntemlerin başında gelir. Ayırma ilkesinin gelir unsuru ile yakın ilişiği bulunmakta; vergilendirilecek gelirin niteliği esas alınarak vergileme yapılması bu ilkeyi gündeme getirecektir.

Çalışanların gelirlerinin miktarından ziyade, gelir kaynağı esas alınarak farklı vergilendirme yoluna gidilmesi ayırma ilkesiyle açıklanmaktadır. Yani emek geliri diğer gelirlere göre, özellikle de sermaye gelirine nazaran korunmaya daha fazla muhtaç olduğundan, vergi eşitliği ilkesine dayanarak gelirin kaynak ve niteliğine göre farklı oranlarda vergilendirmeler yapılmalıdır (Akdoğan, 2011: s.223).

Eşit gelir seviyesine sahip olan bireylerin, sermaye geliri ile emek gelirine göre farklı miktarlarda vergilendirilmeye tabi olmaları; gelirin niceliksel yönüyle değil de gelirin niteliksel yönüyle açıklanmaktadır (Nadaroğlu, 1998: s.321).

7.2.2 En Az Geçim İndirimi

Bir ülkede sosyal devlet kavramından bahsedebilmek için bu amaçla o ülkede yapılan uygulamalara bakmak gerekecektir. Herkesten mali gücüne göre vergi almak sosyal devletin temel esaslarındandır. Yine sosyal adalet açısından, kişinin kendisinin ve ailesinin yaşamını (geçimini) asgari seviyede sürdürebilmesi amacıyla tespit edilen miktarın vergiye tabi tutulmaması gerekmektedir(Akdoğan, 2011: s.163).

Anayasada tarafından güvence altına alınan temel hak ve hürriyetin niteliğine göre(AY. md.12) "*Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.*" Bu kapsamda bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için bireylerin durumu, toplum yapısı, ekonomik durum göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca vergi toplama hususunda hiçbir gerekçe, insanların fiziki bağlılıklarını, Anayasa tarafından güvence altına alınmış yaşam haklarını devam ettirme gerekliliğinin önünde olamaz (Erginay, 1997: s.54).

Asgari ücreti, kişinin ve ailesinin toplum içinde insan onuruna uygun bir hayat seviyesini sağlamaya yetecek bir ücret olarak tanımlamıştık. Asgari ücreti, işçinin ve ailesinin zorunlu ihtiyaçlarının asgari düzeyde karşılanması olarak ele aldığımızda, en az geçim indirimini de, bu ücretin vergi dışı bırakılması olarak okuyabiliriz. Böylece, asgari ücret, en az geçim indiriminin dayanağını oluşturan, kişilerin asgari düzeyde geçimini sağlayacak gelir olarak kabul edilmekte ve buna göre tespit edilmektedir (Bosnalı, 1997: s.154).

Vergilendirmenin bireylere bakan yönü açısından "ödeme gücü" ilkesini ele aldığımızda, bu ilkenin uygulama alanı bulması için ihtiyaç duyulan önlemlerden birisi de en az geçim indirimidir (Şeker Sakıp, 1994: s.71). En az geçim indirimine konu olacak gelir, yalnız fizyolojik ihtiyaçların karşılanması ile sınırlandırılmamalı, sosyal bir varlık olan çağdaş insanın eğitim, kültür, eğlenme gibi ihtiyaçları da en az geçim için belirlenecek tutarın hesabında göz önüne alınmalıdır. Almanya asgari ücretin tamamı en az geçim indirimine konu edilirken, İngiltere'de %85.90'ı, İspanya'da %87.90'ı, Fransa'da %43.91'i, Belçika'da %40.24'ü özel indirime konu olmakta ve bu oranlar yıllara göre artış eğilimi göstermektedir (Kızılot, Sabah Gazetesi, 26.04.1999).

En az geçim indirimi mevzuatımıza 1950 yılında 5421 Gelir Vergisi Kanunu ile kabul edilmiş ancak uygulamaya 1968 yılında başlanabilmiştir. Sistem 01.01.1981 tarihinden itibaren "genel indirim", 01.01.1986 tarihinden itibaren de emek gelirleri için uygulanan "özel indirim" şekline dönüşmüştür. 11.07.1992 tarih ve 3824 sayılı kanun hükmüne göre, Bakanlar Kurulu'nun özel indirim tutarlarını asgari ücret tutarına kadar arttırma yetkisi bulunmaktadır. Ne var ki, hükümet bu yetkisini kullanmakta çok istekli davranmamıştır (Şeker Sakıp, 1994: s.60).

Türk vergi uygulamasında, özel indirime bağlı olarak yapılan bir diğer indirim ise, sakatlık indirimidir. GVK m.31'e göre çalışma gücünün %80'ini kaybedenler 1.derecede, %60'ını kaybedenler 2.derecede ve %40'ını kaybetmiş bulunanlar ise 3.derecede sakat sayılmaktadırlar. Özel indirim tutarı, 1.derece sakatlar için sekiz kat, 2. derece sakatlar için dört kat, 3.derece sakatlar için ise iki kat arttırılarak uygulanmaktadır[20].

[20] "Engellilik indirimi: Madde 31 - (Değişik:9/4/2003 - 4842/3 md.) Çalışma gücünün asgarî % 80'ini kaybetmiş bulunan hizmet erbabı birinci derece engelli, asgarî % 60'ını kaybetmiş bulunan hizmet erbabı ikinci derece engelli, asgarî % 40'ını kaybetmiş bulunan hizmet erbabı ise üçüncü derece engelli sayılır ve aşağıda engelli dereceleri itibariyle belirlenen aylık tutarlar, hizmet erbabının ücretinden indirilir. Engellilik indirimi;

-Birinci derece engelliler için 440.000.000 lira (880 TL),

-İkinci derece engelliler için 220.000.000 lira (440 TL),

-Üçüncü derece engelliler için 110.000.000 lira (200 TL) dır.

7.2.3 Vergi Tarifesi

Vergi ödeme gücüne ulaşabilmek için uygulanan en az geçim indirimi ve ayırma ilkelerinin yeterli olmaması, vergi tarifeleri düzenlemelerinden yararlanılması gerekliliğini doğurmuştur (Akdoğan, 2011: s.212).

Vergi tahsilâtının gerçekleşmesi için ilk olarak sübjektif vergi mükellefinin belirlenmesi lazım. Daha sonra vergi borcu tutarının tespit edilmesi gerekmektedir. Hesaplanacak vergi tutarı ise vergi tarifesiyle sağlanmaktadır.

Turhan' a göre vergi tarifesi, vergi miktarının hesaplanabilmesi için matraha uygulanması gereken oran ve ölçülerdir(Turhan, 1998: s.68).

Asgari ücret ile çalışan kesim, tüm ülkelerde en düşük gelir grupları arasında yer almaktadır. Buna göre asgari ücret gibi düşük gelirli ücretlerde ilk dilime uygulanan vergi tarifelerinde uygulanan vergilendirme, ödeme gücü ilkesi açısından önem oluşturmaktadır (Pürsünerli, 2003: s.15).

Vergi tarifeleri, dar ve orta gelirli gruplar ile yüksek gelirli gruplar için farklı sonuçlar doğurmaktadır. Buna göre artan oranlı vergilerde, ücretlerin genel seviyesi arttıkça vergi yükü de dar ve orta gelirli gruplar için artacaktır. Bu gelir gruplarının ücret gelirleri sabit kalmasına rağmen para bakımından gelirleri arttığı için, daha yüksek vergi oranlarına tabidirler. Bu durum yüksek gelirli gruplarında ise bu artışın etkisi daha zayıf olmakta hatta sıfıra inmektedir (Mutluer, 1975: s.78). Bu yüzden düşük gelirli ücretlerde vergi yükünü azaltmak için ücret gruplarına göre vergi tarifesi uygulanmaktadır.

7.2.4 İndirim, Muafiyet ve İstisnalar

Vergi ödeme gücüne ulaşmada kullanılan yöntemler arasında indirim, muafiyet ve istisnalar da bulunmaktadır. Ücretlerin vergilendirilmesinde, ücretler üzerindeki vergi yükünü azaltmak amacıyla bir takım indirimler uygulanmaktadır. Ancak vergi adaletine yararlı olan muafiyet ve istisna uygulamaları, vergi ödeme gücü olan bazı mükelleflerin daha az vergi vermesine olanak tanıyorsa, bu durum

---

Engellilik derecelerinin tespit şekli ile uygulamaya ilişkin esas ve usuller Maliye, Sağlık ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik bakanlıklarınca bu konuda müştereken hazırlanacak bir yönetmelik ile belirlenir."

birçok açıdan olumsuz etki yaratacaktır (Akdoğan, 2011: s.227). Ayrıca iktisadi koşulların değişmesiyle fiyat artışlarının süreklilik arz etmesi muafiyet ve istisnaların birçok yönden yetersiz kalmasına sebep olacaktır(Mutluer, 1975: s.86). Buna göre vergi ödeme gücüne ulaşmak amacıyla uygulanan yöntemler doğru ve dikkatli uygulandığı takdirde etkin bir rol üstlenmekte iken; yanlış ve dikkatsiz uygulanması vergi adaletinin temelini derinden sarsacak ve önemli kaynak israfına neden olacaktır (Pürsünerli, 2003: s.16).

Örneğin aşağıdaki tabloda 2015 yılına ait asgari geçim indirimi tutarları verilmiştir:

ASGARİ GEÇİM İNDİRİMİ 2015 HESAPLANMASINA İLİŞKİN TABLO

(2015 yılı içerisinde uygulanacak rakamlar aşağıda hazırlanmıştır.)

ÜCRETLİNİN MEDENİ DURUMU	AYLIK TUTAR
- BEKAR	90,11 TL
- EVLİ EŞİ ÇALIŞAN	90,11 TL
- EVLİ EŞİ ÇALIŞAN 1 ÇOCUKLU	103,63 TL
- EVLİ EŞİ ÇALIŞAN 2 ÇOCUKLU	117,15 TL
- EVLİ EŞİ ÇALIŞAN 3 ÇOCUKLU	126,16 TL
- EVLİ EŞİ ÇALIŞAN 4 ÇOCUKLU	135,17 TL
- EVLİ EŞİ ÇALIŞMAYAN	108,14 TL
- EVLİ EŞİ ÇALIŞMAYAN 1 ÇOCUKLU	121,65 TL
- EVLİ EŞİ ÇALIŞMAYAN 2 ÇOCUKLU	135,17 TL
- EVLİ EŞİ ÇALIŞMAYAN 3 ÇOCUKLU	144,18 TL
- EVLİ EŞİ ÇALIŞMAYAN 4 ÇOCUKLU	153,19 TL

(Tablo 1) (Tablo 1 için bkz: http://www.bahrigunel.com.tr/mukellef-panosu/31-2015-yili-asgari-ucret-ve-agi-tablosu)

Yine örnek olması açısından 01.07.2015-31.12.2015 tarih aralığını kapsayan asgari ücrete ilişkin hesap tablosu:

ASGARİ ÜCRET VE YASAL KESİNTİLER (01.07.2015 - 31.12.2015 Dönemi)	
Brüt Ücret	1.273,50 TL
Sigorta Primi İşçi Payı	178,29 TL
İşsizlik Sigortası Primi İşçi Payı	12,74 TL
Gelir Vergisi Matrahı	1.082,48
Gelir Vergisi	162,37 TL
Damga Vergisi	9,67 TL
Kesintiler Toplamı	363,06 TL
Asgari Geçim İndirimi (Bekar ve Çocuksuz)	90,11 TL
NET ELE GEÇEN (Asgari Ücret + AGİ)	1.000,54 TL

(Tablo 2) (Tablo 2 için bkz: http://www.bahrigunel.com.tr/mukellef-panosu/31-2015-yili-asgari-ucret-ve-agi-tablosu)

8 ASGARİ ÜCRETİN VERGİLENDİRİLMESİNİN ETKİLERİ

Asgari ücretin vergilendirilmesi, hem düşük gelirli işçi kesimi için ücret koruması sağlayarak sosyal yönüne dikkat çekmekte, hem de ücret üzerinden alınan vergiler nedeniyle iktisadi açıdan önem arz etmektedir. Sosyal açıdan ele alınan asgari ücret, işçilerin en temel ihtiyaçlarını karşılamasından ötürü yapılan kesintilerin hakkaniyete aykırı olduğu sonucuna varır. İktisadi yönden değerlendirilen asgari ücret ise, vergi gelirleri açısından bir sınır oluşturmakla birlikte, asgari ücretin vergi dışı bırakılması durumunda devleti önemli ölçüde mali yönden zarara uğratacaktır.

Türkiye'nin de aralarında bulunduğu hemen hemen her ülkede asgari ücret vergilendirmeye tabidir. Fakat asgari ücretin vergilendirildiği tüm ülkelerde aile ve

çocuk yardımları, işsizlik sigortası, olumsuz gelir vergisi ve gelir vergisi kredileri gibi bazı mekanizma ve uygulanan politikalarla korunmaya çalışılmaktadır.

Vergilendirmenin iktisadi hedefler doğrultusunda ve ekonomi içerisinde bulunan üretim faktörleri açısından etkileri mevcuttur. Bu doğrultuda ele alınan emek faktörü, gelir ve ikame etkileriyle açıklanmaktadır. İşçilerin emek gelirleri üzerinde yapılan vergilendirmeler, gelirlerindeki vergi miktarlarını azaltmaktadır (Pürsünerli, 2003: s.48).Emek geliri üzerinde yapılan vergilendirmeler, kişinin çalıştığı son saatin gelirinde bir düşüş meydana getirdiği için boş zamanın fiyatını daha da ucuzlatmaktadır. Bu etki uygulamada ikame etkisi ile açıklanmakta; bireyin boş zaman isteğini gündeme getirmektedir (Bulutoğlu, 2004: s.225).

Asgari ücret seviyesinde ücret alan kesimler düşük gelir grubu içerisinde yer aldığı için, asgari ücretin vergilendirilmesi durumunda, işçiler gelir ve ikame etkileriyle hareket etmeyecek (Pürsünerli, 2003: s.54) ve verginin emek arzını etkilemeyecektir. Asgari ücrette yapılan vergiler, ücretsiz izin, erken emeklilik, uzun hafta sonu tatilleri birçok açıdan etki doğuracak ve işgücü arzında azalmalar söz konusu olacaktır. Ancak ekonomik istikrarsızlığın olduğu, işsizliğin daha yaygın olduğu, sosyal devlet anlayışının uygulamadaki eksikliğinin fazla olduğu az gelişmiş ülkelerde emek arzı ektisi çok daha sınırlı olacaktır (Pürsünerli, 2003: s.55).

Türk vergi sisteminde yer alan asgari ücretin vergi yükü oldukça fazladır. Bu durum bir taraftan düşük gelirli işçilerin kazançlarını azaltırken diğer taraftan işverenler üzerindeki işçilik maliyetlerini artırmaktadır. Artan maliyetler sonucunda işverenlerin kayıt dışı istihdam üzerinde olumsuz etkileri meydana gelmektedir. Ayrıca vergi idaresinin önceki yıllara nazaran kısa dönemli zorunluluklar sebebiyle istikrar programları çerçevesinde ücretin korunması üzerindeki etkinliği azalmıştır. Bu nedenle asgari ücretin vergi yükünün azaltılması sosyal ve ekonomik bir zorunluluktur. Böylece işverenlerin tercih edebilecekleri kayıt dışı istihdam eğilimleri azalacak; devletin vergi gelirlerinde artış meydana gelecektir. Ayrıca gelir seviyesi yükselen asgari ücretlerin harcama eğilimleri piyasalar üzerinde olumlu etki yaratacak; dolaylı vergilerin artmasına sebep olacaktır (Korkmaz, Asgari Ücretin Mali Yönü, 2001: s.276).

9 ASGARİ ÜCRETİN VERGİ DIŞI BIRAKILMASININ ETKİLERİ

İktisadi ve ekonomik amaçlar çerçevesinde alınan vergilerin bir takım üretim faktörleri üzerinde etkileri mevcuttur. Ayırma ilkesi ışığında, asgari ücretin vergi dışı bırakılmasını çeşitli açılardan inceleyebiliriz. Asgari ücretin vergi dışı bırakılmasının mali, ekonomik ve sosyal etkileri vardır. Ayrıca işçi, işveren ve kamu kesimleri açısından ortaya çıkan etkiler tarafları farklı şekillerde etkilemektedir.

9.1 Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılmasının Mali Etkileri

Asgari ücretten vergi alınmaması ile işverenler, aslında kendi işyerinde çalışmayan bireyleri o işyerinde çalışıyormuş gibi göstererek gerçek olmayan bir gider oluşturabilirler. Türkiye açısından bakıldığında bu tür bir uygulama ile çok büyük miktarlarda vergi kayıpları söz konusu olacaktır. Başka bir sonuç da; asgari ücretin vergi dışında bırakılmasıyla devletin mali kaybı giderek artmasıdır. İşverenler, üretim maliyetlerini azaltmak için tüm işçilerini asgari ücret üzerinden sigortalamak isteyecek ve bu nedenle de devletin Sosyal Güvenlik Kurumu primlerinde önemli derece azalma meydana gelecektir (Pürsünerli, 2003: s.177).Asgari ücret vergi dışında bırakılacaksa ücret seviyesinin belirlenmesi önem arz edecektir. Devlet asgari geçim indiriminin miktarını üst seviyelerden belirlemesi sonucunda uğrayacağı gelir kaybını minimum seviyede tutmak için, asgari ücret miktarını da en alt seviyelerden belirleme yoluna gidecektir. Bunun yanında işverenler de maliyetleri düşürmek için aynı yönde ücret belirleme yoluna gidecektir. İşçiler ise gelirlerinde bir artış sağlamak amacıyla asgari ücretin çok yüksek belirlenmesini isteyeceklerdir. Ancak enflasyonun artış gösterdiği dönemlerde tüm çalışanlar için olduğu gibi asgari ücretlinin gelirlerinde önemli bir erime meydana gelecektir. Bununla beraber asgari ücretle çalışanlar yönünden vergi alınmaması durumunda eşitlik ilkesi gereğince ve ayırma ilkesi gereğince diğer çalışanlar açısında da asgari ücret miktarı kadar vergilendirilmeden muafiyet sağlanması gerekecektir. Bu durumda da devletin vergi geliri de önemli derecede azalacaktır (Pürsünerli, 2003: s.178). Devlet asgari ücretten aldığı vergi ile kendisine çok önemli bir gelir kaynağı sağlamış olmaktadır. Ancak asgari ücretin tamamen vergi dışı bırakılmasından ziyade alınan vergilerin akla uygun olarak kullanılmasıyla beraber

tüm ücretli çalışanların vergi yükünü azaltıcı düzenlemelerin yapılması daha doğru bir yol olarak düşünülebilir (Pürsünerli, 2003: s.179).

9.2 Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılmasının Sosyal Etkileri

Asgari ücret, kişilerin zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabilmek için en az geliri ifade eder. Bundan dolayıdır ki sadece zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar bir gelir elde eden kişilerin vergi ödemek için mali gücü vardır demek doğru olmayacaktır. Bu sebeple Anayasa da bahsedilen mali güç unsuru gerçekleşmediğinden asgari ücretliden vergi alınması mali güce göre vergilendirme ilkesine aykırıdır (Pürsünerli, 2003: s.173). Ancak toplumda çalışan bir kısım vergi verirken yine çalışan diğer bir kısmın vergi vermemesi vergide eşitlik ilkesine aykırı olabilir. Erginay'a göre, yatay eşitlik ilkesi gereğince aynı ya da benzer konumda olan vergi yükümlülerinin vergilendirilmesi gerekir. Bu sebeple asgari ücretin vergi dışında bırakılmasıyla aynı veya yakın miktarda geliri olan diğer mükellefler açısından da vergi alınmaması gerekir (Gözübüyük, 2012: s.29).Asgari ücretlilerin vergi yükünde çeşitli düzenlemelerle azaltılma çalışmaları ayırma ilkesine uygun olsa da asgari ücretlilerin vergi ödememesi vergide genellik ilkesine aykırıdır (Pürsünerli, 2003: s.174).

9.3 Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılmasının Ekonomik Etkileri

Asgari ücretten alınan verginin kaldırılması sonucunda brüt ücret ve net ücret arasındaki fark ortadan kalkacaktır. Bu durum işçiler açısından olduğu kadar işverenler açısından da olumlu sonuçlar doğurabilir. Çünkü asgari ücretin vergilendirilmesinden vazgeçilirse işçi maliyetleri ve dolayısıyla üretim maliyetleri de düşecektir. Bunun yanında işçi istihdamı da artacaktır (Dıulıo, 1985: s.56).

Asgari ücretten vergi alınmaması halince brüt ücret ile net ücret arasındaki fark ortadan kalkacak ve buna bağlı olarak işçilerin eline daha geçecek net gelir de doğal olarak artacaktır. Buna bağlı olarak işçilerin tüketimleri de artacaktır. Bunları karşılamak için yeteri kadar üretim artışı sağlanamazsa fiyatların da yükselmesi sorunuyla karşı karşıya kalmak kaçınılmaz olacaktır (Samuelson, 1987: s.76).

9.4 Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılmasının Sosyal Taraflar Üzerindeki Etkileri

Asgari ücretin vergi dışı bırakılmasının toplum üzerinde birçok etkisi olacaktır. Asgari ücretten alınan vergiye son verilmesi durumunda en avantajlı taraf işverenler olacaktır. Çünkü asgari ücretten alınan vergiler son bulursa üretim maliyetleri de düşecektir. Asgari ücreti olabildiğince düşük belirleme yoluna gitmek isteyeceklerdir ve işverenler üretim içerisinde düşen maliyetlerle birlikte rekabet etme güçleri artacaktır (Pürsünerli, 2003: s.170). Bununla birlikte asgari ücretten vergi alınmadığında işverenler çalışan işçilerini net asgari ücret üzerinden sigortaladıklarında devlete ödedikleri sigorta primleri de düşecektir. Bu da devlet açısından vergi geliri kaybına, SGK açısından da prim kaybına neden olacaktır (Kızılot, 2013: s.178).

Asgari ücretten vergi alınmadığı bir ortamda işçiler ücretlerinin üst seviyelerde belirlenmesini isteyeceklerdir. Bu durumda işverenler yüksek ücret isteyen işçileri işten çıkarıp yerine asgari ücretle çalışmaya razı kişiler bulabileceklerdir. Ancak bu durumda da düşük fiyat üzerinde çalışan işçiler açısından olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Çünkü işçilerin emeklilik maaşları da hesaplanırken düşük maaşlar kıstas alınacağı için aleyhlerine sonuçlar doğacaktır. İşçiler, işverenlerle ücret anlaşması yapacakları zaman net ücret üzerinden anlaşacaklardır. Bu nedenle kamu kesiminde çalışan işçiler dışında kalanlar açısından belirgin bir gelir artışı olmayacaktır. İşçilerin eline geçecek net ücretin artması durumunda, piyasadaki tüketim mallarının arz talep dengesinin dengeli bir şekilde sağlanmadığı durumlarda fiyatlar artacak ve satın alma gücü düşecektir (Pürsünerli, 2003: s.171).

Asgari ücretin vergi dışında kalmasıyla devletin önemli bir gelir kaybı yaşayacağı bunun doğal sonucudur. Devletin vergi gelirlerinde önemli bir düşüş meydana gelecektir. Aynı zamanda işveren kesimi, çalıştırdıkları işçilerini asgari ücret seviyesinden sigortalama yoluna giderek açıktan ödeme yapmasıyla da SGK açısından önemli bir prim kaybı yaşanacaktır. Bununla beraber işçi ve işveren arasında net ücreti belirleme konusunda pazarlıklar yapılabileceği için sendikalar ve toplu sözleşme sistemi de giderek önemsiz hale gelecektir. Bunun bir sonucu olarak da kayıt dışı ekonomi büyüyecektir. Asgari ücret üzerindeki vergi alınmadığı zaman

işverenler de işçilerini artık daha düşük primlerle sigortalı yapabileceklerinden dolayı hem işçilerin sigortalı çalışma imkânları artacak hem de işçi maliyetleri düşük olacağı işverenler de sigorta yapmaktan kaçmayacakları için kayıt dışı istihdamın önüne geçilebilecektir. Diğer taraftan; işçilerin asgari ücretten de olsa sigortalı olmaları, işveren açısından artık eskisi gibi maliyetli olmayacağından dolayı, işçilerin sigortalı olarak çalışabilme imkânları artacak, böylece kayıt dışı istihdam bir ölçüde daralabilecektir (Pürsünerli, 2003: s.172).

SONUÇ

Çağdaş bir toplumda çalışanların ve ailelerinin yaşamlarını insanlık onuruna yaraşır bir seviyede sağlayacak bir ücretin temel insan haklarından biri olduğu unutulamamalıdır. Ülkemizdeki düzenlemeler ile uluslararası ve bölgesel kuruluşlardaki düzenlemeler sonucunda asgari ücret uygulamaları gelişim sağlamıştır. Bu yönde emek istismarının önlenmesi, ücretin korunması, adil gelir dağılımının sağlanması, işçiler ile işverenler arasındaki haksız rekabetin önlenmesi amaçlanmıştır.

Ülkemizde asgari ücret, Anayasa'nın 55. maddesiyle güvence altına alınmıştır. İşçinin ücretinin korunması görevi devlete yükletilmiştir. Asgari ücret oranlarının belirlenebilmesi için bu oranlara etki eden faktörlerin varlığı, asgari ücret politikalarının uygulanması açısından önem teşkil etmektedir. Şöyle ki asgari ücret, toplumun farklı kesimleri için farklı anlamlar ifade etmektedir. Çünkü asgari ücret, işçiler açısından bir gelir kaynağı, işverenler açısından gider kalemi ve toplumun geneli için ise gelirin yeniden dağılımına etki eden önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde asgari ücret İş Kanunu'nda işaret edildiği üzere "Çalışma Bakanlığı'nca Asgari Ücret Tespit Komisyonu aracılığı ile" yapılacaktır.

Anayasanın 73. maddesinde vergilendirme Türk hukuk sistemindeki vergilendirme yöntemlerine ilişkin ipuçları vardır. Bu ilkeleri asgari ücret yönünden okuduğumuzda farklı anlamlar çıkabilecektir. Örneğin, asgari ücretin tanımına bakacak olursak kısaca, çalışanların zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak için emekleri karşılığında belirlenen en az miktar olarak karşımıza çıkmaktadır. Anayasanın 73. maddesinde verginin, mükelleflerden mali güçlerine göre alınabileceği teminat altına alınmıştır. Ancak tanımını en azından zorunlu ihtiyaçları karşılamak için işçilere emekleri karşılığı verilen ücret olarak yaptığımız asgari ücretten verginin alınması mali güce göre vergi alınması ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Bunun yanında 73. maddeden anladığımız bir diğer ilke olan eşitlik ilkesi çerçevesinde asgari ücretten alınan vergiye bakacak olursak, toplumda çalışan kesimlerden vergi alınması durumunda sadece asgari ücretliler bakımından vergi alınmaması bu ilkeye aykırılık oluşturacaktır. Çünkü aynı veya benzer durumda olanların farklı bir uygulamaya tabi

tutulmaması gerekir. Eğer asgari ücret vergilendirilmeyecekse en azından asgari ücret seviyesine yakın bir geliri olan diğer çalışanlardan da bu nispette vergi alınmaması gerekir ki bu da devletin önemli bir gelir kapsısının yok olması demektir.

Sosyal açıdan ele alınan asgari ücret, işçilerin en temel ihtiyaçlarını karşılamasından ötürü yapılan kesintilerin hakkaniyete aykırı olduğu sonucuna varır. İktisadi yönden değerlendirilen asgari ücret ise, vergi gelirleri açısından bir sınır oluşturmakla birlikte, asgari ücretin vergi dışı bırakılması durumunda devleti önemli ölçüde mali yönden zarara uğratacaktır.

Asgari ücretle çalışan kesim düşük gelir grubu içerisinde yer aldığı için, asgari ücretin vergilendirilmesi durumunda, işçiler gelir ve ikame etkileriyle hareket etmeyecek ve verginin emek arzını etkilemeyecektir. Fakat asgari ücrette yapılan vergiler, uzun süreli ücretsiz izin, erken emeklilik gibi birçok açıdan etki doğuracak ve işgücü arzında azalmalarına neden olacaktır. Bu durum ekonomik istikrarsızlığın ve işsizliğin daha yaygın olduğu, sosyal devlet anlayışının uygulamadaki eksikliğinin olduğu az gelişmiş ülkelerde emek arzı etkisi çok daha sınırlı olacaktır. Ülkemizde ise asgari ücretin vergi yükünün azaltılması sosyal ve ekonomik bir zorunluluktur. Böylece işverenlerin tercih edebilecekleri kayıt dışı istihdam eğilimleri azalacak; devletin vergi gelirlerinde artış meydana gelecektir. Ayrıca gelir seviyesi yükselen asgari ücretlerin harcama eğilimleri piyasalar üzerinde olumlu etki yaratacak; dolaylı vergilerin artmasına sebep olacaktır.

Asgari ücretin vergi dışı bırakılması sonucunda devlet önemli ölçüde gelir kaybederken, asgari ücretin vergi dışında bırakılmasıyla net ücret ile brüt ücret arasından farklı ortadan kaldıracaktır. Böylece üretim maliyetlerinde meydana gelecek azalmalar sebebiyle istihdam seviyelerinde artışlar meydana gelecektir. Ayrıca çalışanların kayıt içerisine alınmalarına katkı sağlayacağından dolayı kayıtlı ekonominin gelişmesine katkı sağlayacak, çalışanların asgari ücret üzerinden sigortalanarak sosyal güvenceye sahip olmaları sağlanacaktır. Bunun yanında sosyal bir güvenceye kavuşan çalışanların emekliliklerinde asgari ücret temel alınacağından dolayı gelecekte elde etmeleri gereken gelir miktarı hak ettikleri gelir miktarından az olacaktır.

KAYNAKÇA

ADAÇAY, Funda Rana, **İSLATİNCE**, Hasan (2009). **İktisadi Düşünce Tarihi**, Bursa: Ekin Yayınevi.

AKDOĞAN Abdurrahman (2005).**Kamu Maliyesi**, 10. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi

AKDOĞAN Abdurrahman (2011). **Kamu Maliyesi**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 14. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi

AKDOĞAN, Abdurrahman (1996). "Yasal Düzenlemelerin İşleyişleri Açısından Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi", Ankara: Gazi Üniversitesi Yayın No:165, İktisadi ve İdari Bilimler Yayın No:54.

AKGEYİK, Tekin (2007).**Asgari Ücrette Esnek Modelleme**, Bölgesele Asgari Ücret Yaklaşımı, İstanbul: İTO Yayınları

AKIN, İlhan (1980).**Kamu Hukuku**, İstanbul: İÜHF Yayınları.

AKSOY, Şerafettin(1998).**Kamu Maliyesi**, Gözden Geçirilmiş 3.Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi,

AKYILDIZ, Hüseyin (2011).**Çalışma Ekonomisi**, Gözden Geçirilmiş 2.Baskı, Ankara: Alter Yayınları.

ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz (2003)**."Türk Anayasası Açısından Vergilemenin Sınırları"**, Ünal Tekinalp'e Armağan, Cilt III, Ankara: Beta Yayıncılık.

ARPAR, M. Bülent (1999). "**Uluslararası Çalışma Teşkilatının Yapısı, Çalışmaları Ve Denetimi**", İş Hukuku Ve İktisat Dergisi, Kamu-İş, Cilt.4, Sayı.4

ATEŞ, Leyla (2005). **Vergilendirmede Eşitlik**, İstanbul: Derin Yayınları

BARBER, William J.,(1997).**İktisadi Düşünce Tarihi**, (Çev. İhsan Durdu), İstanbul: Şule Yayınları.

BELSER, Patrick – **RANI**, Uma, "Evtending the Coverage of Minimum Wages in India: Simulations from Houschold Data", Conditions of Work and Employment Series, No. 26,

BUDAK, Tamer (2010), **Türk Vergi Hukukunda Anayasal Ölçüt: Mali Güç**, İstanbul: XII Levha Yayıncılık.

BULUT, Nihat (2001) "**Sosyal Devletin Düşünsel Temelleri ve Çağdaş Sosyal Devlet Anlayışı**", Prof. Dr. Turan Tufan Yüce'ye Armağan, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını.

BULUTOĞLU, Kenan (2004), **Türk Vergi Sistemi**, Yeni Yasalara Göre Güncelleştirilmiş 8. Baskı, İstanbul: Batı Türkeli Yayıncılık.

CARDEN, Art (2010) "Scrapthe Minimum Wage", Forbes, Vol. 186, No. 4.

CENTEL, Tankut (1987).**İş Hukukunda Ücret**, Türkiye Denizciler Sendikası Eğitim Dizisi, S. 9, İstanbul

ÇAĞAN, Nami (1982).**Vergilendirme Yetkisi**, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları.

ÇOBAN, Orhan, **KORKMAZ**, Adem (2006). "Emek Piyasasında Asgari Ücret, İşsizlik ve Enflasyon Arasındaki İlişkilerin Ekonometrik Bir Analizi: Türkiye Örneği (1969-2006)", Maliye Dergisi, Sayı 151.

ÇUBUK, Ali (1970). **Ücret ve Ücret Hakkının Korunması**, Ankara: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.

DEĞİRMENDERELİ Ali, (2009). "Vergi Amaç ve Etkilerinin Ayrıştırılması Sorunu", Prof. Dr. Muallâ Öncel'e Armağan, C. 1, Ankara Üniversitesi Yayınları No:243.

DEMİRŞEKER, Sırma, **KÜÇÜKBAYRAK**, Müşerref (2012)."Türkiye'de Bölgesel Asgari Ücretin Uygulanabilirliği", Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı İşgücü Piyasası Çalışma Raporları.

DEVRİM Fevzi M. (1996). Kamu Maliyesine Giriş, İzmir: Anadolu Matbaası

DICKENS, Richard - **MACHIN**, Stephan – **MANNING**, Alan, "Estimating The Effect Of Minimum Wages On Employment From The Distrinution Of Wage: A Critical View", Labour Economics, No. 5, 1998

DIULIO, Eugene A. (1985). **Makro** Ekonomi, Teori ve Problemler: 353 Çözümlü Problem, (Çev. Ahmet Gökdere), Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını.

DÖNMEZER, Sulhi, **ERMAN** Sahir (1994).**Nazari Ve Tatbiki Ceza Hukuku**, İstanbul

EDİZDOĞAN, Nihat (2008) **Kamu Maliyesi,** 10. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi.

EDİZDOĞAN, Nihat, **ÇELİKKAYA**, Ali (2010). **Vergilerin Ekonomik Analizi**, Bursa: Dora Yayıncılık.

EKER, Aytaç (2004).**Kamu Maliyesi**, İzmir: Birleşik Matbaa Ltd. Şti.

EKİN, Nusret (1995). **Kayıt Dışı Ekonomi ve Enformel İstihdam**, İstanbul: İTO

ERDEM, Metin (1996). Burhan, Kamu Maliyesi, 1. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Ders Kitapları No:18

ERDEM, Metin, **ŞENYÜZ**, Doğan, **TATLIOĞLU**, İsmail (2006).**Kamu Maliyesi**, Bursa: Ekin Yayınlar.

ERDEM, Tevfik(2006) **Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavramlar Ve Süreçler,** İstanbul: Lotus Yayınevi,

ERGİNAY Akif (1977). **Vergi Hukuku İlkeler – Vergi Tekniği Türk Vergi Sistemi**, Ankara

ERGİNAY, Akif (1990).**Kamu Maliyesi**, 13. Baskı, Ankara: Savaş Yayınları,

FREEMAN, Richard B.,(1994) "Minimum Wages - Again!", International Journal of Manpower, Vol. 15, No. 2/3

FRİTZ Neumark, (1975). **Vergi Politikası**, çev. Celal Cankorel, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayınları No:2090/357/53.

GÖKDERE, Ahmet (1997). **Asgari Ücretin Türk Ekonomisi Üzerine Etkileri**, Tes-Ar Yayınları, No:23

GÖKMEN, Necdet, (2001). H.Abdullah Güleç, "Gelir İdaresi ve Vergi Denetiminde Etkinlik ve Verimlilik Nasıl Sağlanır?", Vergi Dünyası Dergisi, S. 238.

GÖZE, Ayferi (1995). **Siyasal Düşünceler Ve Yönetimler**, İstanbul: Beta Yayınları

GÖZLER, Kemal (2000). Türk Anayasa Hukuku, Bursa: Ekin Kitapevi.

GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref (2012)**Yönetim Hukuku**, 31. Baskı, Turhan Kitabevi, Ağustos.

GÜMÜŞ, Tarık (2010). **Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi Ve Dönüşümü**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

GÜNDAY, Metin (2003). **İdare Hukuku**, 7.Baskı, Ankara: İmaj Yayıncılık.

GÜNEŞ, Gülşen (1998). **Verginin Yasallığı İlkesi**, İstanbul

HEREKMAN, Aykut (1987). **Kamu Maliyesi**: Genel Vergi Kuramı**,** C. 2, Ankara: Sevinç Matbaası.

ILO, "Understanding Minimum Wage in India", www.humancapitalonline.com. Geneva 2010

ILO, Minimum Wage Systems, Geneva, ILO, 2014

ILO, **Minumum Wage Fixing and Economic Development**, Geneva 1968

IŞIKLI, Alpaslan (1987).Bir Başka İktisat, İstanbul:Alan Yayıncılık.

İLKMEN, Şeref Nuri (1970).**Maliye**, İstanbul: Kurtulmuş Matbaası, Üniversitesi Orman Fakültesi Yayını No 1431/140

İNCE, Ergun, (1980). **Her Yönüyle Ücret**, İstanbul: Milliyet Yayınları.

İRTENK, Saffet R. (1968)**Maliye**, 3. Bası, İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası

İZGİ, Ömer, **GÖREN**, Zafer (2002). **Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu**, Ankara.

KABAOĞLU, İbrahim (2012).**Anayasa Hukuku Dersleri, Genel Esaslar**, Gözden Geçirilmiş Ve Güncellenmiş 8. Baskı, İstanbul: Legal Yayınevi

KALMBACH, Peter (1987).**Daha Çok Özel Teşebbüs Daha Az Devlet**-Yeni Muhafazakar Saldırı, Der. Alpaslan Işıklı, Bir Başka İktisat, İstanbul: Alan Yayıncılık

KANETİ, Selim (1989).**Vergi Hukuku**, İstanbul: Filiz Kitabevi.

KARAKOÇ, Yusuf (2014). "**Anayasal Vergilendirme İlkeleri Üzerine Bir Değerlendirme"** Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 15, Özel S., 2013, (Basım Yılı: 2014).

KARAKOÇ, Yusuf, (1995) **Sosyal Maliye**, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları No:61.

KARAKOÇ, Yusuf (1995).**Vergi Yargılaması** Hukuku, İstanbul.

KAUFMAN, Bruce E, "Institutioanal Economics and The Minimum Wage-Broadening The Theoretical and Policy Debate", Industrial and Labor Relations Rewiev, Vol. 63, No. 3, 2010

KAYA, Ali Pir (2000). "**Sosyal Adaletin Teorik Çerçevesi Üzerine Bir Değerlendirme**", Prof.Dr. Nusret EKİN'e Armağan, Ankara: TÜHİS Yayını, No.38.

KIZILOT, Şükrü (2013). **Vergi Hukuku** ve **Türk Vergi Sistemi,** Ankara: Gazi Kitabevi.

KOCAOĞLU, Mehmet (1989).**Anayasaya Göre Türk Sosyal Sistemi**, Ankara: Kara Harp Okulu Basımevi.

KORKMAZ, (Korkmaz vd. 2013: s.) (2001). **Türkiye'de Asgari Ücretin Mali Yönü**, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, Doç. Dr. Feramuz AYDOĞAN'ın Anısına.

KORKMAZ, Adem (2003).**Çağdaş Gelişmeler Açısından Asgari Ücret**, Ankara

KORKMAZ, Adem, **AVSALLI**, Hüseyin (2012).**Türkiye'de Asgari Ücretin Hukuksal Yönü**, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi C.4

KORKMAZ, Adem, **DULUPÇU**, Murat Ali, **GÖVDERE**, Bekir ve **SONGUR**, Haluk, (2013). **Onurlu İnsan Onurlu Yaşam İçin İnsani Ücret**, İlim Kültür Eğitim Derneği, İstanbul: İlke Araştırma Raporları-3.

KÖK, Recep, **İktisadi Düşünce: Kavramların Analitik Evrimi**, 1.Basım, Anadolu Matbaacılık, İzmir-1999

KUMRULU, Ahmet, (1981). "**Vergi Hukukunun Bir Kısım Anayasal Temelleri**", A.Ü.H.F.D, Atatürk'ün 100. Doğum Yılına Armağan, Ankara.

KUTAL, Metin (1969).Teorik Esasları ve Tatbikatı Bakımından Asgari Ücret, İstanbul Üniversitesi Yayını.

KUTAL, Metin, "**Avrupa Sosyal Şartı ve Türkiye'nin Onayı**", İktisat ve Maliye Dergisi, Cilt 36, Sayı. 8

KUTAL, Metin, "**Yeniden Saptanan En Az Ücretler**", İktisat Ve Maliye Dergisi, C. 38, Sayı 2.

KUZU, Burhan (1990). **1982 Anayasası'nın Temel Nitelikleri ve Getirdiği Yenilikler**, İstanbul: Filiz Kitapevi.

MARGINEAN, Silvia – **CHENIC**, (2013) Alina Ştefania, "Effects Of Raising Minimum Wage: Theory, Evidence And Future Challenges", Elsevier: Procedia Economics and Finance, No. 6.

MARX, Karl (2011). **Kapital**, Cilt I, (Çev. Mehmet Selik ve Nail Satlıgan), 1.Basım, Yordam Kitap.

Minimum wage over wiev Provisions of the Fair Labor Standarts Act", http://www.CongressionalDigest.com, (Erişim Tarihi, 27.10.2015).

MUTLUER, Kamil (1975). "Türk Gelir Vergisinde Dar ve Orta Gelirlilerin Ana Sorunları", Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi, Cilt:11, Sayı:1.

MUTLUER, M. Kâmil, **ÖNER**, Erdoğan, **KESİK**, Ahmet (2007).Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 185/11.

NADAROĞLU, Halil, (1998). **Kamu Maliyesi Teorisi**, Gözden Geçirilmiş ve Düzeltilmiş 10. Baskı,İstanbul: Beta Yayınevi

NEMLİ, Arif (1996).**Kamu Maliyesine Giriş**, 4. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.

NEUMARK, David – **WASCHERWİLLİAM**,(2011). "Does Higher Minimum Wage Enhance The Effectivesness Of The Earned Income Tax Credit?", Industrial and Labor Relations Rewiev, Vol. 64, No. 4.

NGUYEN, Coung Viet, "The Impact Of Minimum Wages On Employment Of Low-Wage Workwers Evidence From Vietnam", Economics Of Transition (The European Bank for Reconstruction and Development), Vol. 21, No. 3

OKTAR, S. Ateş (2009)**Vergi Hukuku**, 4. Baskı, İstanbul: Türkmen Kitabevi.

ONAR, Sıdık Sami (1966). İdare Hukukunun Umumi Esasları, C.III, 3.Baskı, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.

ORHANER Emine (2007).**Kamu Maliyesi**, Ankara: Siyasal Kitabevi.

ÖNCEL, Mualla, **KUMRULU**, Ahmet, **ÇAĞAN**, Nami (2002).**Vergi Hukuku**, 10. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi

ÖZBUDUN, Ergun (1995).**Türk Anayasa Hukuku**, Ankara: Yetkin Yayınlarıı.

ÖZER, İlhan (1977).**Vergileme İlkeleri ve Türk Vergi Sistemi**, Ankara, TODAİE.

PACHECO, Gail, (2011) "Estimating Employment Impacts With Binding Minimum Wage Constraints", The Economics Record-The Economics Society Of Australia, Vol. 87, No. 279.

PEHLİVAN Osman (2005).**Kamu Maliyesi**, Trabzon: Derya Kitabevi.

RAKICI, Cemil / **VURAL**, Tarık (2011). "Asgari Ücret Üzerindeki Toplam Vergi Yükü ve Asgari Ücret Tutarının Anlamı", **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, Cilt 3,No 2.

REİSOĞLU, Seza (1975). "**Türk Hukukunda Asgari Ücret**", Prof. Dr. Mahmut Koloğlu'na 70. Yaş Armağanı, Ankara.

SABAN, Nihal (2014). **Vergi Hukuku**, Gözden Geçirilmiş Ve Yenilenmiş 6. Bası, İstanbul: Beta Yayınevi.

SABIA, Joseph J. – **BURKHAUSER**, Richard V. – **HANSEN**, Benjamin, (2012) "Are The Effects of Minimum Wage Increases Always Small New Evidence From A Case Study of Newyork State", ILR Rewiev, Vol. 65, No. 2.

SAMUELSON, Paul A. (1987) İktisat, (Çev. Demir Demirgil), İstanul: Menteş Kitabevi.

SAVAŞ, Vural (2007). **İktisatın Tarihi**, 5.Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.

SAYAR Nihad (1975).**Kamu Maliyesi**, **Kamu Gider** ve **Gelirleri Prensipleri**, İstanbul

SEN, Anindya – **RYBEZYNSKİ**, Kathleen – **DEWAAL**, (2011)Corey Van, "Teen Employment, Poverty and The Minimum Wage: Evidence From Canada", Labour Economics.

SERTER, Nur (1994). "Devlet **Görevlerindeki Gelişmelerin Sonucu Olarak Sosyal Devlet**", İstanbul: Prof. Dr. Nazım Terzioğlu Basım Atölyesi.

SERTER, Nur (1998).**Sosyal Devlet,** İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını, No.3856.

SEYİDOĞLU, Halil (2006)**İktisat Biliminin Temelleri**,İstanbul:Güzem Can Yayınları.

SHAHEED, Zafar, (1994) "Minimum Wages and Low Pay: An ILO Perspective", International Journal of Manpower, Vol. 15, No. 2/3.

SİVEREKLİDEMİRCAN Esra, (2003). "Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Birimler Fakültesi Dergisi, S. 21, Temmuz-Aralık.

SMITH, Adam (1997).**Ulusların Zenginliği**, (Çev. Ayşe Yunus, Mehmet Bakırcı), İstanbul: Alan Yayıncılık.

SOMER, Pervin (1993).**Roma Hukukunda Vergilendirme**, Ergun Öner'e Armağan, İstanbul.

SONSUZOĞLU, Elif (1997).**Ödeme Gücüne Göre Vergileme İlkesi**, İstanbul, (Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SOYSAL, Mümtaz (1987). **İnsan Hakları Açısından Temel Hak ve Özgürlüklerin Niteliği, Anayasa Yargısı**, C.3, Ankara.

SÖZER, Ali Nazım (1998).**Türkiye'de Sosyal Hukuk**, İzmir: Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, II.Baskı.

STANDİNG, Guy, (1991) Structural Adjustment and Labour Market Policies, Toward Social Adjustment, ILO, Genova.

STARR, Gerald (1993).Minumum Wage Fixing in Japan, ILO, Geneva

SÜZEK, Sarper, (2006). **İş Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınları

ŞAYLAN, Gencay (2003).**Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, Ankara: İmge Kitabevi.

ŞEKER, Sakıp (1994). "**Türkiye'de Ücretler Üzerindeki Vergi Yükü**", Ankara: Türk Harb-İş Sendikası.

ŞENEL, Alâeddin, (1995)**Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

ŞENER, Orhan (1996).**Kamu Ekonomisi**, 5.Basım, İstanbul: Beta Yayınları.

TALAS, Cahit (1991).**Öğretilerde Sosyal Devlet**, İnsan Hakları Yıllığı, C. 13, Ankara.

TALAS, Cahit (1997).**Toplumsal Ekonomi**: Çalışma Ekonomisi,7.Basım, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

TANÖR, Bülent (1994). **Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, İstanbul.

TEZİÇ, Erdoğan (2006).**Anayasa Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınları.

TOPALHAN, Türker (2010).**Ücret ve Ücret Teorileri**, Ankara: Gazi Kitabevi.

TURHAN, Salih, **Vergi Teorisi ve Politikası**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1998

TÜRK, İsmail (1997).**Maliye Politikası**, 11. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi.

TÜRK-İŞ, (1978).**Asgari Ücret: Türkiye ve Dünya Uygulaması**, Ankara: Türk-İş Yayınları.

TÜZÜNÇELİK, Binnur (2001).Vergilemede Müdahale İlkesi: Anayasa ve Gelir Vergisi Hükümleri Açısından İncelemesi, Ankara: Gazi Kitabevi.

WANG, Jing – **GUNDERSON**, Morley, "Minimum Wage Effects On Employment And Wages: Dif-İn-Dif Estimates From Eastern China", International Journal of a Power, ol. 33, No. 8, 2012

WHİTAKER, Eric A. – **HERIAN**, Mitchel N. – **LARIMER**, Cristopher W. – LANG, Michael, "The Determinants of Policy and Bill Adoption: Examining Minimum Wage Increases İn The American States, 1997-2006", Policy Studies Journal, Vol. 40, No. 4, 2012

YANIK, Murat (2008). "**1982 Anayasası'nın İnsan Hakları Anlayışının Uluslararası Belgeler Ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Değerlendirilmesi",** Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XII, Y. Sa. 1-2.

YÜZBAŞIOĞLU Necmi (1993). **Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloku**, İstanbul.

YILMAZ (**AKGÜL**), Gülay (2009).**Kamu Maliyesi Ders Notları**, 3. Baskı, İstanbul: Türkmen Kitabevi.

ZAİM, Sabahattin (1992). **Çalışma Ekonomisi**, 9.Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.

ÖZGEÇMİŞ

Berrin Kılıç, 01.01.1990, İstanbul doğumludur. İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamlamıştır. 2009-2013 yılları arasında Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde öğrenim görerek mezun olmuştur. 2014 Aralık ayından itibaren Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır.